

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

«ΟΤΑΝ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΥΝΑΝΤΑ ΤΟΝ ΑΝΗΛΙΚΟ:

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ»

ΚΑΠΑΔΟΥΚΑΚΗ ΑΝΤΩΝΙΑ ΑΜ153

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Τ. ΙΑΤΡΙΔΗΣ

ΜΕΛΗ : Α. ΤΣΑΝΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

Κ. ΚΟΥΚΟΥΖΕΛΗΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2013

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μ.Π.Σ. «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	Σελ.4
---------------	-------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΑΝΗΛΙΚΟΣ ΜΕ ΟΡΟΥΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

1) Η κατασκευή της παιδικής ηλικίας και της εφηβείας.....	Σελ.8
2) Η κατηγορία “έφηβος” : περιεχόμενο, διαδικασίες και νοήματα	Σελ.12
3)Ο επιστημονικός λόγος περί ταυτότητας ή ταυτοτήτων.....	Σελ.16
<i>A)Η ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson</i>	<i>Σελ.17</i>
<i>B) Η θεωρία της ταυτότητας.....</i>	<i>Σελ.19</i>
<i>Γ) Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας.....</i>	<i>Σελ.22</i>
<i>Δ)Προς μία προσπάθεια σύνθεσης και εναλλακτικής θέασης εννοιών και διαδικασιών συγκρότησης ταυτοτήτων.....</i>	<i>Σελ.25</i>
4)Η εκδοχή μιας παραβατικής ταυτότητας.....	Σελ.29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ

1) Το δίκαιο ως σύστημα.....	Σελ.37
2) Η εξέλιξη της ποινικής μεταχείρισης του παιδιού και του έφηβου...	Σελ.40
3) Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων σήμερα.....	Σελ.49

4) Το Δικαστήριο Ανηλίκων..... Σελ.52

5) Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων..... Σελ.57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΠΟΛΟΣ

1) Η αφητηρία της εμπειρικής διερεύνησης-οι υποθέσεις εργασίας... Σελ.63

2) Γενικά στοιχεία της μελέτης..... Σελ.65

3) Η περιγραφή της διαδικασίας καταγραφής και ανάλυσης..... Σελ.69

4) Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων

α) Περιγραφή του δείγματος..... Σελ.74

β) Η λειτουργία της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων..... Σελ.78

γ) Ο ανήλικος ως στόχος σχέσεων και αποδόσεων Σελ.84

δ) Η μεταγραφή των χαρακτηρισμών και αποδόσεων προς χρήση του
Δικαστηρίου..... Σελ.88

5) Συζήτηση..... Σελ.90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ‘ΠΡΟΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ’ ΑΝΗΛΙΚΟΙ

1) Τα μέσα και οι υποθέσεις εργασίας..... Σελ.94

2) Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων

<i>α) Το προφίλ των ανήλικων παραβατών.....</i>	Σελ.96
<i>β) Οι απολογίες των ανήλικων παραβατών.....</i>	Σελ.98
3) Συζήτηση.....	Σελ.102
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	Σελ.104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	Σελ.108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	Σελ.114

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών «Πολιτισμός και Ανθρώπινη Ανάπτυξη», του Τμήματος Κοινωνικών και Φιλοσοφικών Σπουδών, της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Το θέμα που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να προσεγγίζει αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων αυτό το ιδιαίτερα σύνθετο, δυναμικό και πολυπαραγοντικό κοινωνικό φαινόμενο που εδώ και δύο αιώνες, όπως αναφέρει η L. Ritter (1999), εξακολουθεί να προβληματίζει την κοινωνία μας παρά τις προσπάθειες που έχουν καταβληθεί για την αντιμετώπιση του.

Σε κάθε κοινωνία, στο όνομα της κοινωνικής ευταξίας και ευημερίας, ορίζονται τόσο οι παραβατικές όσο και οι σύννομες δράσεις και συμπεριφορές. Ο νομικός κανόνας καθορίζει τα μεταξύ τους όρια, όρια που οι αστυνομικές και δικαστικές αρχές καλούνται να περιφρουρήσουν, στην δε παραβίαση τους να αντιδράσουν άμεσα και αποτελεσματικά, προασπίζοντας το ‘κοινό καλό’ και την εκάστοτε τάξη πραγμάτων.

Τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο ο λόγος των κρατούντων περί παραβατικότητας παιδιών, έπειτα εφήβων και στις μέρες μας ανηλίκων εμφανίζεται μετά το 19^ο αιώνα. Ο λόγος αυτός συνδεδεμένος με επίσημες στατιστικές και αστυνομικά δελτία περιγράφει γενικά μια αυξητική τάση της παραβατικότητας των ανηλίκων και μια ποιοτική διαφοροποίηση της προς πιο βίαιες μορφές αξιόποινων πράξεων, με τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, τις παραβάσεις του Νόμου Περί Ναρκωτικών και τις σωματικές βλάβες να αποτελούν τις πιο συχνά τελούμενες παραβάσεις, πέρα από τις παραβάσεις του ΚΟΚ. Περιγράφει επίσης άτομα ηλικίας 9 έως 13 ετών ως επί το πλείστον να συλλαμβάνονται από τις αστυνομικές αρχές καθώς και το γυναικείο φύλο να διεκδικεί μεγαλύτερη συμμετοχή σε παραβατικές δράσεις(Οικονόμου, 2007 · Έκθεση της Unicef, 2013). Έτσι λοιπόν σκιαγραφεί έναν ανήλικο παραβάτη χωρίς φύλο, ηλικιακά μικρό και επιθετικό απέναντι στον εαυτό του ή στους άλλους, σε κίνδυνο δηλαδή ή επικίνδυνο.

Και αν σκεφτούμε αυτό που επιτυχημένα ειπώθηκε από τον Thomas ότι αν πιστέψεις κάτι ως αληθινό γίνεται αληθινό ως προς τις συνέπειες του (Γεωργούλας, 2000), ποια είναι η ‘πραγματικότητα’ του φαινομένου και ποιες οι συνέπειες για

τους διαδραματιστές του; Για να λάβουμε μια κάπως ικανοποιητική απάντηση θα πρέπει να διευρύνουμε την οπτική μας αλλά και ταυτόχρονα να την εστιάσουμε, αφήνοντας τους λόγους και τις διαδικασίες συγκρότησης τους να αναδειχθούν.

Υπό την επίδραση της στροφής στο λόγο, νεότερα κινήματα στο χώρο της διανόησης επαναπροσδιορίζουν έννοιες και κατευθύνσεις εργασίας. Η ρηματική διερεύνηση τίθεται στο επίκεντρο της προσοχής που μετατοπίζεται από την καταγραφή των κοινωνικών αντικειμένων στον τρόπο που συλλογικά κατασκευάζουμε την πραγματικότητα και την αξία των αντικειμένων, αναδεικνύοντας έτσι την δυνατότητα αλλαγής τους (Gergen, 2011).

Στα πλαίσια αυτά, η προσοχή λοιπόν μετατοπίζεται από το φαινόμενο παραβατικότητα ανηλίκων στον τρόπο που συλλογικά συγκροτείται, η πραγματικότητα που αυτή αντανακλά και συνεπάγεται για τα νεαρά άτομα που έρχονται σε ρήξη με το νόμο, αλλά και τους φορείς και τα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται εντός του συγκεκριμένου κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου ως η επίσημη και οργανωμένη απάντηση.

Κάνοντας μία αναδρομή στο παρελθόν, στο πρώτο κεφάλαιο, διερευνάται η κατηγορία “έφηβος” ως προς τις διαδικασίες που συντέλεσαν στην συγκρότησή της, αλλά και ως προς τα όρια και το περιεχόμενο που της αποδίδεται σήμερα. Η ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson, η κοινωνιολογική θεωρία της ταυτότητας και η ψυχολογική θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, αλλά και η λογοψυχολογία, καλλιεργούν το έδαφος πάνω στο οποίο στην συνέχεια προσεγγίζεται ο ανήλικος παραβάτης ως μία εκδοχή ταυτότητας. Ως μία προσωρινή καθήλωση του λόγου (βλ. Phillips, & Jorgensen, 2009, σελ.84), η ταυτότητα του ανήλικου παραβάτη ενεργοποιείται μέσα από τα νοήματα και τις περιγραφές που του αποδίδονται και που ο ίδιος ως “εύπλαστους πόρους” χρησιμοποιεί κατά τις κοινωνικές διαδράσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο η παραβατική ταυτότητα κατασκευάζεται κοινωνικά μέσα από διαδικασίες σύνθεσης και διαπραγμάτευσης και βάση των μέσων και επιλογών που εντός των εκάστοτε κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζόμενων προσφέρονται.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, και αφού οριστεί το δίκαιο, η εσωτερική δυναμική και αυτονομία του αλλά και η εξάρτησή του από τους εκάστοτε συσχετισμούς δυνάμεων, τοποθετείται χρονικά η εμφάνιση της παραβατικότητας των ανηλίκων στην δυτική κοινωνία και παρακολουθείται η εξέλιξη των ορισμών, των ερμηνειών και των απαντήσεων. Μέσα από την αναδρομή αυτή, ξεδιπλώνεται το σύστημα της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων, το δίκαιο ανηλίκων. Αν και αρχικά δεν υπήρχε

διαφοροποίηση στην μεταχείριση ενήλικων και ανηλίκων μία σειρά επιστημονικών ανακαλύψεων, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών, αναδιαμόρφωσε το τοπίο και τους λόγους που ορθώνονται μέσα σε αυτό. Στα πλαίσια του συστήματος νέοι μηχανισμοί αναδύθηκαν και νέες πρακτικές εφαρμόστηκαν με στόχο την ανταπόδοση, την προστασία και τον περιορισμό για να φτάσουμε στο σήμερα και τη συμμόρφωση αλλά και αναμόρφωση του ανήλικου παραβάτη. Μεταξύ αυτών των μηχανισμών, το Δικαστήριο Ανηλίκων αποτελεί τον κατ' εξοχήν θεσμό πραγμάτωσης του Δικαίου Ανηλίκων, το οποίο λόγω των ιδιαιτεροτήτων που το διακρίνουν, διατηρεί μια κάποια αυτονομία ενώ καλείται να συγκεράσει δύο πρότυπα, το δικαιοκτικό από την μία και το προνοιακό από την άλλη. Στα πλαίσια του προνοιακού προτύπου και προκειμένου την προστασία της νεότητας, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων αποτελεί την εντεταλμένη να υποβοηθά το έργο του Δικαστηρίου Ανηλίκων υπηρεσία, λειτουργώντας ως "ενδιάμεσος πόλος" ανάμεσα στο Δικαστήριο Ανηλίκων και τον ανήλικο, ανάμεσα δηλαδή σε αυτούς που καλούνται να επιβάλλουν την τάξη και σε αυτούς που σπέρνουν αταξία.

Το χώρο συνάντησης αυτών των δύο αποτελεί το Δικαστήριο Ανηλίκων. Η ανάδυση της δυναμικής των λόγων που αρθρώνονται μέσα σε αυτό αποτέλεσε το στόχο της ερευνητικής προσπάθειας μέσα από το λόγο των επιμελητών ανηλίκων και την επιχειρηματολογία που αναπτύσσουν.

Η οπτική μετακινείται σε δύο επίπεδα ανάλυσης, εστιάζοντας επίσης στις φωνές αυτών που ενίοτε δεν μιλούν αλλά παίρνουν θέση με την σιωπή τους. Έτσι στην συνέχεια, αν και περιορισμένα, μέσα από την ανάλυση των απολογιών των δραστών που κρίθηκε ότι χρήζουν άμεσης παρέμβασης και ενεργητικής καθοδήγησης, επιχειρείται να διερευνηθούν όψεις, συγκλίσεις και αποκλίσεις στον λόγο τους, και κατά την δημόσια επικύρωση της ταυτότητας που τους αποδίδεται.

Η παρούσα προσέγγιση επιχειρεί στο χώρο του δικαίου να αναδείξει τους πολλούς και διαφορετικούς λόγους που υποβόσκουν, συνυπάρχουν και συγκρούονται, αλλά και τη τεχνική φύση των κατηγοριών και των ταυτοτήτων που νομιμοποιούν. Αν και αναγκαίες οι κατηγορίες και οι ταυτότητες, δεν παύουν να αποτελούν ενδεχομενικές συνθήκες ύπαρξης του κοινωνικού, κοινωνικά και πολιτισμικά καθορισμένες. Εντός αυτών τα άτομα προσδιορίζουν τον εαυτό και τη δράση του, και εντός αυτών οι όποιες ταυτότητες αποκτούν ύπαρξη και περιεχόμενο, τίθενται υπό διαπραγμάτευση, επιβεβαιώνονται, αμφισβητούνται, αναθεωρούνται. Μέσα από την απόρριψη των κατηγοριών και των ταυτοτήτων ως σταθερές,

αναλλοιώτες και στατικές έννοιες, η παρούσα προσέγγιση στοχεύει να αναδείξει την ευελιξία του υποκειμένου και την ποικιλομορφία των κατασκευών στις οποίες επιδίδεται, άρα και την δυνατότητα νέων δημιουργικών συνθέσεων περισσότερο λειτουργικών για το δρών υποκείμενο.

Σε όλη αυτή την προβληματική η συγγραφέας, ως συμμετέχων παρατηρητής αλλά και δρών υποκείμενο με την ιδιότητα του μαθητή, του ερευνητή, του επιμελητή ανηλίκων, επισημαίνει την δική της συμμετοχή στην κατασκευή του επιχειρήματος, που όπως αναφέρει και ο Fairclough δεν μπορεί παρά να κρίνεται διαρκώς ως προς την αποτελεσματικότητα του ως πλαίσιο σκέψης και δράσης (Phillips & Jorgensen, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΑΝΗΛΙΚΟΣ ΜΕ ΟΡΟΥΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

1) Η κατασκευή της παιδικής ηλικίας και της εφηβείας

Αν και σήμερα μιλάμε για “παιδί”, “έφηβο” και “νεαρό ενήλικα”, οι κατηγορίες αυτές δεν ορίζονταν πάντα ως τέτοιες ούτε και συνδέονταν με το νόημα, το περιεχόμενο, τις θέσεις, τους ρόλους και τα δικαιώματα που συνδέονται σήμερα.

Αν και σε όλες τις κοινωνίες και ιστορικές περιόδους διαπιστώνουμε τεχνικές ανατροφής και προστασίας κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής των ατόμων στη βάση της βιολογικής τους ανωριμότητας, η διάρκεια τους και τα κριτήρια ένταξης στην ενήλικη ζωή εμφανίζονται πολιτισμικά να διαφοροποιούνται (Χαϊρπαλόγλου, 2010).

Κατά τον Aries η παιδική ηλικία και η νεότητα δεν ήταν ανέκαθεν ξεχωριστές ηλικιακές κατηγορίες. Μέχρι το 17^ο αιώνα, το παιδί αντιμετωπιζόταν ως μικρό, κωμικό και αγαθό πλασματάκι, με το οποίο οι ηλικιακά μεγαλύτεροι διασκέδαζαν, αν όχι με ελευθεριότητα, χωρίς καμία ηθική ή παιδαγωγική μέριμνα. Απόρροια και της δημογραφία της εποχής το παιδί αντιμετωπιζόταν με αδιαφορία, καθώς οι ενήλικες δεν επέτρεπαν στον εαυτό τους να επενδύσει συναισθηματικά σε κάτι που θεωρούνταν πιθανή απώλεια. Από τον 17^ο αιώνα ο όρος παιδική ηλικία αρχίζει να χρησιμοποιείται με την σύγχρονη της έννοια στα αστικά καταρχήν στρώματα, οπότε και από μια αδιαφοροποίητη χρήση της γλώσσας εμφανίζεται και εξαπλώνεται ένα λεξιλόγιο για την παιδική ηλικία. Τον 18^ο αιώνα παράλληλα με την μέριμνα για την υγιεινή και τη σωματική υγεία των παιδιών, η παιδική θνησιμότητα εμφανίζεται να μειώνεται (Aries, 1968).

Η μετάβαση από μία ελάχιστη συνθήκη ύπαρξης και απόλυτης εξάρτησης σε μία συνθήκη ολοκληρωμένης ύπαρξης, που σηματοδοτεί η ένταξη και συμμετοχή στην κοινωνία των ενηλίκων, συνδέεται με κάποιου είδους μορφής τελετουργικό ακόμη και σήμερα. Μέσα από διαβατήριες τελετές και τελετουργίες μύησης επισφραγίζεται η εσωτερίκευση κανόνων, αξιών, προτύπων ύπαρξης και δράσης, που εκ νέου κάθε φορά νομιμοποιούνται και παγιώνονται στη συλλογική συνείδηση (Kamp, 2001).

Η είσοδος του παιδιού στον κόσμο των ενηλίκων εμφανίζεται χρονικά να επιμηκύνεται. Έτσι από τα πέντε με επτά του χρόνια το παιδί, στις δυτικές κοινωνίες

και κατά τον 7^ο αιώνα εντάσσεται στην κοινωνία των ενηλίκων στην ηλικία των 10 περίπου ετών, κατά τον 10^ο αιώνα στα 12 του χρόνια, για να φτάσουμε στο σήμερα και την ηλικία των 18έτων ως έτος ενηλικίωσης.

Και ενώ τον 18^ο αιώνα ο Rousseau διακηρύττει ότι το παιδί είναι από τη φύση του καλό και ο Locke “tabula rasa”, μέχρι και το 19^ο αιώνα συνεχίζει να αντιμετωπίζεται ως περιουσιακό στοιχείο των γονέων και ως πηγή φθηνής εργασίας, που ενισχύει το εισόδημα της οικογένειας (Kamp, 2001· Soung, 2011). Στους κανόνες δικαίου της εποχής, καμία ειδική μνεία δεν γίνεται για τα παιδιά, ούτε και προβλέπεται διαφοροποίηση στη μεταχείριση τους σε σχέση με αυτή των ενηλίκων.

Τον 19^ο αιώνα αλλάζουν σταδιακά οι ορισμοί και οι αντιλήψεις για τις ηλικιακές κατηγορίες ως απόρροια τεχνολογικών καινοτομιών, οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών, οι οποίες και επηρεάζουν τη μέχρι τότε μορφή, δομή και λειτουργία της οικογένειας, άρα και τον τρόπο που τα άτομα βιώνουν και ορίζουν τον εαυτό τους μέσα σε αυτήν. Η βιομηχανική επανάσταση και οι αλλαγές που αυτή συνεπάγεται, οι καπιταλιστικές δομές και οι νέες ομαδώσεις που εμφανίζονται, η αστικοποίηση, η επικράτηση του εμπειρικού παραδείγματος, δημιουργούν νέες κατηγορίες συγκρότησης της τάξης του κοινωνικού. Τα παιδιά ορίζονται ως διαφορετικά από τον ενήλικα. Από την μία, ως εκ φύσεως καλά και αθώα τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα στοργής, ως απόλυτα εξαρτημένα όντα, που χρειάζονται αγάπη για να μεγαλώσουν και να αναπτυχθούν. Από την άλλη, και καθώς θεωρούνται ότι στερούνται καλής και λογικής κρίσης γίνονται αντικείμενο αυστηρού ελέγχου και καθοδήγησης, και προκειμένου να κατευνάσουν την ανασφάλεια της ανερχόμενης αστικής τάξης.

Παράλληλα με τις αντιλήψεις αλλάζουν οι μέχρι τότε προβλεπόμενες συνθήκες ζωής τους. Προς την κατεύθυνση αυτή η παιδική εργασία, που πλέον θεωρείται χωρίς αξία για το οικονομικό σύστημα, με νόμο περιορίζεται και απαγορεύεται, ενώ η εκπαίδευση επιβάλλεται ως υποχρεωτική (Ritter, 1999).

Καθώς ανακαλύπτεται η αναγκαιότητα πειθαρχίας συνεχούς και οργανικής, το μεσαιωνικό σχολείο και η απλή αίθουσα διδασκαλίας αντικαθίσταται από το σύγχρονο κολλέγιο που καλείται να την επιβάλλει. Με τον καιρό η παιδική ηλικία παρατείνεται σε όλη σχεδόν τη διάρκεια της σχολικής φοίτησης (Aries, 1968).

Στην Ελλάδα, η ανάδειξη των παιδιών ως ιδιαίτερη ηλικιακή κατηγορία αποτυπώνεται και συγκροτείται στον ποινικό νόμο του 1834. Σύμφωνα με αυτόν, τα όρια της παιδικής ηλικίας εξαντλούνται στο 10 έτος, ενώ μεταξύ αυτού και του 14

έτους δημιουργείται μία νέα κατηγορία τα παιδιά που ενεργούν “μετά διακρίσεως” ή “άνευ διακρίσεως”, με μειωμένη δηλαδή πνευματική ικανότητα ή χωρίς καμία πνευματική ικανότητα(Κουράκης, 2006).

Το διαφορούμενο λοιπόν παραμένει για την ηλικιακή περίοδο μεταξύ της παιδικής ηλικίας και της ενήλικης ζωής. Με την στρατολόγηση των νέων από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα αρχίζει να διαχωρίζεται, οπότε και μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και από μία εποχή χωρίς εφηβεία εμφανίζεται η εφηβεία ως ευνοούμενη ηλικία(Aries, 1968).

Κατά τον 20^ο αιώνα στο επίκεντρο της δυτικής κοινωνίας τίθεται η υγεία και η ευημερία των παιδιών στα πλαίσια της γενικότερης ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις φυλετικές διακρίσεις και τις κοινωνικές ανισότητες. Το πνεύμα της εποχής αντανακλά και αντανακλάται στο έργο των κοινωνικών επιστημών.

Τη δεκαετία του '50 και στα πλαίσια του δομολειτουργισμού οι θεωρίες του δομικού πεδίου(Δημόπουλος &Κοσμάτος, 2011) επισημαίνουν τον ρόλο της οικογένειας, του σχολείου, της ευρύτερης κοινότητας στην κοινωνικοποίηση των ατόμων, σε μία προσέγγιση της παιδικής ηλικίας και της εφηβείας ως περίοδο μαθητείας.

Ο λόγος της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας από την άλλη, δίνοντας έμφαση στο άτομο ως αναπτυσσόμενο ον κάνει λόγο για μηχανισμούς ενεργοποίησης, βιολογικές και ψυχοκοινωνικές διαδικασίες, οι οποίες δίνουν μορφή και περιεχόμενο σε δομές και παρατηρούμενες συμπεριφορές. Μεταξύ των πολλών θεωριών που διατυπώνονται, η ψυχανάλυση, τα στάδια νοητικής ανάπτυξης του Piaget και ο συμπεριφορισμός μονοπωλούν το ενδιαφέρον μέχρι τη δεκαετία του '80, επηρεάζοντας τη μορφή και οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Πέρα από την κοινωνική κατασκευή οι ηλικιακές κατηγορίες συγκροτούνται και βιολογικά με την χαρτογράφηση του εγκεφάλου και την πρόοδο των νευροεπιστημών, οπότε και αναδεικνύονται διαφοροποιήσεις γνωστικές και ψυχοκοινωνικές μεταξύ ατόμων διαφορετικών ηλικιών (Soung, 2011).

Στο δίκαιο επίσης αποτυπώνεται η τάση για ειδική μεταχείριση. Στην Ελλάδα, και σύμφωνα με τον Ποινικό Νόμο του 1950, η παιδική ηλικία εμφανίζεται να εκτείνεται μέχρι τα 12 έτη, με την εφηβική ηλικία να έπεται μέχρι τα 18 χρόνια, ενώ η ένταξη στην κοινωνία των ενηλίκων να πραγματοποιείται διστακτικά και οριστικά πλέον στα 21 έτη, περίοδο που ορίζεται ως μετεφηβεία. Για κάθε μία από τις

ηλικιακές αυτές κατηγορίες και με αυξανόμενη αυστηρότητα προβλέπεται ιδιαίτερη μεταχείριση.

Καθώς ο ρόλος τους την εποχή εκείνη εξαντλείται στην προετοιμασία για την ενήλικη ζωή, οπότε και συγκεκριμένες προδιαγραφές προβλέπονται ως προς τη λογική σκέψη και την κοινωνικοποίηση τους, τα παιδιά και οι έφηβοι τοποθετούνται, όπως και οι γυναίκες, στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής και οι δραστηριότητες τους αποκλεισμένες στην ιδιωτική σφαίρα, δεν γίνονται τόσο ορατές αν δεν καθίστανται αόρατες (Kamp, 2001). Σε περίπτωση δε παρέκκλισης τους από τις προδιαγραφές γίνεται λόγος για παθολογία, άρα και πραγματοποιείται και νομιμοποιείται η ανάδυση μιας πληθώρας νέων επαγγελματικών κατηγοριών, αλλά και μηχανισμών προστασίας και συμμόρφωσης.

Το 1979 χαρακτηρίζεται ως παγκόσμιο έτος του παιδιού. Εικόνες υποσιτισμένων παιδιών από τον αναπτυσσόμενο κόσμο προβάλλονται παντού και διεθνείς εκστρατείες οργανώνονται για τη σωτηρία τους. Λίγα χρόνια αργότερα, εκ νέου η κοινωνία σοκάρεται με την ανακάλυψη της ύπαρξης του κακοποιημένου παιδιού, ως αθώου θύματος παραμέλησης και κακομεταχείρισης των φροντιστών του, οπότε και ένας νέος διάλογος εκκινεί για τα δικαιώματα των παιδιών την αναγνώριση και κατοχύρωση τους. Η ρήξη με τις κατεστημένες επιστημονικές θεωρήσεις σηματοδοτεί το πέρασμα προς μία νέα θεώρηση της παιδικής και εφηβικής ηλικίας ως κατασκευές.

Τα μοντέλα, οι όροι και οι κατηγορίες των ενηλίκων θεωρούνται ανεπαρκή. Τα παιδιά και οι έφηβοι, στα πλαίσια της νέας θεώρησης, δομούνται κοινωνικά και πολιτισμικά ως κοινωνικές κατασκευές, αποτελούν διακριτό τμήμα της κοινωνίας με ξεχωριστές αξίες, σύμβολα, παιχνίδια ιδέες και προφορική παράδοση. Αν και αναπτύσσουν πολιτισμικές μορφές έκφρασης, οι μορφές αυτές δεν είναι τόσο αυτόνομες αλλά διαμεσολαβούνται από τις εκάστοτε ιδεολογίες, στις οποίες αποκτούν πρόσβαση μέσα από την συνδιαλλαγή με τους ενήλικες. Ως ενεργά κοινωνικά όντα λοιπόν αλληλεπιδρούν και συχνά επηρεάζουν τους ενήλικες, συνδιαμορφώνοντας μαζί τους τις κοινωνικές συνθήκες (Χαιρπαλόγλου, 2010)

Το 2003 μία αλλαγή καταρχήν σε επίπεδο όρων διαπιστώνεται και στο δίκαιο ανηλίκων με την έκδοση του Νόμου 3189/2003 και τις τροποποιήσεις που επιφέρει ο Νόμος 3860/2010. Οι κατηγορίες παιδί και έφηβος αντικαθίστανται από τις κατηγορίες ανήλικος ποινικά ανεύθυνος και ανήλικος ποινικά υπεύθυνος, ενώ ο χθεσινός μετέφηβος μέχρι την ηλικία των 21 ετών γίνεται ο νεαρός ενήλικας που υπό

προϋποθέσεις μπορεί να τεθεί υπό ‘‘αναμόρφωση’’ μέχρι και τα 25 του χρόνια. Εντός των ορίων των κατηγοριών προβλέπεται εξατομικευμένη μεταχείριση, με αυξανόμενη απόδοση ατομικής ευθύνης όσο το άτομο προσεγγίζει την κοινωνία των ενηλίκων και την κατάσταση απόλυτης ποινικής υπευθυνότητας που η είσοδος σε αυτήν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, συνεπάγεται.

Διαπιστώνουμε λοιπόν μία σειρά μεταβάσεων από την μη ύπαρξη του παιδιού, στο παιδί που έχει ανάγκη προστασίας και επιτήρησης, στο παιδί και τον έφηβο που οφείλουν να εκπαιδευτούν και να κοινωνικοποιηθούν, για να φτάσουμε στο σήμερα και στο υποκείμενο ως φορέα ενσυνείδητης δράσης. Τόσο το περιεχόμενο όσο και τα όρια των κατηγοριών που κατά την πορεία αυτή προκύπτουν εμφανίζονται αυθαίρετα, χρονικά και τοπικά διαφοροποιημένα, συνυφασμένα με τις παγκόσμιες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, αλλά και τις εκάστοτε πολιτισμικές πρακτικές.

Οι βαθμίδες ηλικίας εμφανίζονται να αποτελούν λοιπόν μία πιθανή αρχή κοινωνικής οργάνωσης. Όπως το φύλο, οι ηλικιακές κατηγορίες αποτελούν περισσότερο πολιτισμικές κατασκευές παρά βιολογικές πραγματικότητες, μπορεί δηλαδή να σχετίζονται με οργανικές αλλαγές δεν καθορίζονται όμως απόλυτα, καθολικά και παγκόσμια από αυτές(Kamp, 2001).

Ο κόσμος μας λοιπόν αποτυπώνεται κατά τον Reicher ως ένας κόσμος σε διαρκή ροή. Τόσο οι μορφές των κοινωνικών κατηγοριών όσο και οι μεταξύ τους σχέσεις υφίστανται αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου και μέσα από την αλλαγή των εκάστοτε δομικών και κοινωνικών πλαισίων που τις δημιούργησαν ως φυσικές και αναγκαίες συνθήκες ύπαρξης του κοινωνικού. Συχνά μάλιστα μια στατικότητα σηματοδοτεί την αλλαγή των όρων και μια τεχνολογική συνέχεια συχνά υποβόσκει (Reicher, 2004).

2) Η κατηγορία ‘‘έφηβος’’ : περιεχόμενο, διαδικασίες και νοήματα

Μέσα από την ιστορική αναδρομή που προηγήθηκε, διαπιστώθηκε ότι η παιδική ηλικία και η εφηβεία ως ηλικιακές κατηγορίες δεν αποτελούν καθολικές και παγκόσμιες πραγματικότητες. Σε κάθε κοινωνία και εποχή όμως τείνουν να φυσικοποιούνται με τέτοιο τρόπο ώστε οι όποιες άλλες εναλλακτικές εκδοχές

υποκρύπτονται. Και αν σε πρακτικό επίπεδο έχει αξία και νόημα η κατηγοριοποίηση, η συνειδητοποίηση της τεχνικής φύσης της διευρύνει το πεδίο θέασης άρα και τις επιλογές δράσης.

Αν και υπάρχουν πολλές ομοιότητες σ' όλες τις κοινωνίες και εποχές, υπάρχουν επίσης και μεγάλες θεσμικές και δομικές διαφορές ως προς τα ηλικιακά τους όρια, το περιεχόμενο και τα νοήματα με τα οποία επενδύονται. Οι διαφορές αυτές καθορίζουν όχι μόνο τις κοινωνικές προσδοκίες αλλά και την στάση του παιδιού και εφήβου απέναντι στον Εαυτό και τους Άλλους.

Στα πλαίσια της παρούσας προσέγγισης, και δεδομένου ότι στους κυρίαρχους λόγους και πρακτικές ποινική ευθύνη δεν αναγνωρίζεται στην παιδική ηλικία, η ηλικιακή κατηγορία στην οποία θα επικεντρωθούμε είναι η εφηβεία και μετεφηβεία ή νεότητα. Η εφηβεία για την δυτική κοινωνία ορίζεται η περίοδος που χρονικά εκτείνεται μεταξύ των 12 και 18 περίπου ετών, οπότε και το άτομο καλείται σταδιακά να απομακρυνθεί από την παιδική ηλικία για να ενταχθεί κατά το τέλος αυτής στην ενήλικη ζωή.

Από τον 20^ο αιώνα, οπότε και άρχισε να αναφέρεται ως διακριτή κατηγορία, διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι επιχείρησαν να την οριοθετήσουν και να της επιβληθούν, περιγράφοντας τα βιολογικά, γνωστικά και κοινωνικά φαινόμενα που σχετίζονται με αυτήν.

Σήμερα, μια σειρά αλλαγών στη φυσιολογία, στη σωματική διάπλαση, στη γνωστική λειτουργία και το συναίσθημα εντοπίζονται κατά τη διάρκεια της. Έτσι σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και ρυθμό αναπτύσσονται διαφορετικά μέρη του σώματος, με την ανάπτυξη να προχωράει πιο γρήγορα στην περιφέρεια από ότι στον κορμό. Το γεγονός αυτό διαταράσσει προσωρινά την εικόνα του έφηβου για το σώμα του αλλά και την βασική του ισορροπία.

Η περίοδος της εφηβείας συνδέεται επίσης με μία σειρά βιολογικών εξελίξεων και ορμονικών αλλαγών, γνωστών ως ήβη, που καθιστούν το άτομο βιολογικά ώριμο και ικανό για βιολογική αναπαραγωγή. Κατά τη διάρκεια τους, τα σεξουαλικά όργανα που εμπλέκονται στην αναπαραγωγή διευρύνονται και ωριμάζουν, ενώ παράλληλα εμφανίζονται οι ανατομικές και φυσιολογικές ενδείξεις που αποτελούν τη βάση της εξωτερικής διάκρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών, τα δευτερεύοντα όπως αποκαλούνται χαρακτηριστικά του φύλου (Cole & Cole, 2002).

Για την A. Freud, το άτομο, σε μία περίοδο που η σεξουαλική επιθυμία ξυπνά, προκαλώντας συναισθηματική αναταραχή και ανισορροπία, αποδεσμεύεται

από την οικογένεια για την οποία βιώνει έντονη αμφιθυμία και συναισθηματικά επενδύει έξω από αυτήν. Χαρακτηριστικά όπως η επανάσταση και η αντισυμβατικότητα, η απώλεια και η ανάγκη για αναπλήρωση, το πένθος, και η παρέα με τους συνομηλίκους, ως υποκατάστατο της οικογένειας, κάνουν την εμφάνιση τους (Emler & Reicher, 1995).

Πράγματι, κατά την εφηβεία, το άτομο καλείται να απομακρυνθεί, όχι όμως πολύ, από την οικογενειακή εστία και να ανταπεξέλθει σε νέους ρόλους και προσδοκίες. Καθώς η ηλικιακή αυτή περίοδος ταυτίζεται με τη φοίτηση στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το άτομο από το μικρό σχολείο και το ένα πρόσωπο αναφοράς καλείται να προσαρμοστεί στα μεγάλα σχολεία, όπου τα πρόσωπα ομηλίκων και μη διαρκώς εναλλάσσονται.

Οι νέες αυτές μορφές κοινωνικών σχέσεων και τα πρότυπα ύπαρξης και συμπεριφοράς με τα οποία συνδέονται, πραγματώνονται μέσα από ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης και νοηματοδότησης, έναντι αυτού των παιδιών. Οι έφηβοι εμφανίζονται ικανοί να οραματιστούν για το μέλλον, να σκεφτούν πέρα από τα συμβατικά όρια, να σκεφτούν εναλλακτικές δυνατότητες, να επεξεργαστούν υποθέσεις και να σκεφτούν για τη σκέψη με κριτική διάθεση (Cole & Cole, 2002).

Πέρα από τη σκέψη, η ενσωμάτωση των κανόνων των ενηλίκων καθιστά απαραίτητη μια μορφή ηθικής σκέψης, εναρμόνιση δηλαδή με τα προστάγματα της σκέψης των ενηλίκων. Με αφετηρία τις θεωρίες του Piaget και του Kohlberg νεότερες μελέτες πάνω στον φιλοκοινωνικό ηθικό συλλογισμό επιβεβαιώνουν την δυσκολία να δοθούν απόλυτες απαντήσεις, λόγω της ποικιλομορφίας της ανθρώπινης φύσης και των πολιτισμικών κατασκευών στις οποίες επιδίδεται. Υποδεικνύουν όμως μία τάση με την πάροδο της ηλικίας να μειώνονται οι στενά προσωπικές εκτιμήσεις, να αυξάνεται η συνεκτίμηση της κατάστασης στην οποία βρίσκεται ο άλλος, αλλά και ο υπολογισμός των κριτηρίων που αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τις καταστάσεις. Αντίθετα οι αξίες, τα καθήκοντα και οι ευθύνες με την πάροδο της ηλικίας εμφανίζονται να εξασθενούν (Lehalle & Mellier, 2009).

Ιδιαίτερα αποφασιστικής σημασίας στην εφηβεία εμφανίζεται η συγκρότηση της ταυτότητας του ατόμου καθώς μακροχρόνιες θα είναι οι επιπτώσεις των επιλογών που θα κάνει το άτομο. Κατά τον Erikson η συγκρότηση αφορά το σχηματισμό ενός συνεκτικού και σχετικά σταθερού προτύπου πεποιθήσεων για τον εαυτό, την κατάκτηση μίας αίσθησης διαχρονικότητας του (Cole & Cole, 2002).

Πρόκειται για μία κρίση που το άτομο καλείται να επιλύσει προκειμένου να αποφύγει την σύγχυση κατά Erickson, επιτυγχάνοντας νέες ταυτοτικές προσαρμογές, αφού διαπραγματευτεί κατά Barber, εξισορροπώντας ανάμεσα στην αναδυόμενη αίσθηση του εαυτού ως αυτόνομου και ικανού ατόμου και στο αναδιαμορφωμένο αλλά συνεχές αίσθημα σύνδεσης με τους άλλους. Στην αναζήτηση του αυτή δοκιμάζει διάφορες ταυτότητες, αναλαμβάνει διάφορους ρόλους και δημιουργεί ποικίλες σχέσεις. Τα άτομα που καταφέρουν να αποκτήσουν μια μοναδική και συνεκτική έννοια του εαυτού θα επιλύσουν την κρίση (Herbert, 1999).

Πέρα λοιπόν από τα βιολογικά φαινόμενα με τα οποία συνδέεται η εφηβεία βαθιές αλλαγές συμβαίνουν στις προσδοκίες ρόλων. Η κρίση θα συμβεί αν τα άτομα δεν καταφέρουν να αναλάβουν και να επιτελούν τους κοινωνικούς τους ρόλους, αν δεν επιτύχουν να κατακτήσουν μία συνεκτική ταυτότητα. Οι συνέπειες της θα είναι ολέθριες για τον Εαυτό σε σχέση με τον Άλλο και την μεταξύ τους επικοινωνία. Ως προς αυτό το ζήτημα δύο αντικρουόμενες απόψεις εκφράζονται. Κατά την πρώτη άποψη, η εφηβεία αποτελεί για όλα τα άτομα που διέρχονται από αυτήν μία κρίσιμη και ευάλωτη περίοδο. Κατά την άλλη άποψη, η κρίση στην εφηβεία αφορά μόνο κάποιους έφηβους και συγκεκριμένα αυτούς που προέρχονται από την εργατική τάξη, και κατά τη συνειδητοποίηση της διάστασης ανάμεσα στους στόχους που καλούνται να επιτύχουν και τα μέσα που τους προσφέρονται. Καθώς πράγματι στην εφηβεία πραγματοποιείται όχι απλά μετάβαση αλλά και κίνηση προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση στην κοινωνική ιεραρχία, οι έφηβοι εμφανίζονται ευάλωτοι με όρους κοινωνικής δομής (Emler & Reicher, 1995).

Οι γενικότερες αξίες και θεσμικές συνθήκες λοιπόν δεν μπορεί παρά να επηρεάζουν τη συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία. Καθώς η πολυπλοκότητα και η ποικιλομορφία στους ρόλους και τις εκφάνσεις της σύγχρονης κοινωνίας καθιστούν δύσκολη αν όχι αδύνατη την επιλογή μίας και μοναδικής αντίληψης ζωής, η αναζήτηση μιας ατομικής ταυτότητας παρατείνεται και η εγκατάσταση του ατόμου σε μία συγκεκριμένη ταυτότητα ή ρόλο καθυστερεί. Το νεαρό άτομο παραμένει στην οικογενειακή εστία και προκειμένου να εκμεταλλευτεί την δυνατότητα αλλά και να ικανοποιήσει την ανάγκη συνεχούς κατάρτισης και επιμόρφωσης, και για αρκετά μεγάλο διάστημα μετά τα 18 του χρόνια. Η περίοδος αυτή σήμερα ορίζεται ως μετεφηβεία ή νεότητα (Κουρκούτας, 2001).

Η ρευστότητα της σύγχρονης κοινωνίας αποτυπώνεται στην οικογένεια. Οι αλλαγές που βιώνει στη δομή και τη λειτουργία της δημιουργούν ασυνέχειες και

αντιφάσεις στις σχέσεις μεταξύ των μελών της, στους ρόλους και στο ασαφές πλέον περιεχόμενο τους. Και ενώ στις παραδοσιακές κοινωνίες η ανάπτυξη του ατόμου βιώνεται μέσα από αντιλήψεις ολότητας και ένωσης με την κοινωνία, στις δυτικές η ανάπτυξη της ταυτότητας και του Εαυτού ορίζεται σε αντιδιαστολή με την ταυτότητα και την ατομικότητα των άλλων (Κουρκούτας, 2001). Η ταυτότητα ως μια ψυχοκοινωνική κατασκευή, απόρροια αλληλεπίδρασης βιολογικών αναγκών, οργάνωσης του Εγώ και του κοινωνικού πλαισίου (Kroger, 1997), θα μας απασχολήσει στην συνέχεια.

3) Ο επιστημονικός λόγος περί ταυτότητας ή ταυτοτήτων

Αφού εξετάσαμε το περιεχόμενο και τα όρια που αναγνωρίζονται στην εφηβεία της δυτικής κοινωνίας των ημερών μας, στην ενότητα που ακολουθεί ξεδιπλώνεται ο επιστημονικός λόγος περί ταυτότητας ή ταυτοτήτων. Μέσα από την παρουσίαση των βασικών σημείων ψυχολογικών, κοινωνιολογικών και ψυχοκοινωνικών προσεγγίσεων επιχειρούμε να προσεγγίσουμε τις διαδικασίες συγκρότησης τόσο των επιμέρους λόγων όσο και του πλαισίου εντός του οποίου συναντιούνται. Όπως αναφέρουν και οι Reicher και Hopkins (2011), η διερεύνηση της κατασκευής της ταυτότητας και της συλλογικής δράσης που συνδέεται με αυτή είναι σημαντική για την κοινωνικοεπιστημονική ανάλυση των κοινωνικών πρακτικών δημιουργίας αλλά και αλλαγής του κόσμου. Ο όρος λοιπόν της ταυτότητας ως αναλυτικό εργαλείο είναι ιδιαίτερα χρήσιμος.

Παλιότερα στην κοινωνία μας, όπου η προσωπική υπόσταση ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνική υπόσταση, ο περίγυρος πρόσφερε στο άτομο έναν ρόλο μέσα από την άσκηση του οποίου του αναγνωρίζονταν μία ταυτότητα. Η ταυτότητα λοιπόν υποστηρίζονταν από την ευρύτερη κοινότητα, ενώ η οικογένεια είχε ένα περιορισμένο ρόλο (Κουρκούτας, 2001).

Σήμερα, στις δυτικές κοινωνίες σε ένα κλίμα ρευστότητας και ασάφειας και μπροστά σε μία πληθώρα εναλλακτικών δυνατοτήτων, οι παραδοσιακές κατηγοριοποιήσεις και μορφές ζωής αμφισβητούνται. Η έννοια της ταυτότητας ως ενιαία αυθεντική και ενοποιημένη οντότητα αποδομείται (Hall, 2000) και τα άτομα ως ενεργά υποκείμενα αναζητούν νέους ορισμούς του Εαυτού.

Ο Εαυτός αναφέρεται στο σύνολο των χαρακτηριστικών που το άτομο θεωρεί ότι έχει, τα οποία προδιαθέτουν και ενεργοποιούν συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς και δράσης. Πρόκειται για μία πολυδιάστατη και δυναμική έννοια που συγκροτείται μέσα στην κοινωνία, αναγνωρίζεται και επικυρώνεται από αυτήν. Ο Εαυτός, όπως αναφέρουν και οι Hogg, Terry και White (1995), βρίσκει έκφραση σε πολλαπλές ταυτότητες που κατοικούν σε ρόλους, κανόνες και γενικότερα προδιαγεγραμμένες πρακτικές.

Η ταυτότητα όπως αναφέρεται στον επιστημονικό λόγο εμφανίζεται να αφορά την εφηβική και ενήλικη ζωή. Καθώς η ηλικιακή περίοδος που μας απασχολεί είναι η εφηβεία και η νεότητα, στην συνέχεια θα παρουσιαστούν τα σημεία εκείνα που θεωρούμε σημαντικά και χρήσιμα στα πλαίσια της δικής μας ανάλυσης.

A) Η ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson

Ο Erik Erikson, επηρεασμένος από τη θεωρία του Freud, διατηρώντας κάποιες από τις θέσεις του, επεκτείνοντας και παρεκκλίνοντας από κάποιες άλλες, περιγράφει την ανάπτυξη ως μια σειρά οκτώ εξελικτικών σταδίων που ρυθμίζονται από τις υποστηρικτικές δυνάμεις της ωρίμανσης. Σε κάθε ένα από αυτά, το άτομο καλείται να επιλύσει μία κρίση, να ανταπεξέλθει σε ένα συγκεκριμένο αναπτυξιακό στόχο. Τόσο οι βιολογικοί παράγοντες όσο και οι κοινωνικές απαιτήσεις, οι οποίες είναι παρούσες από τη σύλληψη μέχρι το θάνατο, επενεργούν και επηρεάζουν τα χαρακτηριστικά των σταδίων, αλλά και βοηθούν ή εμποδίζουν την επιτυχή ολοκλήρωσή τους, άρα και την μετάβαση από το ένα στο άλλο. Μεταξύ αυτών, η εφηβεία αποτελεί μία οικουμενική και ποιοτικά ξεχωριστή περίοδο ανάπτυξης, ένα στάδιο μεγάλων αλλαγών και συγκινήσεων κατά το οποίο το άτομο αναπτύσσει την ταυτότητα ή τον ορισμό του Εαυτού του (Salkind, 2005).

Κατά την εφηβεία η συγκρότηση μιας διαχρονικής αίσθησης του εαυτού είναι για τον Erikson πρωταρχικής σημασίας. Μέσα από μία σειρά επιλογών και δοκιμασιών το άτομο καλείται εκ νέου να επανεξετάσει τις παιδικές ταυτίσεις, να επεξεργαστεί και να επιλύσει προηγούμενες αναπτυξιακές κρίσεις. Έτσι καλείται να εδραιώσει εμπιστοσύνη αλλά και αυτονομία, κάνοντας τις δικές του επιλογές και αποκτώντας φίλους και συντρόφους που να μπορούν να αποδείξουν τη δική του αξιοπιστία. Καλείται επίσης να λάβει πρωτοβουλίες και να ορίσει στόχους, αναλαμβάνοντας παράλληλα την ευθύνη και ενεργώντας κατάλληλα για την επίτευξη

τους. Μέσα από τις διεργασίες αυτές ο έφηβος θα δημιουργήσει μία ολοκληρωμένη και ασφαλή αίσθηση του Εαυτού τόσο στην ατομική όσο και στην κοινωνική σφαίρα εδραιώνοντας την «ταυτότητα αυτών των δύο ταυτοτήτων» (Cole & Cole, 2002, σελ.147).

Αν και η αυξημένη δυνατότητα στοχασμού πάνω στον εαυτό και η διεύρυνση των δυνατοτήτων κάνουν δυνατή όχι όμως επαρκή την ταυτοτική εξέλιξη για τον Erikson, η κοινωνία θα πρέπει να παρέχει μία περίοδο ‘‘ανακωχής και εξερεύνησης’’, ‘‘ένα ψυχοκοινωνικό μορατόριουμ’’. Κατά την διάρκεια αυτού και με τις υποχρεώσεις-καθήκοντα να αναβάλλονται για αργότερα, οι έφηβοι θα μπορέσουν να πειραματιστούν σε διάφορους ρόλους, με όλες βέβαια τις προκλήσεις και τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται, και δεδομένου ότι οι συνθήκες δεν είναι πάντα ευνοϊκές ή επαρκείς (Lehalle & Mellier, 2009, σελ.352).

Για τον Erikson η ταυτότητα αποτελεί μια διεργασία, η οποία διαρκεί καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου και διαμεσολαβεί ανάμεσα στο νεαρό άτομο και στο πλαίσιο ύπαρξης και δράσης του. Τρία επίπεδα ταυτότητας εντοπίζει, την ταυτότητα του Εγώ, την προσωπική και την κοινωνική ταυτότητα. Το πρώτο επίπεδο αφορά τις πιο εσωτερικές και ασυνείδητες διαδικασίες που υποβόσκουν κατά το σχηματισμό της ταυτότητας. Το δεύτερο επίπεδο, η προσωπική ταυτότητα για τον Erikson αναφέρεται στους στόχους, στις αξίες και στις πεποιθήσεις του ατόμου. Το τρίτο επίπεδο τέλος, η κοινωνική ταυτότητα αναφέρεται στις διαδικασίες ταύτισης και διαπραγμάτευσης του ατόμου στα πλαίσια ομάδων και θέσεων στον κοινωνικό κόσμο. Ήδη λοιπόν ο Erikson επισημαίνει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στην ταυτότητας(φύση, ηλικία, εθνικότητα) και τα νοήματα με τα οποία επενδύονται (Schwartz, 2005).

Οι ιδέες του Erikson άσκησαν και συνεχίζουν να ασκούν μεγάλη επιρροή τροφοδοτώντας τις θεωρητικές αναζητήσεις και τις πρακτικές εφαρμογές. Μεταξύ αυτών, η κατηγοριοποίηση της ταυτοτικής κατασκευής σε τέσσερα επίπεδα από τον J. Marcia επηρέασαν τη σχετική συζήτηση. Η επίτευξη ταυτότητας, ο αποκλεισμός, η αναστολή και η διάχυση αντιστοιχούν στα τέσσερα επίπεδα, τις εναλλακτικές μορφές της ταυτότητας στην βάση δύο διαστάσεων, της εξερεύνησης και της δέσμευσης. Το πρώτο επίπεδο, η επίτευξη ταυτότητας αφορά την επίτευξη μίας σταθερής αίσθησης της ταυτότητας. Ο αποκλεισμός αντιστοιχεί στη δέσμευση χωρίς ιδιαίτερη προηγούμενη εξερεύνηση. Η αναστολή αφορά μία ενεργητική αναζήτηση στόχων, αξιών και πεποιθήσεων ενώ τέλος η διάχυση αφορά απάθεια και αδιαφορία στα

θέματα των ταυτοτήτων. Τόσο η θεωρία του Erikson όσο και οι αναλύσεις του Marcia προσέφεραν ερευνητικές κατευθύνσεις και προβληματισμό για ζητήματα που δεν είχαν αναδειχτεί όπως ο Εαυτός και οι διαδικασίες παρουσίασης του στον κοινωνικό κόσμο (Schwartz, 2005).

Για την πλευρά αυτή του Εαυτού ως αυτοπαρουσίαση, η θεωρία της ταυτότητας που παρουσιάζεται στην συνέχεια, προσφέρει θεωρητικά εργαλεία διερευνώντας τις διαδικασίες που ενεργοποιούνται μέσα από πολλαπλές ταυτότητες ρόλων.

B) Η θεωρία της ταυτότητας

Η θεωρία της ταυτότητας αφορά μια κοινωνιολογική κατά βάση προσέγγιση η οποία διαμορφώθηκε αρχικά από τον Stryker και αναπτύχθηκε εν μέρει για να διερευνήσει εμπειρικά τις θέσεις της συμβολικής αλληλεπίδρασης με τις οποίες και σχετίζεται. Αν και στην πορεία προέκυψαν διαφοροποιήσεις ως προς την έμφαση και την ερμηνεία, ως θεωρία ταυτότητας αναφέρεται η θεωρητική εργασία που αναγνωρίζει συνδέσεις ανάμεσα στην πολυδιάστατη έννοια του εαυτού και την ευρύτερη κοινωνική δομή (Hogg, Terry & White, 1995).

Η θεωρία ταυτότητας σήμερα διακρίνεται από δύο διαφορετικές αλλά στενά συνδεδεμένες προσεγγίσεις-κατευθύνσεις εργασίας. Η πρώτη, όπως παρουσιάζεται από τον Stryker και τους συναδέλφους του, εστιάζει στο πως οι κοινωνικές δομές επηρεάζουν τον εαυτό και πως ο εαυτός επηρεάζει τις δομές. Η δεύτερη προσέγγιση, που αναπτύσσεται από τον Burke και τους συναδέλφους του, επικεντρώνεται στα εσωτερικά δυναμικά των διαδικασιών του Εαυτού όπως επηρεάζουν τη συμπεριφορά (Stryker&Burke, 2000).

Σύμφωνα με την αφετηρία τους, τις αρχές της θεωρίας της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης όπως διατυπώνονται στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο την δεκαετία του '60, ο άνθρωπος ενεργητικά κατασκευάζει τον κοινωνικό κόσμο και διαμορφώνει την ταυτότητα του μέσω των αλληλεπιδράσεων στις οποίες και συμμετέχει δυναμικά. Για τον θεμελιωτή της George Mead, η κοινωνική αλληλεπίδραση παράγει νοήματα και τα νοήματα απαρτίζουν τον κόσμο μας. Καθώς τα νοήματα αλλάζουν και εξελίσσονται, αλλάζει και εξελίσσεται ο κόσμος. Για το Mead ο Εαυτός παράγεται κοινωνικά, είναι σκόπιμος και δημιουργικός, και διακρίνεται στο I- στην εικόνα που διαμορφώνει το άτομο για τον εαυτό του- και το

Με –το άτομο όπως το βλέπουν οι άλλοι. Μέσα από την μεταξύ τους συνομιλία διέρχονται όλες αναγκαστικά οι εξωτερικές συνομιλίες ή μορφές διάδρασης.

Το άτομο από βρέφος αρχίζει να ξεχωρίζει ποιες είναι οι αντιδράσεις που έχουν κάποιο νόημα για τους άλλους και να ασκείται σε αυτές. Στην συνέχεια μέσα από το παιχνίδι διδάσκεται ρόλους, μαθαίνει να συντονίζει τις ενέργειες του με τις ενέργειες των άλλων, καθώς και να βλέπει τον εαυτό του με τα μάτια των άλλων. Μέσα λοιπόν από τους σημαντικούς άλλους και τις ομάδες των ομοίων του το παιδί μαθαίνει να βλέπει τον εαυτό του σε συνεχώς διευρυμένα πλαίσια ώσπου καταλήγει να αναλάβει τον ρόλο του ‘γενικευμένου άλλου’, του ατόμου δηλαδή όπως το βλέπει η κοινωνία ως σύνολο, αποκτώντας έτσι κάποια μορφή κοινωνικής συνείδησης (Craib, 1998).

Η κοινωνία αποτελεί ένα μωσαϊκό αλληλεπιδράσεων και σχέσεων σχετικά σταθερών και οργανωμένων εντούτοις διαφοροποιημένων, οι οποίες αποκτούν ύπαρξη και νόημα στα πλαίσια ομάδων, οργανισμών, κοινοτήτων και θεσμών μεταξύ τους με κάποιο τρόπο οριοθετημένων. Όλες αυτές οι εκφράσεις του κοινωνικού αλλά και οι περιορισμοί και οι δυνατότητες δράσης που προσφέρουν, επηρεάζονται και ως ένα βαθμό καθορίζονται από τη γενικότερη κοινωνική δομή (Stryker&Burke, 2000).

Καθώς λοιπόν η κοινωνία είναι συνάμα οργανωμένη και πολύπλοκα διαφοροποιημένη, ο Εαυτός ως αντανάκλαση της αποτελεί επίσης μια πολυδιάστατη και οργανωμένη κατασκευή που πραγματώνεται σε πολλαπλές ταυτότητες που κατοικούν σε ρόλους, κανόνες και γενικότερα προδιαγεγραμμένες πρακτικές. Οι κοινωνικοί ρόλοι αφορούν προσδοκίες συνδεδεμένες με συγκεκριμένες θέσεις σε δίκτυα σχέσεων. Για κάθε ρόλο και θέση στην κοινωνία το άτομο διαθέτει μία ταυτότητα ρόλου. Οι ταυτότητες ρόλων αποτελούν αυτοαντιλήψεις, αυτοορισμούς που συνδέονται με τις δομικές θέσεις που καταλαμβάνουν τα άτομα ως μέλη μιας συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας, οι οποίες μέσω των αλληλεπιδράσεων αποκτούν νόημα και προσανατολισμό για δράση (Hogg, Terry & White, 1995).

Καθώς οι ταυτότητες είναι ιεραρχικά οργανωμένες στην αυτοαντίληψη ανάλογα με τη σημασία τους, το άτομο θα επιδείξει διαφορετικό κάθε φορά βαθμό δέσμευσης στις καταστάσεις εντός των οποίων αναδύονται. Κατά τον ίδιο τρόπο η ικανοποιητική ή μη επιτέλεση των ρόλων με τους οποίους σχετίζονται συνεπάγεται διαφοροποιήσεις στην συμπεριφορά και το συναίσθημα.

Ο Stryker κάνει λόγο για δύο είδη δέσμευσης, την δέσμευση που αφορά τους ρόλους που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη ταυτότητα και τη δέσμευση που αφορά

τη σημασία των σχέσεων που σχετίζονται με την ταυτότητα, το επίπεδο δηλαδή του συναισθήματος που σχετίζεται με πιθανή απώλεια αυτών των κοινωνικών σχέσεων. Όσο μεγαλύτερη η δέσμευση τόσο πιο κεντρική η ταυτότητα για την εικόνα του Εαυτού. Κατά αυτόν τον τρόπο συνδέεται η ευρύτερη κοινωνική δομή και τα εγγύτερα κοινωνικά δίκτυα του ατόμου με την αυτοθεώρηση, καθώς και η κοινωνική δομή με την ανάπτυξη και διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων.

Σύμφωνα και με τον Phinney, τα άτομα που έχουν μία ισχυρή αίσθηση εθνικής ταυτότητας, έχουν ενσωματώσει την εθνικότητα τους τόσο βαθιά στην αίσθηση του εαυτού ώστε το εθνικό τους υπόβαθρο επηρεάζει πολλές από τις αλληλεπιδράσεις τους στον κοινωνικό χώρο (Schwartz, 2005).

Η ισχύς όμως και η κεντρικότητα μιας ταυτότητας για τον Εαυτό αν και ερευνητικά εμφανίζει να έχει κάποια σταθερότητα στο χρόνο και στις καταστάσεις στις οποίες ενεργοποιείται, εμφανίζεται επίσης να αλλάζει καθώς τα άτομα μπαίνουν σε νέες σχέσεις. Διερευνώντας το πώς οι άνθρωποι συνδέονται με τη κοινωνική δομή και τις συνέπειες αυτών για τις ταυτότητες τους, το μοντέλο του Burke κάνει λόγο για τέσσερα συστατικά κεντρικά στο ζήτημα των ταυτοτήτων. Το σύνολο των πολιτισμικών νοημάτων που ορίζουν το ποια θα είναι η ταυτότητα του ατόμου σε μία δεδομένη κατάσταση, οι αντιλήψεις που έχει το άτομο για τα νοήματα αυτά, ο μηχανισμός, η διαδικασία που διαμεσολαβεί μεταξύ νοημάτων και αυτοαντιλήψεων και τέλος η συμπεριφορά που ενεργοποιείται.

Τα νοήματα δεν έχουν μόνο συμβολικό περιεχόμενο αλλά και ιδιαίτερη όχι απαραίτητα κοινή σημασία για το άτομο. Έτσι το στάτους, η εκτίμηση, ο σεβασμός είναι συμβολικά και παράλληλα προσωπικά, καθώς και εν δυνάμει διαθέσιμες πηγές για επιτυχή επίτευξη του ρόλου και άρα αυτοεπιβεβαίωση. Ο χειρισμός των συμβόλων και των πηγών προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αποτελεί μία σημαντική λειτουργία των ταυτοτήτων. Κάνοντας το αυτό, προσδίδουν αξία στην ταυτότητα, ενισχύουν την υπεροχή της και παράλληλα την δέσμευση σε αυτήν άρα και την πιθανότητα να ενεργοποιηθεί και σε άλλες καταστάσεις. Καθώς ως στόχος τίθεται η αρμονία ανάμεσα στα αυτονοήματα και στα εσωτερικευμένα κανονιστικά κριτήρια με τα οποία η ταυτότητα είναι συνυφασμένη, η συμπεριφορά του ατόμου εμφανίζεται προσανατολισμένη προς την επίτευξη του. Οπότε και το άτομο δραστηριοποιείται προκειμένου να διατηρήσει ή να τροποποιήσει την παρούσα σχέση ή να δημιουργήσει νέα. Καθ' όλη αυτή τη διαδικασία, το συναίσθημα αρνητικό ή

θετικό εμφανίζεται όχι μόνο ως επακόλουθο αλλά και ως πληροφορία για την κατάσταση και τις συνέπειες της (Stryker&Burke, 2000).

Οι ταυτότητες λοιπόν λειτουργούν ως συστήματα ελέγχου της συμπεριφοράς και τροποποίησης της προκειμένου να έρθει σε αρμονία με τις εσωτερικευμένες αντιλήψεις και συλλήψεις του εαυτού. Αν και αμοιβαίες οι συνδέσεις μεταξύ εαυτού και κοινωνίας, οι θεωρητικοί εστιάζουν στους ρόλους που το άτομο αποδίδει το ίδιο στον Εαυτό και στα ατομικά επακόλουθα των διαδικασιών ταύτισης. Η επίδραση των ταυτοτήτων ρόλων στις σχέσεις με τους άλλους δεν ενδιαφέρει όπως και η επίδραση τους στην ευρύτερη δομή (Hogg, Terry & White, 1995). Από την ταυτότητα-ρόλο και την επίδραση της στον Εαυτό στην συνέχεια η προσοχή θα επικεντρωθεί στις ταυτότητες που συγκροτούνται εντός κοινωνικών ομάδων και την επίδραση τους στις ενδοομαδικές και διομαδικές σχέσεις.

Γ) Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας αφορά μια κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση των διομαδικων σχέσεων, των ομαδικών διαδικασιών και του κοινωνικού εαυτού. Προέρχεται από την εργασία του Tajfel για τους κοινωνικούς παράγοντες της αντίληψης και τις γνωστικές και κοινωνικές πλευρές του ρατσισμού, της προκατάληψης και των διακρίσεων. Τη δεκαετία του 80 επεκτείνεται από τον Turner με την διατύπωση της θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης.

Κατά τους Tajfel και Turner και τις θεωρίες κοινωνικής ταυτότητας και αυτοκατηγοριοποίησης αντίστοιχα, ο Εαυτός μπορεί να οριστεί είτε με όρους ατομικής μοναδικότητας, προσωπικής δηλαδή ταυτότητας, είτε με όρους υπαγωγής σε ομάδες, με όρους δηλαδή κοινωνικής ταυτότητας (Hopkins & Reicher, 2011).

Αν και η εικόνα του Εαυτού όπως βιώνεται υποκειμενικά κάθε δεδομένη στιγμή εμφανίζεται να ποικίλει μεταξύ διαφορετικών πλαισίων, διατηρεί παράλληλα και μια σχετική σταθερότητα. Όπως αναφέρει ο Turner πρόκειται για ένα σχετικά σταθερό σύστημα, που αν και τα μέρη του δομικά και λειτουργικά ενδέχεται να διαφοροποιούνται, να λειτουργούν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο ή με κάποιο συνδυασμό, η γενική συνοχή και η οργάνωση που το διακρίνουν δημιουργούν μία αίσθηση ενότητας (Turner, 1999).

Για τον Tajfel, το άτομο προκειμένου να προσαρμοστεί και να ανταπεξέλθει σε διάφορες κοινωνικές καταστάσεις μετακινείται ως προς τη συμπεριφορά του

μεταξύ των δύο πόλων ενός συνεχούς Ο ένας πόλος αφορά την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων που καθορίζεται πλήρως από τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και τα ατομικά χαρακτηριστικά. Ο άλλος πόλος αφορά την αλληλεπίδραση που καθορίζεται πλήρως από την υπαγωγή του ατόμου σε μία ομάδα ή κατηγορία. Η μετάβαση από τον ένα πόλο στον άλλο περιγράφει την μετάβαση από την διαπροσωπική στην διομαδική συμπεριφορά (Turner, 1999).

Κάθε άτομο εμφανίζεται να ανήκει σε περισσότερες από μία διακριτές κοινωνικές κατηγορίες, οι οποίες ποικίλουν ως προς την σημασία τους για την εικόνα του Εαυτού, την αυτοθεώρηση. Για τους Tajfel και Turner οι κοινωνικές κατηγορίες αποτελούν προϊόντα της ανθρώπινης δραστηριότητας σε συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια, οι οποίες δεν οργανώνουν απλά τον κοινωνικό κόσμο διευκολύνοντας την κατανόηση του, αλλά και δομούν ένα αξιακό σύστημα προσδιορίζοντας τον εαυτό και τη θέση του στον κοινωνικό ιστό. Δημιουργούν δηλαδή κοινωνικές ταυτότητες (Wetherell, 2005).

Όσες οι κατηγορίες τόσες και οι ταυτότητες που ενεργοποιούνται μέσω της αλληλεπίδρασης, οι ρόλοι και οι σχέσεις που δοκιμάζονται στα πλαίσια αυτών, υπαγορεύοντας το πώς το άτομο θα πρέπει να σκέφτεται, να αισθάνεται και συμπεριφέρεται ως μέλος της ομάδα.

Οι Hogg, Terry και White (1995) κάνουν λόγο για δύο διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα, την κατηγοριοποίηση και την αυτοενίσχυση. Η κατηγοριοποίηση, εστιάζοντας σε υποκειμενικά σημαντικές πλευρές της εμπειρίας και παράγοντας στερεοτυπικές και κανονιστικές αντιλήψεις και μοντέλα δράσης, δημιουργεί και περιχαράκωνει τα όρια μεταξύ των ομάδων. Εντός του πλαισίου της κατηγορίας που δημιουργεί προσδιορίζεται ο Εαυτός.

Στην θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης, ο Turner επεξεργάζεται την κατηγοριοποίηση ως τη γνωστική βάση της ομαδικής συμπεριφοράς. Η κατηγοριοποίηση αφορά αντίληψη ομοιοτήτων μεταξύ των μελών της ενδοομάδας και αντίληψη διαφορών μεταξύ μελών διαφορετικών ομάδων τις οποίες και υπερτονίζει, καθιστώντας την εμπειρία του κόσμου υποκειμενική και τη δράση στο συγκεκριμένο πλαίσιο σημαντική. Η κοινωνική κατηγορία ενεργά κατασκευάζεται από πληροφορίες που εξηγούν ή ταιριάζουν καλύτερα στις αντιλαμβανόμενες διαφορές και ομοιότητες στο άμεσο και μεγαλύτερο σε επίδραση διαδραστικό πλαίσιο. Τα πρωτοτυπικά μέλη συμπυκνώνουν τα χαρακτηριστικά του πλαισίου όπου

η ομάδα ανήκει και εντός του οποίου η κοινωνική ταυτότητα αναδύεται εν σχέσει και συγκρίσει.

Η αυτοενίσχυση από την άλλη, συνδεδεμένη με την ανάγκη των ανθρώπων για θετική εκτίμηση, οδηγεί την διαδικασία της κοινωνικής κατηγοριοποίησης και ευνοεί κατά τις διομαδικές συγκρίσεις την ενδοομάδα. Μιλάμε λοιπόν για στερεοτυπική και κανονιστική συμπεριφορά και αυτοαντίληψη, με τις κοινωνικές ταυτότητες να παρέχουν αξιολογήσεις, άρα και να ωθούν στην υιοθέτηση συμπεριφορικών στρατηγικών προκειμένου τα άτομα να διατηρούν ή να επιτυγχάνουν ευνοϊκές συγκρίσεις της ενδοομάδας άρα και του εαυτού (Hogg, Terry & White, 1995).

Όπως τα πορίσματα αρκετών ερευνών αποδεικνύουν, τα άτομα γενικά είναι πιο ικανοποιημένα και πιο πρόθυμα να ταυτιστούν με μία ομάδα υψηλού στάτους από ότι με μία ομάδα χαμηλού στάτους. Το πώς αξιολογούν την υπαγωγή στην ομάδα και το βαθμό με τον οποίο ταυτίζονται με αυτήν εξαρτάται από το στάτους που αποδίδεται στην συγκεκριμένη ομάδα, από το κατά πόσο υπάρχουν ρεαλιστικές εναλλακτικές αλλά και το αποτέλεσμα της σύγκρισης της συγκεκριμένης υπαγωγής τους με την εναλλακτική (Ellemers, 1993).

Για τους Tajfel και Turner, όταν η κοινωνική ταυτότητα δεν ικανοποιεί τα άτομα θα υιοθετήσουν έναν αριθμό εναλλακτικών στρατηγικών προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις αρνητικές ή επαπειλούμενες κοινωνικές ταυτότητες που απορρέουν από τη συνεχή κατάληψη της δεύτερης θέσης στις διομαδικές συγκρίσεις. Το ποια στρατηγική θα ακολουθήσουν θα εξαρτηθεί από το πώς τα άτομα αντιλαμβάνονται τρεις μεταβλητές, την διαπερατότητα των ορίων μεταξύ των ομάδων, την νομιμότητα του συστήματος κατανομής των θέσεων και τη σταθερότητα της θέσης της ενδοομάδας στο ορατό μέλλον (Tajfel & Turner, 1986).

Τα άτομα θα διερευνήσουν όπως φαίνεται εμπειρικά καταρχήν τις ευκαιρίες ατομικής κινητικότητας και στη συνέχεια θα ακολουθήσουν τις στρατηγικές που φαίνονται πιο πιθανό να επιτύχουν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κατάστασης. Τα πρότυπα δηλαδή της συμπεριφοράς που θα επιδείξουν θα εξαρτηθούν από τις πιθανότητες για πραγματική αλλαγή στην κοινωνική δομή (Ellemers, 1993).

Ένας μεγάλος αριθμός ερευνών σε ενήλικες και έφηβους προσφέρει ευρύτατη υποστήριξη στη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Ellemers, 1993) (Ellemers & Riijwijk, 1997), ενώ μελέτες όπως αυτή των Nesdale & Flessner σε παιδιά

αν και υποδεικνύουν μια συμφωνία με τη θεωρία εγείρουν ζητήματα που απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση (Nesdale & Flessler, 2001).

Δ) Προς μία προσπάθεια σύνθεσης και εναλλακτικής θέασης εννοιών και διαδικασιών συγκρότησης ταυτοτήτων

Μέχρι στιγμής και κατά την προηγούμενη ανάλυση, καταρχήν διαπιστώνεται μια κίνηση από έναν σαφή και απόλυτο λόγο περί ταυτότητας σε πολλούς και διαφορετικούς, ως προς την έμφαση και τον προσανατολισμό τους, λόγους περί ταυτοτήτων. Ανεξάρτητα τις διαφοροποιήσεις των επιμέρους προσεγγίσεων που αναφέρθηκαν, για όλες αυτές, ο Εαυτός αποτελεί περισσότερο μία κοινωνική κατασκευή που διαμεσολαβεί τη σχέση κοινωνικής δομής και συμπεριφοράς του ατόμου. Αν και διατηρεί μία σχετική σταθερότητα και συνοχή στο χρόνο, παράλληλα διακρίνεται για το δυναμικό χαρακτήρα και την ποικιλομορφία των εκφράσεων του.

Ο Εαυτός λοιπόν κατασκευάζεται σε διακριτές ταυτότητες που συνδέονται εσωτερικά με ποικίλους και σημαντικούς τρόπους. Οι πολλαπλές ταυτότητες του αποκτούν περιεχόμενο και νόημα εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου και κατά την διάρκεια αλληλεπιδράσεων σε ομάδες, κατηγορίες και δίκτυα. Οι μορφές αυτές οργάνωσης του κοινωνικού διακρίνονται από διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενο, το στάτους, την κατανομή των θέσεων στους κόλπους τους, τους ρόλους που προβλέπουν. Όλες όμως αυτές φέρουν αναγνωρίσιμα, δημόσια νοήματα τα οποία δεν παραμένουν για πάντα σταθερά και αμετάβλητα αλλά αλλάζουν, ακολουθώντας τις συνθήκες που τα δημιούργησαν και τα νομιμοποίησαν ως τέτοια. Όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια, το Δίκαιο στη βάση που δημόσια αναγνωρίζεται η ύπαρξη και η αναγκαιότητα του, συγκροτεί και αναπαράγει ταυτότητες και νοήματα, τα οποία και μεταβάλλονται ως απόρροια συσχετισμού δυνάμεων και κυρίαρχων τάσεων

Οι κοινωνικές δομές, αλλά και οι συγκυρίες λοιπόν ορίζουν τα όρια μεταξύ των κατηγοριών αλλά και τη διαπερατότητα τους. Εντός των ορίων διευκολύνεται η αλληλεπίδραση, η ανάπτυξη και άσκηση ταυτοτήτων συνεπών με τη δομή, ενώ παράλληλα αποθαρρύνεται ή εμποδίζεται η αλληλεπίδραση έξω από την περιοχή που οριοθετούν και προβλέπουν. (Hogg, Terry & White, 1995).

Σε μία προσπάθεια σύνθεσης πρωταρχικών σχέσεων και ορισμών ταυτοτήτων, ανεπίσημων δικτύων εντός των οποίων τα άτομα σχετίζονται και λειτουργούν, αλλά

και δομών σχέσεων που παραδοσιακά και θεσμικά έχουν εγκαθιδρυθεί, οι Deaux και Martin (2003) κάνουν λόγο για γνωστικό και αναπαραστατικό πλαίσιο και διαπροσωπικό πλαίσιο ανάλυσης.

Το γνωστικό και αναπαραστατικό πλαίσιο, από την μία, αναφέρεται στα δημόσια αναγνωρίσιμα και αποδεκτά από μεγάλο μέρος της κοινωνίας νοήματα, τα οποία και παρέχουν αναμενόμενα χαρακτηριστικά, περιγραφές για τη συμπεριφορά και μία αφήγηση για την ιδιότητα του μέλους της ομάδας. Το διαπροσωπικό πλαίσιο από την άλλη αναφέρεται στο εν δυνάμει δίκτυο ατόμων που μοιράζονται σε διάφορους βαθμούς την ιδιότητα του μέλους της ομάδας αλλά και τη θέση αυτής σε σχέση με τις άλλες ομάδες. Το ένα πλαίσιο προϋποθέτει και απαιτεί το άλλο για να λειτουργήσει και να ενεργοποιηθεί. Το πρώτο πλαίσιο, που σε ένα πιο συμβολικό επίπεδο κοινωνικής πραγματικότητας επιτρέπει μία δημιουργική επέκταση των αυτοπεριορισμών, ενώνεται με το διαπροσωπικό, με αυτό που ισχύει δηλαδή σε πραγματικά πλαίσια και φέρει αληθινές επιπτώσεις στην καθημερινότητα.

Κατά τις καθημερινές διαδράσεις λοιπόν, τα άτομα συνδέονται με τα άλλα άτομα είτε μέσω των κοινωνικών ταυτοτήτων είτε μέσω των ταυτοτήτων ρόλων. Κάθε κοινωνικό δίκτυο ή ομάδα πιθανόν να διαθέτει μέλη που η υπαγωγή τους σε άλλα δίκτυα ή ομάδες δημιουργεί ταυτότητες οι οποίες είτε ενισχύουν είτε εμποδίζουν ποικίλες μορφές συμμετοχής (Stryker&Burke, 2000). Κατά αυτόν τον τρόπο, αν και μία στοιχειώδης ταύτιση με την κατηγορία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση ενεργοποίησης μιας ταυτότητας, η δέσμευση σε αυτή ποικίλει. Όσο πιο κεντρική για τον Εαυτό, τόσο ισχυρότερη η δέσμευση και περισσότερο στερεοτυπική και κανονιστική η συμπεριφορά που το άτομο επιδεικνύει. Την απαίτηση για κανονιστική και στερεοτυπική συμπεριφορά συναντάμε στον πυρήνα του Δικαίου, όπως αυτό πραγματώνεται μέσα από το νομικό κανόνα, ο οποίος και ορίζει με σαφήνεια και αυστηρότητα τη σύννομη συμπεριφορά αλλά και τις τυχόν αποκλίσεις της. Κατά αυτόν τον τρόπο συγκροτούνται και αναπαράγονται συγκεκριμένες εκδοχές ταυτοτήτων, ενώ εναλλακτικές δυνατότητες καταρχήν αποσιωπούνται.

Κατά τις διαδράσεις τους, οι άνθρωποι ενεργητικά διαπραγματεύονται τις ταυτότητες τους, αλλά και το νόημα που μοιράζονται και τις προσδιορίζει ως τέτοιες. Όπως αναφέρουν οι Stets & Burke το τι είμαι και το τι κάνω είναι εξίσου κεντρικά γνωρίσματα της ταυτότητας του ατόμου (Stets & Burke, 2000). Η θέση που το άτομο καταλαμβάνει στον κοινωνικό ιστό, δεν μπορεί παρά να έχει συνέπειες οι οποίες δεν εξαντλούνται στην επιτέλεση ενός ρόλου και στις συναισθηματικές της επιπτώσεις,

αλλά δυναμικά επηρεάζουν την αυτοθεώρηση και δημιουργούν προϋποθέσεις για δράση (Hogg, Terry & White, 1995). Τα άτομα λοιπόν βλέπουν τον εαυτό με όρους νοήματος που αποδίδονται από μια δομημένη κοινωνία, αλλά και δημιουργικά συνκατασκευάζονται από τα ίδια.

Αυτή τη δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ Εαυτού, ταυτοτήτων και κοινωνικού κόσμου επισημαίνει και η λογοψυχολογία, στα πλαίσια της οποίας, αυτά όχι απλά νοηματοδοτούνται, αλλά ουσιαστικά συγκροτούνται, τίθενται υπό διαπραγμάτευση και αναδιαρθρώνονται. Ο εαυτός και εδώ κατασκευάζεται κοινωνικά, μέσα όμως από εσωτερικευμένους κοινωνικούς διάλογους, οι οποίοι αναφέρονται σε πολιτισμικές αφηγήσεις και λόγους που υπάγουν τα άτομα σε ιδιαίτερες κοινωνικές κατηγορίες. Τα άτομα εσωτερικεύοντας αυτές τις υπαγωγές διαμορφώνουν την δική τους αίσθηση του Εαυτού, μέσα από τις διάφορες περιγραφές του κόσμου. Η κατασκευή του Εαυτού διαρκεί σε όλη την ζωή του ατόμου που συμμετέχει σε αφηγηματικές και ρηματικές πρακτικές κατά τις κοινωνικές διαδράσεις. Η τοποθέτηση του υποκειμένου σε λόγους και ταυτότητες είναι αναπόσπαστο κομμάτι διαδικασιών σύνθεσης των περιγραφών του εαυτού, αλλά και διαδικασιών διαπραγμάτευσης κατά τις κοινωνικές διαδράσεις (Potter & Wetherell, 2009).

Υπό την επίδραση ρευμάτων στο χώρο της διανόησης, όπως η σημειολογία και ο μεταμοντερνισμός, και τη στροφή στο λόγο που πραγματώνεται, η κοινωνική ψυχολογία όπως διαπιστώνουμε δεν μένει ανεπηρέαστη τόσο ως προς τον τύπο των ερωτημάτων της, άρα και των παραδοχών που υποβόσκουν, όσο και ως προς τις μεθοδολογικές πρακτικές που στη συνέχεια ενεργοποιεί. Έτσι το ενδιαφέρον της μετατοπίζεται από την κοινωνική ταυτότητα στον τρόπο που αυτή διά του λόγου συγκροτείται.

Ξεκινώντας από μία εις βάθος κριτική της γνωστικής ψυχολογίας, η λογοψυχολογία σύντομα διαφοροποιήθηκε τόσο από αυτήν όσο και από τις δομιστικές και μεταδομιστικές θεωρίες του λόγου. Ανεξάρτητα από τις διαφορές των επιμέρους προσεγγίσεων της λογοψυχολογίας που εμφανίζονται, κοινός τόπος όλων είναι ότι ο λόγος, ως γλώσσα που λαμβάνει χώρα σε ιδιαίτερες συνθήκες, δεν διαμεσολαβεί απλά μιας πραγματικότητας εξωτερικής και δεδομένης, αλλά και την κατασκευάζει. Τα κοινωνικά γεγονότα οι σχέσεις και οι δομές έχουν όρους ύπαρξης και έξω από την σφαίρα του λόγου, ο λόγος όμως είναι αυτός που καθορίζει το νόημα τους.

Καθώς η αντίληψη μας δεν είναι ικανή να αποτυπώσει ακριβώς την εξωτερική πραγματικότητα, όλες οι μορφές της πραγματικότητας ως ανθρώπινη πραγματικότητα και εμπειρία αποτελούν ανθρώπινες κατασκευές. Η γνώση λοιπόν για τα πράγματα κατασκευάζεται κοινωνικά, διυποκειμενικά, καθώς οι άνθρωποι σκέφτονται για τον κοινωνικό κόσμο ως μέλη κοινωνικών ομάδων και σε διαρκή αλληλεπίδραση μεταξύ τους (Potter & Wetherell, 2009).

Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, ο λόγος ως γλώσσα υπό ιδιαίτερες κάθε φορά συνθήκες όχι μόνο περιγράφει, αλλά και επιτελεί λειτουργίες, και οι λειτουργίες αυτές κατά τους Potter και Wetherell(2009) έχουν ιδεολογικές συνέπειες. Ο λόγος αποτελεί τον πιο βασικό και σταθερό τύπο αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους ανθρώπους. Μέσα από αυτόν πραγματώνεται το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Στην θεωρία των Potter και Wetherell οι λόγοι αποτελούν ερμηνευτικά ρεπερτόρια, διακριτά δηλαδή σύνολα όρων, περιγραφών και σχημάτων λόγου, που συχνά σχηματίζονται γύρω από μεταφορές ή ζωηρές εικόνες, και που παρέχουν ποικίλα μέσα και εφόδια για την κατασκευή διαφορετικών εκδοχών της πραγματικότητας. Οι λόγοι δεν αποτελούν πραγματοποιημένα φαινόμενα. Αντίθετα χρησιμοποιούνται δημιουργικά από τα άτομα που τους αξιοποιούν κατά τις διαδράσεις τους ως εύπλαστους πόρους. Τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια αποτελούνται από εύκαμπτες δομές, που εκφράζουν διαφορετικούς τρόπους νοηματοδότησης του κόσμου. Τόσο τα ρεπερτόρια αυτά όσο και οι ρητορικές στρατηγικές τους, χρησιμοποιούνται από τους συνομιλούντες, που κατευθύνονται σε συγκεκριμένους κοινωνικούς και διαπροσωπικούς στόχους, χωρίς, στα πλαίσια της προβληματικής αυτής, να εξηγείται η εκάστοτε επιλογή (Wetherel, Taylor, & Yates, 2001).

Υπό την επίδραση και της θεωρίας του Foucault, αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο δεν είναι η αλήθεια ή το ψεύδος των ρητορικών κατασκευών, αλλά η ανάλυση των εκάστοτε πρακτικών και των συνεπειών που αυτές φέρουν. Η ιδεολογία εδώ ορίζεται ως το είδος του λόγου που νομιμοποιεί και συντηρεί κατεστημένες κοινωνικές δομές. Εντός των δομών αυτών, υπάρχουν πολλοί, συχνά αντιφατικοί και ανταγωνιστικοί μεταξύ τους λόγοι. Την συνύπαρξη και τη λειτουργία αυτών στο χώρο του Δικαίου Ανηλίκων, θα διερευνήσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Καθώς πολλοί και διαφορετικοί οι λόγοι που τις συγκροτούν, οι ταυτότητες διακρίνονται από αστάθεια και κατακερματισμό, χαρακτηρίζονται σχεσιακές και ως εκ τούτου ανολοκλήρωτες, πάντα ανοιχτές σε αλλαγές που μέσω της ρητορικής τους χρήσης πραγματώνονται.

Αν και δυνητικά λοιπόν απεριόριστο το φάσμα των λόγων και ταυτοτήτων, στην καθημερινή πρακτική συγκεκριμένες δυνατότητες διατίθενται στο άτομο, που λιγότερο ή περισσότερο προσωρινά προσκολλάται σε συγκεκριμένες ταυτότητες. Οι ταυτότητες αυτές εμφανίζονται να ποικίλουν ως προς την σημασία τους, την κεντρικότητα τους για τον Εαυτό, αλλά και τις λειτουργίες που επιτελούν.

Καθώς το άτομο προβάλλει διάφορες εκδοχές του εαυτού, εγκαθιδρύει και υποστηρίζει σε κάποιο βαθμό πολλές, διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες ταυτότητες, σε διαφορετικούς ρόλους και πλαίσια, στην συνέχεια της ανάλυσης μας διερευνάται το πώς συγκροτείται και λειτουργεί για τους έφηβους, αλλά και τα άτομα με τα οποία συσχετίζονται, μια παραβατική ταυτότητα.

4) Η εκδοχή της παραβατικής ταυτότητας

Καθώς η ανθρώπινη δράση ταυτόχρονα και αδιαχώριστα καθορίζει αλλά και καθορίζεται και καθώς τα νεαρά άτομα πλέον ενεργητικά διαπραγματεύονται τον τρόπο ζωής και δράσης, στην παρούσα ενότητα επιχειρούμε να διερευνήσουμε το βαθμό που οι έφηβοι και νεαροί ενήλικες γίνονται “πλοηγοί” όπως αναφέρεται του δικού τους πεπρωμένου.

Μέσα σε ένα κλίμα ρευστότητας και ασάφειας και με μία ποικιλία εναλλακτικών δυνατοτήτων να ξεδιπλώνονται μπροστά του, το νεαρό άτομο καλείται “ελεύθερο” να επιλέξει “σωστά και υπεύθυνα”. Καθώς η πορεία εμπεριέχει ελευθερίες αλλά και κινδύνους, συχνά κατά τη διάρκεια της το άτομο οδηγείται σε μη συμβατικές επιλογές και σε συμπεριφορές που παραβιάζουν τους θεσμοθετημένους κανόνες.

Η παραβίαση αυτή δεν σημαίνει απαραίτητα ότι συγκροτείται μια αντικοινωνική προσωπικότητα ή γίνεται προσχώρηση σε κώδικες αντικοινωνικών αξιών και συμπεριφοράς. Ήδη ο Αριστοτέλης στη Ρητορική του επισημαίνει το ότι οι νέοι έχουν ροπή προς την οργή, παραφέρονται εύκολα και ακολουθούν εκείνο που αποφάσισαν πάνω στο θυμό τους, χωρίς να μπορούν να συγκρατηθούν. Γενικά υπερβάλλουν σε όλα. Αγαπούν υπερβολικά, μισούν υπερβολικά και το ίδιο συμβαίνει για όλες τις άλλες πράξεις τους (Καρύδης, 2008). Με την ένταξη του εφήβου στην αγορά εργασίας και τη συμμετοχή του στους κοινωνικούς θεσμούς η παραβατική συμπεριφορά τις περισσότερες φορές εγκαταλείπεται.

Σε αντίθεση με την κοινά διαδεδομένη λοιπόν άποψη, δεν αποτελεί κατ' ανάγκη το πρώτο σκαλοπάτι μιας σταθερής πορείας προς το έγκλημα, αν και συχνά και για κάποιους έφηβους αντιμετωπίζεται και νοηματοδοτείται ως τέτοια, τόσο από τους φορείς της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης όσο και από το στενό και ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον.

Δεδομένου ότι ο Εαυτός κατασκευάζεται μέσα από "εσωτερικευμένους κοινωνικούς διαλόγους", οι αξιολογήσεις και εκτιμήσεις περί του ατόμου φαίνεται να επηρεάζουν την εικόνα του Εαυτού, την διαδικασία αλλά και το "τελικό" προϊόν των ταυτοτικών προσαρμογών. Συχνά μάλιστα "παγιδεύουν κάνοντας δύσκολη ή ανέφικτη την διαφυγή" (Emler & Reicher, σελ.113).

Για το οικογενειακό περιβάλλον συχνά οι ανήλικοι παραβάτες θεωρούνται τα δύσκολα ή προβληματικά παιδιά άλλοτε επί μία σειρά ετών και με την διαβεβαίωση του σχολικού περιβάλλοντος, άλλοτε ξαφνικά και απότομα χωρίς οι όποιες ενδείξεις να προειδοποιούν για κάτι τέτοιο. Οι αξιολογήσεις αυτές είτε εκφράζονται από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας, είτε επιβεβαιώνονται από αυτά μέσα από την υιοθέτηση ακατάλληλων πρακτικών.

Αν και η θέση ότι η αποδιοργανωμένη από άποψη δομής οικογένεια είναι από μόνη της εγκληματογενής έχει από τη δεκαετία του '60 καταρριφθεί, ο τρόπος λειτουργίας της οικογένειας, όπως αποτυπώνεται στη συναισθηματική ατμόσφαιρα και στις ακατάλληλες και ασυνεπείς γονεϊκές πρακτικές, αλλά και η παραβατική και αντικοινωνική συμπεριφορά των ίδιων των γονέων, ερευνητικά συνεχίζουν να συσχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων (Νόβα-Καλτσούνη, 2005·Herbert, 1999·Φαρσεδάκης, 2005·Κατσιγαράκη, 2005). Σε σχέση με τον ρόλο της οικογένειας στην εγκληματογένεση, νεότερες έρευνες επισημαίνουν την επίδραση τριών παραγόντων σε αυτή, τις χρόνιες ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, την κακή οικονομική κατάσταση και την αντικοινωνική συμπεριφορά των γονέων (Γεωργούλας, 2000). Κατά αυτόν τον τρόπο η οικογένεια και οι αφηγήσεις που φέρει ουσιαστικά επιβεβαιώνουν την αρχική διάγνωση και νομιμοποιούν την όποια παρέμβαση για την αποφυγή της μελλοντικής πιθανότητας τέλεσης αξιόποινων πράξεων.

Τη συνέχεια των προβληματικών συμπεριφορών στην παιδική ηλικία, την εφηβεία και την ενήλικη ζωή εμπειρικά επίσης τεκμηριώνουν πλήθος ερευνών. Τα προβλήματα επιθετικότητας και οι αντικοινωνικές τάσεις στην εφηβεία φαίνεται να εμφανίζονται ήδη από την προσχολική ή την πρώιμη σχολική ηλικία υπό τη μορφή

δυσκολιών προσαρμογής, αντιδραστικών τάσεων, υπερκινητικότητας και γενικά ακατάλληλων και προβληματικών συμπεριφορών (Κουρκούτας, 2007). Η συσχέτιση αυτή στην καθημερινή πρακτική τείνει να αναχθεί σε πεποίθηση περί συνέχειας και κλιμάκωσης των προβληματικών συμπεριφορών και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό ώστε να δημιουργεί σύγχυση στη χρήση όρων αλλά και πρακτικών διαχείρισης.

Ερευνητικά, ο ανήλικος παραβάτης εμφανίζεται ως ανίκανος να ανταποκριθεί στο σχολικό πρόγραμμα και να συναντήσει τις προσδοκίες του, ως απρόθυμος να προσαρμοστεί και ως αδιάφορος απέναντι στη μόρφωση. Όλες οι έρευνες διαπιστώνουν ότι οι σχολικές καθυστερήσεις συχνότερα αφορούν τα παραβατικά παιδιά. Χαμηλότερες επιδόσεις, σχολική απειθαρχία και σχολική αποτυχία φαίνεται να συνυπάρχουν και να αποδίδονται είτε στο νεαρό άτομο, είτε σε οικογενειακή δυσλειτουργία και αρνητική στάση των ίδιων των γονέων απέναντι στο σχολείο (Φαρσεδάκης, 2005).

Η ποιότητα της εκπαιδευτικής εμπειρίας του ατόμου από την μία αποτελεί τον κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο θα οργανωθούν γενικότερα οι σχέσεις του με τους θεσμούς και ο προσανατολισμός του απέναντι στην επίσημη εξουσία. Οι αρνητικές αξιολογήσεις για το νεαρό άτομο στο πλαίσιο του σχολείου από την άλλη συνδέονται με περιορισμένες προοπτικές απασχόλησης, οι οποίες και εξανεμίζονται με την υιοθέτηση παραβατικής σταδιοδρομίας.

Για τους Emler και Reicher, και κατόπιν έρευνας τους κυρίως στην εργατική τάξη της Βρετανίας, το άτομο δεν βρίσκει κάποιο νόημα στο να είναι «καλό». Σε μία περίοδο που η συγκρότηση της όποιας ταυτότητας από τον έφηβο εμφανίζεται πρωταρχικής σημασίας, η ιδιότητα του παραβάτη θέλγει το άτομο φέρνοντας το καταρχήν στο επίκεντρο ενός κάποιου ενδιαφέροντος. Η ιδιότητα αυτή ενεργοποιείται χωρίς τον μόχθο και την προσπάθεια που απαιτεί η κατάκτηση εξαιρετικής απόδοσης. Αυτό το στόχο προτάσσει το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, ξεχνώντας ότι τα άτομα δεν έχουν ούτε την ίδια αφετηρία εκκίνησης ούτε τα ίδια εφόδια και ερεθίσματα να υποστηριχθούν στη συνέχεια. Το να μην έχεις λόγους να έχεις καλή φήμη φαίνεται να διευκολύνει την παραβατική δράση, ωστόσο δεν εγγυάται την ενεργοποίηση και παγίωση της. Από την άλλη όπως λένε και οι Skowronski & Carlston από τη στιγμή που μια κακή φήμη αποκτηθεί είναι πολύ δύσκολο να απαλλαγθείς από αυτήν (Emler & Reicher, 1995).

Οι περιγραφές περί οικογενειακής δυσλειτουργίας και σχολικής αποτυχίας εντάσσονται στο ερμηνευτικό ρεπερτόριο του ατόμου, παρέχοντας τις πηγές και τα

μέσα για την κατασκευή μιας παραβατικής εκδοχής του εαυτού, όπως αυτή αποτυπώνεται στη συλλογική συνείδηση. Πέρα από την επίδραση που σε γνωστικό και αναπαραστατικό επίπεδο ασκούν, καλλιεργούν το έδαφος και προσανατολίζουν σε εν δυνάμει δίκτυα σχέσεων και επαφών με όρους ομοιότητας αλλά και προσβασιμότητας. Η ίδια η παραβατική δράση άλλωστε αποτελεί κατά Emler & Reicher προϊόν αλληλεπίδρασης σε μικρή ομάδα, που η τέλεση όσο και η απόδοση της ως τέτοια λαμβάνει χώρα δημόσια, δημόσια συζητιέται και δημόσια επικοινωνείται.

Κατά τον E.Sutherland και τη θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού η εγκληματική συμπεριφορά αξιολογείται θετικά και μαθαίνεται μέσα σε ομάδες, και σε αντίθεση με άλλα άτομα και άλλες ομάδες που την αξιολογούν αρνητικά. Η θεωρία αυτή και οι ερευνητικές προσεγγίσεις που επηρέασε στη συνέχεια, αναδεικνύουν την επίδραση της ομάδας των φίλων ως παράγοντα προπαραβατικότητας και επικινδυνότητας. Ο Cusson κάνει λόγο για δύο φάσεις διαντίδρασης. Κατά την πρώτη φάση, τα μέλη μιας ομάδας αλληλεπιδρούν στα πλαίσια ενός παιχνιδιού που προσφέρει ευχαρίστηση και ενισχύει το κύρος. Κατά την δεύτερη, η αλληλεπίδραση κατευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο στόχο και εμπεριέχει την εκμάθηση της σχετικής τεχνικής. Και οι δύο αυτές διαδράσεις προσανατολίζονται στην μεγιστοποίηση των κερδών και την αύξηση της ικανοποίησης (βλ. Γεωργούλας, 2000).

Στον αντίποδα λοιπόν της ταυτότητας ενός συμβατικού, μέσου νεαρού ατόμου και της κοινωνικής κατηγορίας υπαγωγής του, εμφανίζεται ένα απείθαρχο άτομο που υπάγεται αλλά και παράλληλα αναδύεται από μια άλλη κατηγορία μη συμβατικών. Έτσι και κατά τον ίδιο τρόπο που μια *«ηγεμονία φυσιολογικών εξωτερικών εμφανίσεων...»* ενεργοποιείται και *«το σώμα γίνεται αντικείμενο ανάγνωσης ελέγχου και επιτήρησης κατά την οποία εντοπίζεται η ομοιότητα ή η διαφορά»* (Goffman, 2001 σελ.49), ο συγχρωτισμός από μόνος του με μη συμβατικά άτομα ανάγεται σε επιβαρυντική συνθήκη με θετική πρόβλεψη για την ανάπτυξη παραβατικής σταδιοδρομίας.

Οι λεπτομέρειες λοιπόν της προσωπικής ζωής, τα πρότυπα σχέσης και δράσης που τα νεαρά άτομα αναπτύσσουν με το στενό οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον επηρεάζουν όχι μόνο την αυτοεικόνα αλλά και τον τρόπο που γίνεται κατανοητή η εξουσία, η διαθεσιμότητα συλλογικής υποστήριξης και το μοντέλο επιτήρησης. Μια προδιάθεση όμως μπορεί να εξελιχθεί διαφορετικά ανάλογα με το

ποια θα είναι η αντίδραση σε αυτήν, το πώς θα νοηματοδοτηθεί δηλαδή στο κοινωνικό πλαίσιο (Emler & Reicher, 1995).

Αν και η έναρξη της παραβατικής δράσης μπορεί να μην ταυτίζεται με την επισήμανση της από τους επίσημους φορείς άσκησης κοινωνικού ελέγχου, η δημόσια απαξίωση της μετακινεί τα άτομα στην κοινωνική δομή φέρνοντας τα πιο κοντά με την κατηγορία των “εκτός νόμου”. Η διατήρηση διαφορετικών ορισμών του Εαυτού δεν είναι πλέον εφικτή και η όποια απόσταση μεταξύ των ακροατηρίων εκμηδενίζεται. Ο έφηβος ξεκινά να αναγνωρίζει σε αυτόν χαρακτηριστικά διαφορετικά από αυτά των ομηλίκων του, οπότε και απομακρύνεται από αυτούς, υπερτονίζοντας τις διαφορές στη σύγκριση μαζί τους.

Σε έρευνα τους οι Glueck et al., διαπίστωσαν ότι δεν υπήρχαν σωματικές ή πνευματικές διαφορές μεταξύ παραβατών και μη, ότι οι περισσότεροι παραβατικοί ανήλικοι είχαν εγκαταλείψει το σχολείο και ότι είχαν φίλους επίσημα αναγνωρισμένα άτομα ως παραβάτες (Hebert, 1999). Ανάλογα, τα νεαρά άτομα που επιδείκνυαν αντικοινωνική συμπεριφορά και έλκονταν από τις συγκινήσεις και τον κίνδυνο εμφανίζονταν να βρίσκουν σαν παρέα άτομα που έφεραν κοινά χαρακτηριστικά και υποστήριζαν τη δράση τους (Carroll et al., 2009). Τα πορίσματα αυτών και άλλων ερευνών αποδεικνύουν μια αξιόπιστη συσχέτιση ανάμεσα στην παραβατική συμπεριφορά του εφήβου και την παραβατική δράση της ομάδας των ομηλίκων.

Για τους Emler και Reicher και την θεωρία διαχείρισης της φήμης, η συμπεριφορά του εφήβου κινητοποιείται από την ανάγκη να υποστηρίξει μία φήμη και μια συγκεκριμένη εικόνα του Εαυτού που αυτή εγκαθιδρύει. (Lopez-Romero, 2011). Ένα αυξανόμενο σώμα ερευνών επισημαίνει τη σημασία της φήμης για τους έφηβους. Η φήμη αποτελεί ένα εγγενώς κοινωνικό φαινόμενο που επικυρώνεται ή διαψεύδεται σε σημαντικά ακροατήρια μέσα από τις συμπεριφορές που επιδεικνύει το άτομο και οι οποίες είναι είτε άμεσα ορατές είτε μέσω ανταλλαγής πληροφοριών, ως μέρη του κοινωνικού κόσμου. Οι εκτιμήσεις από τις φήμες αντανακλούν πραγματικές συμπεριφορικές διαφορές, καθώς τα νεαρά άτομα δεν είναι παθητικά αλλά αντίθετα έχουν επίγνωση περί των φημών και πράττουν για να τις επιβεβαιώσουν ή να τις διαψεύσουν (Emler & Reicher, 1995).

Οι στόχοι στην εφηβεία εμφανίζονται να οργανώνονται γύρω από ζητήματα ατομικής και κοινωνικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τα πορίσματα σχετικής έρευνα όλοι οι έφηβοι του δείγματος θεωρούσαν σημαντικό να παρουσιάσουν τον Εαυτό τους με ένα συγκεκριμένο τρόπο και να έχουν μία συγκεκριμένη κοινωνική

ταυτότητα. Οι συμβατικοί έφηβοι επιθυμούσαν να έχουν μία πιο ακαδημαϊκή εικόνα και έδιναν περισσότερη προσοχή στην εκπαίδευση και στις διαπροσωπικές σχέσεις συγκεκριμένα, σε σχέση με τους έφηβους που ήταν προσανατολισμένοι στην παραβατικότητα και σε στόχους ελευθερίας/αυτονομίας, σε στόχους δηλαδή που σχετίζονταν με το στάτους στην ομάδα των ομηλικών και την αποφυγή εργασίας (Carroll et al.,2009).

Αν και οι φήμες λοιπόν ενδιαφέρουν όλους τους έφηβους, διαφορετικοί έφηβοι ενδιαφέρονται να διατηρήσουν διαφορετικά είδη φήμης. Όπως επίσης ερευνητικά διαπιστώνουν η Carroll και οι συνεργάτες της (2009), η φήμη στην ομάδα των ομηλικών επηρεάζει και προσανατολίζει διαφορετικά τα άτομα που επιδεικνύουν διαφορετικά επίπεδα δέσμευσης σε παραβατικές δράσεις.

Οι Burke και Stets παρουσίασαν πορίσματα που συγκλίνουν στο ότι όταν αρκετά άτομα αλληλεπιδρούν σε μία κοινή κατάσταση και αμοιβαία επιβεβαιώνουν τις ταυτότητες ο ένας του άλλου, η δέσμευση μεταξύ τους αυξάνεται δίνοντας αξία και μορφή σε μία νέα κοινωνική δομή. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν οι ταυτότητες δεν υποστηρίζονται, οι μεταξύ τους δεσμοί διαρρηγνύονται και οι δομές αποσυντίθεται (βλ. Stryker&Burke, 2000).

Οι έφηβοι παραβάτες λοιπόν, δεν είναι ούτε δημοφιλείς ούτε κοινωνικά περιθωριοποιημένοι, αντίθετα κινούνται στα πλαίσια ομάδων που επίσης λιγότερο ή περισσότερο ενεργά απορρίπτουν τη συμβατική στάση ζωής, δίνοντας τους έτσι χρόνο και χώρο να εκφραστούν. Η επιλογή των ομάδων αυτών δεν είναι εξ' ολοκλήρου ελεύθερη. Είναι αυτή που συνήθως απαιτεί τη λιγότερη προσπάθεια (Emler & Reicher, 1995). Καθώς ο ελεύθερος χρόνος είναι πολύς και οι επιλογές εκτός σπιτιού περιορισμένες κατά κύριο λόγο για τους έφηβους των μεσαίων και χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, αυτοί απλά τριγυρνούν συνήθως χωρίς να κάνουν τίποτα. Η παρέκκλιση εμφανίζεται στα μάτια τους ως μία διασκεδαστική επιλογή. Άρα μιλάμε για φήμη που δημιουργείται ή επιβεβαιώνεται εκτός ενός αναγνωρισμένου ορίου, αλλά εντός κάποιου άλλου που αν οι παραβατικές δράσεις δεν γίνονται ολοκληρωτικά αποδεκτές, αντιμετωπίζονται με δέος ή ως διασκεδαστικές.

Και ενώ από την μία ο θεσμός χρησιμοποιεί την παραβατική συμπεριφορά για να ορίσει τα άτομα εντός συγκεκριμένων κατηγοριών και εκτός κάποιων άλλων, ταυτόχρονα τα ίδια τα άτομα με τη σειρά τους χρησιμοποιούν το θεσμό για να ορίσουν τη σχέση τους μαζί του.

Ο ανήλικος παραβάτης τοποθετείται ξεκάθαρα εχθρικά απέναντι στην εγκαθιδρυμένη εξουσία μέσα από τη δράση του αλλά και τη διαρκή ετοιμότητα για επιθετική δράση. Κατά τον Black, τα εγκλήματα μπορούν να ιδωθούν ως μορφές αυτοδικίας, ως επιθυμία αποκατάστασης μη νομιμοποιημένων πληγών στον εαυτό (Emler & Reicher, 1995). Αν και δεν ενδιαφέρονται για τα κοινά δημόσια ζητήματα οι ανήλικοι παραβάτες δεν φαίνεται να αδιαφορούν για τους φορείς εξουσίας. Συχνά μάλιστα δημιουργούν πιθανά σενάρια δράσης σε ενδεχόμενες απειλές τους, ενώ εμφανίζονται απρόθυμοι να δεχτούν την όποια μορφή παρέμβασης τους, μέσα από τη στάση και τις πράξεις αμφισβητεί την ικανότητα και παράλληλα επιβεβαιώνει την αδυναμία των θεσμών να προστατεύουν.

Για τους Emler και Reicher (1995) οι έφηβοι μέσα από την παραβατικότητα ορίζουν την θέση τους αλλά και παράλληλα εκφράζουν αντίδραση σε αυτήν που υποθέτουν ότι τους αποδίδεται. Η παραβατικότητα έχει τις ρίζες της στη θεώρηση του εαυτού σε αντίθεση με την επίσημη εξουσία. Αποτελεί επικοινωνία με νόημα που φέρει σαφώς περισσότερες πληροφορίες έναντι άλλων συμπεριφορών.

Η συγκρότηση μιας παραβατικής ταυτότητας εμφανίζεται ως μια εναλλακτική δυνατότητα, ως ένα σημείο μιας μικρότερης ή μεγαλύτερης σε διάρκεια σύγκλισης νοημάτων, ορισμών και αυτοπροσδιορισμών, ως απόρροια προσωρινής καθήλωσης του λόγου και κλείσιμο σε μία συγκεκριμένη ταυτότητα, η οποία και ενεργοποιείται κατά τις διαδράσεις. Η προσχώρηση σε παραβατικά πρότυπα δράσης δεν αφορά λοιπόν τόσο εσωτερικευμένες αξίες όσο πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπιδράσεις, διαπροσωπικές και διομαδικές σχέσεις που φέρουν μία υπόσχεση κοινωνικής αποδοχής και μια απειλή κοινωνικής απόρριψης. Η δέσμευση και επένδυση σε μια παραβατική ταυτότητα ικανοποιεί την ανάγκη μιας σχετικά σταθερής και συνεκτικής αίσθησης του Εαυτού και μιας παρουσίασης αυτού στις κοινωνικές διαδράσεις.

Καθώς το άτομο μπαίνει σε νέες σχέσεις εκ νέου διαπραγματεύεται τους ορισμούς και αυτοπροσδιορισμούς του. Όπως αναφέρει και ο Reicher (2004), αν και υπάρχει πάντα ο πειρασμός να θεωρηθεί ότι οι ταυτότητες ορίζονται από ένα μοναδικό πρωτότυπο, οι αυτοκατηγοριοποιήσεις αποτελούν κατασκευές μέσω του λόγου και ως τέτοιες είναι πάντα υπό συζήτηση.

Συχνά τα άτομα εκκινώντας από την ίδια αφετηρία προωθούν διαφορετικούς ορισμούς επιλέγοντας από τις οικείες ιστορίες, παραδόσεις και πολιτισμικά προϊόντα την πορεία της δράσης που επιθυμούν (Hopkins & Reicher, 2011). Κατά τον ίδιο τρόπο η πορεία δράσης τους μπορεί να αλλάξει, συμβάλλοντας στην αλλαγή της

θέσης που εμφανίζονται να έχουν στις διάφορες εκφορές του λόγου. Το κλειδί, κατά τον Reicher (2004), της ευελιξίας στη συμπεριφορά είναι η επιλογή των κατηγοριοποιήσεων του προσδιορισμού του Εαυτού και των άλλων. Καθώς ο τρόπος που είναι οργανωμένα τα πράγματα αλλάζει με τον χρόνο αλλάζει και η ταυτότητα και η συμπεριφορά μας.

Οι ταυτότητες λοιπόν εμφανίζονται σχεσιακές, ανολοκλήρωτες και ασταθείς. Κατά τις κοινωνικές διαδράσεις οι συνομιλούντες χρησιμοποιούν τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια, τις κατασκευές στο λόγο και τις ρητορικές στρατηγικές προκειμένου να επιτύχουν κοινωνικούς και διαπροσωπικούς στόχους. Διλήματα γοήτρου εμφανίζονται καθώς τα άτομα προσανατολισμένα σε ζητήματα συμφέροντος και διακυβεύματος αγωνίζονται να επιβάλλουν την δική τους αλήθεια έναντι των άλλων. (Potter & Wetherell, 2009).

Στα πλαίσια αυτά η παραβατική ταυτότητα ως λόγος που αρθρώνεται δηλώνει και διεκδικεί μία θέση, ενώ παράλληλα εκφράζει μια αντίθεση. Θέση και αντίθεση δημόσια επικοινωνούνται και επικυρώνονται. Το πλαίσιο εντός του οποίου η συγκεκριμένη ταυτότητα αποκτά ύπαρξη, αξία και περιεχόμενο, σκιαγραφείται στη συνέχεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ

1) Το δίκαιο ως σύστημα

Αφού προσεγγίστηκαν οι διαδικασίες συγκρότησης της ηλικιακής κατηγορίας έφηβος, οι λόγοι περί ταυτότητας και η παραβατική ταυτότητα ως μια εκδοχή, στην συνέχεια στην ανάλυση που ακολουθεί, διερευνώνται οι λόγοι που αρθρώνονται και οι μηχανισμοί που ενεργοποιούνται στα πλαίσια του δικαίου ανηλίκων. Το δίκαιο ανηλίκων ως σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων αν και διατηρεί κάποια αυτονομία, δεν παύει να αποτελεί μέρος του ευρύτερου δικαιοκτικού συστήματος.

Για τους Hunt και Wickham (1994), ο νόμος αποτελεί το σύνολο λόγων, πρακτικών, και μηχανισμών ρύθμισης που διαμεσολαβεί ανάμεσα στην πολιτεία και την κοινωνία και ανάμεσα στην πολιτεία και το άτομο, και προκειμένου να διαφυλάξει μια ιστορικά αποδεκτή νόρμα αλλά και να διαχειριστεί την παραβίαση της. Ως διακυβέρνηση εμπεριέχει πάντα δοκιμές και μη ολοκλήρωση, εξουσία άρα και αντίσταση, γνώση πάντα κοινωνική και προσανατολισμό της να διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή. Για τον Foucault (2011), ο νόμος δεν αποτελεί παρά τη γλώσσα της εξουσίας, την οποία και εκφράζει, ενώ παράλληλα συμμετέχει στην παραγωγή της δικής της αλήθειας, την οποία και εγγυάται .

Όπως και ο Bourdieu (1992) αναφέρει, ο νόμος αποτελεί την κατ' εξοχήν μορφή συμβολικής εξουσίας που δημιουργεί τα κατονομασθέντα πράγματα και τις ομάδες, η κατ' εξοχήν μορφή δρώντος λόγου που κατασκευάζει τον κοινωνικό κόσμο υπό την προϋπόθεση ότι κατασκευάζεται από αυτόν.

Δύο διαφορετικές προσεγγίσεις του δικαίου εμφανίζονται. Από την μία το δίκαιο ορίζεται ως ένα σώμα κανόνων και θεωριών ανεξάρτητο από κοινωνικούς καταναγκασμούς και πιέσεις. Ως ένα δηλαδή κλειστό και αυτόνομο σύστημα, που η ανάπτυξη του δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά μόνο κατά την εσωτερική δυναμική του. Από την άλλη, το δίκαιο και η νομολογία θεωρούνται ως άμεσο απεικόνισμα των υπάρχοντων συσχετισμών δυνάμεων οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών.

Κατά τον Bourdieu και οι δύο αυτές προσεγγίσεις αγνοούν την ύπαρξη ενός κοινωνικού κόσμου σχετικά ανεξάρτητου από εξωτερικά αιτήματα, στο εσωτερικού

του οποίου παράγεται και ασκείται η νομική αυθεντία. Οι νομικές πρακτικές και οι λόγοι αποτελούν τα προϊόντα του νομικού πεδίου. Η λειτουργία του δε ορίζεται, τόσο από ειδικούς συσχετισμούς δυνάμεων που το δομούν και προσανατολίζουν τις συγκρούσεις αρμοδιοτήτων που εμφανίζονται στο εσωτερικό του, όσο και από την εσωτερική λογικών των νομικών έργων, τα οποία και οριοθετούν κάθε στιγμή το χώρο των δυνατοτήτων, άρα και των αμιγών νομικών λύσεων (Μπουρντιέ, 1992).

Όπως υποστηρίζει η Delmas-Marty (1991), είναι ιδιαίτερα δύσκολο για τον ερευνητή να στοχαστεί πάνω στο νομικό αντικείμενο και να διαγνώσει τις αφανείς εσωτερικές δομές του, ως σύστημα σημείων που υπάρχουν και αποκτούν νόημα σε σχέση και μέσα από τη σύνδεση τους με το όλο. Κατά τον Levis-Strauss άλλωστε, όπως η ίδια αναφέρει, όσο καθαρότερη η φαινομενική δομή τόσο δυσκολότερο να προσεγγιστεί η βαθύτερη δομή, εξ' αιτίας των συνειδητών και παραμορφωμένων προτύπων που εγκλωβίζουν την αντίληψη. Προκειμένου λοιπόν να αποκαλυφτεί η ιδιαίτερη και βαθύτερη δομή του δικαίου, θα πρέπει το ίδιο να αποδομηθεί να αποσταθεροποιηθεί, ως κατασκευή και διάλεκτος μιας διπλής δυναμικής, εσωτερικής και εξωτερικής.

Για τον Bourdieu (1992), η εξωτερική δυναμική υπερέχει έναντι της εσωτερικής, καθώς ο ρόλος του νομικού πεδίου είναι η κοινωνική αναπαραγωγή και ως εκ τούτου η αυτονομία του είναι μικρότερη έναντι των άλλων πεδίων. Μέσω της εκλογίκευσης μία δικαστική απόφαση γίνεται απόφαση. Κατά αυτόν τον τρόπο προσδίδεται σε αυτή η συμβολική αποτελεσματικότητα που ασκεί κάθε δράση, που αφού παραγνωριστεί η αυθαιρεσία της, αναγνωρίζεται ως νόμιμη.

Το δίκαιο είναι κοινωνικά αναγνωρίσιμο, καθώς θεωρείται ότι έστω και φαινομενικά απαντά σε πραγματικές ανάγκες και συμφέροντα. Η καθαυτή άλλωστε μορφή του δικαίου υποβάλλει την εντύπωση λογικής του αναγκαιότητας. Τόσο η γλώσσα που χρησιμοποιεί όσο και οι διαδικασίες που απόλυτα και με σαφήνεια προβλέπει, υπηρετούν την ρητορική του περί αυτονομίας, ουδετερότητας και καθολικότητας (Μπουρντιέ, 1992).

Τη ρητορική αυτή συναντάμε τόσο στο ποινικό σύστημα όσο και ειδικότερα στο δίκαιο ανηλίκων που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια. Εντός αυτού και υπέρ αυτού λόγοι και πρακτικές εμφανίζονται να παράγονται και να αναπαράγονται ως απόρροια συσχετισμού δυνάμεων. Το ίδιο το αντικείμενο του, το εγκληματικό φαινόμενο εμφανίζεται να διαφοροποιείται ως προς τους ορισμούς του στο πέρασμα του χρόνου.

Κάθε κοινωνία φέρει τις δικές της αξίες τις οποίες και πραγματώνει μέσα από τον κανόνα. Η απόρριψη ή η απόσταση από αυτόν θα κάνει την εμφάνιση της σε κάθε ζωντανή κοινωνία, ως φυσιολογικό γεγονός κατά Durkheim αλλά και ως προϊόν της κοινωνικής δομής και των ανισοτήτων που εγγενώς αυτή δημιουργεί κατά Marx. Κατά το συναινετικό πρότυπο αναφοράς και ερμηνείας, οι αρχές και οι αξίες που διαπνέουν μια κοινωνία είναι απόρροια κοινωνικής συναίνεσης. Καθώς το έγκλημα θίγει τη συλλογική συνείδηση και προσβάλλει τις κοινά αποδεκτές αξίες, το κοινωνικό σώμα απαντά επίσημα σε αυτό με τον ποινικό νόμο. Για το δε συγκρουσιακό πρότυπο, η κοινωνία χαρακτηρίζεται από αντίθετα συμφέροντα και ετερογενείς αξίες. Η συμπεριφορά που αντιτίθεται στα συμφέροντα της ομάδας με την μεγαλύτερη ισχύ χαρακτηρίζεται εγκληματική. Το έγκλημα αποτελεί κατ' εξοχήν προϊόν κοινωνικής σύγκρουσης, πολιτικό φαινόμενο που ο ποινικός νόμος ως όργανο στα χέρια των ισχυρών καλείται να διαχειριστεί προκειμένου την προάσπιση και διατήρηση των συμφερόντων τους (Χαΐδου, 1989).

Κατά τον Foucault (2011), το ποινικό σύστημα διαμορφώθηκε την 22/1/1840, ημέρα έναρξης της λειτουργίας του αναμορφωτηρίου του Μετρέ. Το αναμορφωτήριο του Μετρέ αποτελεί το πρότυπο όπου συμπυκνώνονται όλες οι καταναγκαστικές τεχνολογίες της συμπεριφοράς, όλοι εκείνοι οι έλεγχοι κανονικότητας που ο δικαστικός μηχανισμός δημιουργεί προκειμένου να κατασκευάσει σώματα ικανά και πειθήνια.

Ανατρέχοντας παλιότερα, όπως διαπιστώνεται δεν υπήρχαν νόμοι με την σύγχρονη τους μορφή για να αποτρέψουν τα νεαρά άτομα από την τέλεση αξιόποινων πράξεων. Από το 19^ο αιώνα το σκηνικό αλλάζει καθώς στην καθημερινή πρακτική και τον κυρίαρχο λόγο συγκροτείται το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων. Καθώς στην κοινωνική πρακτική ενσωματώνονται λόγοι που διακρίνουν την παιδική ηλικία από την ενήλικη ζωή, και δημιουργείται μία νέα προσδοκία που καθιστά αναγκαία τη δημόσια παρέμβαση προκειμένου την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων, συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες καλλιεργούν το έδαφος συγκρότησης του (Ritter, 1999), οι οποίες και εξετάζονται στην συνέχεια.

2) Η εξέλιξη της ποινικής μεταχείρισης του παιδιού και του έφηβου

Παρά τα βήματα που είχαν πραγματοποιηθεί κατά την αναγέννηση μέχρι και τα τέλη του 17^{ου} αιώνα ο άνθρωπος και οι δράσεις του ως επί το πλείστον ερμηνεύονταν με θεολογικούς όρους. Την περίοδο πριν τη γαλλική επανάσταση και καθώς ο λόγος απομακρύνεται σταδιακά από τη θρησκεία, μία έντονη ευαισθησία εκφράζεται όσον αφορά την ποινική δικαιοσύνη. Καθώς ο άνθρωπος ο ίδιος θεωρείται αξία, το θέμα της ανθρώπινης ελευθερίας και της ισότητας τίθεται στο επίκεντρο των προβληματισμών της εποχής εκείνης. Υπό την επίδραση των φιλοσόφων και εγκυκλοπαιδιστών αλλά και των γενικότερων συζητήσεων περί φυσικού δικαίου γεννιέται κατά τον 18^ο αιώνα η «Κλασική Σχολή» βασισμένη στη διδασκαλία του Beccaria με στόχο την μεταρρύθμιση του κράτους δικαίου και την προστασία του κατηγορούμενου από τη βία και τις αυθαιρεσίες της εξουσίας. Στα πλαίσια αυτά το έγκλημα καθορίζεται με νομικούς όρους και θεωρείται μία νομική έννοια. Σύμφωνα με τις αρχές που διατυπώνει, η πολιτεία έχει το δικαίωμα να τιμωρεί, μιας και το άτομο δεν τήρησε τους νόμους της κοινωνικής συμβίωσης, και να εκδίδει νόμους που θα έχουν γενική ισχύ και εφαρμογή έναντι όλων των πολιτών, καθώς όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Καθώς ο παραβάτης διακρίνεται από ελευθερία βούλησης, η ποινή οφείλει να είναι ανάλογη της βαρύτητας της πράξης και συγκεκριμένη, προκειμένου για την αποτροπή από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων (Φαρσεδάκης, 1990).

Η μεταρρύθμιση αυτή για τον Foucault (2011), δεν οφείλεται τόσο σε μία νέα ευαισθησία όσο σε μία νέα πολιτική απέναντι στις εκνομίες. Με την ανάπτυξη της καπιταλιστικής κοινωνίας και το νέο καθεστώς της ιδιοκτησίας που επέφερε, η εκνομία που αφορά δικαιώματα και που συχνά διασφάλιζε την επιβίωση των πιο εξαθλιωμένων διαχωρίζεται από την εκνομία που αφορά αγαθά. Και ενώ η αστική τάξη κρατά για τον εαυτό της τον καρποφόρο τομέα της εκνομίας που αφορά δικαιώματα, παράλληλα γεννιέται η ανάγκη ενός μόνιμου ελέγχου της εκνομίας που αφορά αγαθά. Έτσι γεννιέται η ποινική μεταχείριση ως μηχανισμός διαφορικής διαχείρισης των εκνομιών στην υπηρεσία μιας νέας οικονομίας και μίας τεχνολογίας της ποινικής μεταρρύθμισης. Σε επίπεδο αρχών η νέα στρατηγική διατυπώνεται χωρίς δυσκολία από τη γενική θεωρία του συμβολαίου, οπότε και το δικαίωμα της τιμωρίας

μετατοπίζεται από την εκδίκηση του ανώτατου άρχοντα στην υπεράσπιση της κοινωνίας.

Καθώς μαζί με την αναγκαιότητα παράλληλης ταξινόμησης εγκλημάτων και τιμωριών εμφανίζεται η αναγκαιότητα μιας εξατομίκευση των ποινών, το σημείο εφαρμογής της εξουσίας επιβολής τους μετατοπίζεται από το σώμα σε ένα παιχνίδι αναπαραστάσεων και σημείων, διακριτικών αλλά ταυτόχρονα αναγκαίων και πρόδηλων στο πνεύμα όλων. Μια νέα εποχή για την ποινική δικαιοσύνη ξεκινά για τον Foucault καθώς εξαφανίζονται τα βασανιστήρια και το σώμα ως μείζων στόχος της ποινικής καταστολής. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί την κατάργηση του θεάματος. Η τιμωρία σταδιακά παύει να αποτελεί δημόσια σκηνή και καθίσταται η πιο αθέατη πλευρά της διαδικασίας. Έτσι η εξιλέωση που πριν έπληττε το σώμα αντικαθίσταται από ένα κολασμό που επιδρά βαθιά στην καρδιά, στην ψυχή, στη βούληση και στις διαθέσεις (Foucault, 2011).

Στα πλαίσια αυτά και καθώς μέχρι και το 19^ο αιώνα το παιδί και ο έφηβος θεωρείται μικρογραφία του ενήλικα, η νομική σκέψη διαπνέεται από τιμωρητική διάθεση, επιδιώκει και επιβάλλει ένα ιδιαίτερο τρόπο καθυπόταξης τους. Ο ανήλικος ως ανήθικο και έλλογο ον, αντιμετωπίζεται τόσο από την κοινωνία όσο και από τον νομοθέτη όχι μόνο επιφανειακά αλλά τις περισσότερες φορές με ιδιαίτερη σκληρότητα, καθώς δεν θεωρείται τίποτα παραπάνω από περιουσιακό αντικείμενο του πατέρα (Χάιδου, 1989).

Στην Ελλάδα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας και σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο προβλέπονται σκληρά μέτρα για τους ανήλικους και ιδιαίτερα για τα κορίτσια σε περίπτωση παραβίασης των ηθικών κανόνων της εποχής. Η πολλή σκληρή αυτή στάση αλλάζει με την πάροδο του χρόνου, ακολουθώντας τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές αλλά και τις μεταρρυθμίσεις στο ευρύτερο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οι αγγλοσαξονικές χώρες πρώτες προχωρούν σε νομοθετήματα ειδικά για ανήλικους και άλλες χώρες ακολουθούν το παράδειγμα τους (Χάιδου, 1989).

Μια δειλή παραδοχή της ανάγκης διαφορετικής ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων συναντάται στον πρώτο ουσιαστικά ελληνικό νόμο μετά την Επανάσταση του 1821, στο «Απάνθισμα των Εγκληματικών της Β' Εθνικής Συνελεύσεως των Ελλήνων» και με τον ειδικότερο τίτλο «περί αμαρτημάτων και ποινών» (Βασιλάκη, 2007). Σε αυτόν, υπήρχε μόνο μία διάταξη σε σχέση με την ποινική ευθύνη των παιδιών, η οποία και προέβλεπε τον μη καταλογισμό του φόνου σε παιδιά κάτω των

7ετών, αναγνωρίζοντας ουσιαστικά πλήρη ποινική ευθύνη στα παιδιά από τα οκτώ τους χρόνια.

Ο Ποινικός Νόμος του 1834 που ακολούθησε, επηρεασμένος από τις αρχές του ρωμαϊκού δίκαιου, της κλασικής σχολής του Ποινικού Δικαίου και τις νομοθεσίες της εποχής, δέχεται την αρχή της ελευθερίας βούλησης άρα και την ύπαρξη ηθικής και ποινικής ευθύνης. Μόνο σε δύο περιπτώσεις δέχεται το ακαταλόγιστο, στα παιδιά και τους παράφρονες (Χάιδου, 1989).

Ως παιδιά θεωρούνταν οι ανήλικοι μέχρι το 10^ο έτος της ηλικίας τους. Γι' αυτά αντί ποινικής τιμωρίας προβλέπονταν σωφρονισμός κατ' οίκον από τα άτομα που ήταν επιφορτισμένα με την προστασία τους, ενώ όπου υπήρχε ανάγκη προβλέπονταν η συνδρομή της αστυνομίας (άρθ.82 ποιν.Ν.1834). Εφόσον ο ανήλικος είχε συμπληρώσει το 10^ο έτος της ηλικίας, αλλά όχι ακόμη το 14^ο και κρίνονταν ένοχος τέλεσης της πράξης, το Δικαστήριο αποφάσιζε αν ο ανήλικος ενήργησε "μετά διακρίσεως", με μειωμένη δηλαδή πνευματική ικανότητα και επομένως αδυναμία να διακρίνει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης, ή "άνευ διακρίσεως". Στην πρώτη περίπτωση του επιβάλλονταν η ποινή που προβλέπονταν για τους ενήλικες, ενώ στην δεύτερη κηρύσσονταν αθώος, αλλά γινόταν ειδική μνεία αν θα επιστρέφονταν στους γονείς του ή θα εισάγονταν σε επανορθωτικό κατάστημα για συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η οποία και δεν θα ξεπερνούσε την έλευση των 18 του χρόνων. Οι ανήλικοι τέλος που είχαν συμπληρώσει τα 14 έτη αντιμετώπιζονταν ως ενήλικες. Όπως διαπιστώνεται τα ηλικιακά πλαίσια ήταν πολύ στενά και η ποινική μεταχείριση ιδιαίτερα σκληρή (Κουράκης, 2006).

Στο πέρασμα του χρόνου, το έγκλημα και ο εγκληματίας αντικειμενοποιούνται και η τιμωρία αναδεικνύεται σε τέχνη των αποτελεσμάτων (Foucault, 2011). Και ενώ οι αρχές της Κλασικής Σχολής που επικεντρώνονταν στην πράξη και όχι στην αγωγή και βελτίωση του ανήλικου δράστη, αποδεικνύονταν άδικες και αναποτελεσματικές, υποχωρούν, δίνοντας τη θέση τους σε μία νέα αντίληψη του ανήλικου ως ανθρώπου με δική του προσωπικότητα που διαφέρει από τον ενήλικα άρα και χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης.

Με την εκβιομηχάνιση και τις διαρθρωτικές αλλαγές που επέφερε στην δομή και λειτουργία της μέχρι τότε κοινωνίας, οπότε και νέες έννοιες και κατηγορίες δημιουργούνται, ως επικίνδυνη συμπεριφορά χαρακτηρίζεται η αεργία και ως επικίνδυνοι για το κοινωνικό σύνολο θεωρούνται οι λιγότερο ικανοί να προσαρμοστούν στις κοινωνικές συνθήκες, οι οποίοι και θα πρέπει να αποκλείονται

από το κοινωνικό σώμα. Υπό την αυξανόμενη επίδραση της φυσικής επιστήμης και του εμπειρισμού γεννιέται η Ιταλική Θετική Σχολή, με κύριους εκπροσώπους της τους Garofalo, Lombroso και Ferri και προσανατολισμό ένα θεραπευτικό-ιατρικό πρότυπο μεταχείρισης, καθώς ως εγκληματίας θεωρούνταν το άτομο που εγκληματεί λόγω πνευματικού, φυσικού και ηθικού εκφυλισμού που οφείλεται στην επίδραση παραγόντων που λειτουργούν πέρα από τον προσωπικό του έλεγχο (Ταταρίδου, 2002).

Με αφετηρία τις αρχές και τους προσανατολισμούς της, εμφανίζεται το φυσιολογικό, το ψυχιατρικό και το ιατρικό ρεύμα. Στη βάση του εκ γενετής εγκληματία του Lombroso, αναδύεται το φυσιολογικό ρεύμα, κατά το οποίο ο εγκληματίας αποτελεί ένα είδος που δεν εξελίχθηκε βιολογικά ομαλά και ως εκ τούτου φέρει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ως στίγματα-αποδείξεις της βιολογικής του κατωτερότητας. Στις νεότερες θεωρήσεις του, διαπιστώνεται ένα πέρασμα στον εγκληματία ως ένα μεσόμορφο τύπο ανθρώπου, σωματικά ρωμαλέο και εξωστρεφής που ενδέχεται να χρησιμοποιήσει βία. Πέρα από τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά, και στα πλαίσια ενός ιατρικού μοντέλου, ερευνητές στρέφουν την προσοχή σε οργανικές δυσλειτουργίες, υποδεικνύοντας τη σχέση της παραβατικότητας με τις αδενοπάθειες, τις ενδοκρινολογικές διαταραχές, τη χαμηλή εγκεφαλική λειτουργία και άλλες ιατρικές καταστάσεις. Το ψυχιατρικό ρεύμα τέλος, αντιτάσσοντας στον αταβισμό του Lombroso τη θεωρία του εκφυλισμού, των ενστικτωδών διαστροφών και άλλες, συνέδεσε την παραβατική συμπεριφορά με μία εκ φύσεως ψυχική ανωμαλία ή με μία ψυχοπαθολογία που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της ζωής του ατόμου (Γεωργούλας, 2000). Παρά την έντονη κριτική που έχουν δεχτεί, μέσα από έρευνες και θεωρίες, ακόμη και σήμερα, εκφράζεται μία τάση επιστροφής σε αυτές τις προσεγγίσεις και τις πρακτικές που υποδεικνύουν. Και ενώ λοιπόν η προσοχή μετατοπίζεται από την εγκληματική πράξη στον εγκληματία, ο εγκληματίας με τους διαθέσιμους κατά περίπτωση όρους εμφανίζεται ως απειλή για την κοινωνία και νομιμοποιημένα απομακρύνεται-αποκλείεται από αυτήν.

Χαρακτηριστική είναι η θέση του Lombroso για την παιδική ηλικία στο έργο του «Ο Εγκληματίας άνθρωπος» το 1876, το οποίο και αποτέλεσε ορόσημο για την εμφάνιση της ιταλικής θετικής σχολής και την γέννηση της επιστήμης της εγκληματολογίας. Το παιδί παρομοιάζεται με τον ηθικά παράφρονα ή τον γεννημένο εγκληματία ή ακόμη και τον επιληπτικό. Κατά τον Lombroso καθώς τα ανώτερα κέντρα της νόησης δεν έχουν ακόμη εμφανιστεί, το παιδί θεωρείται ότι βρίσκεται στο

έλεος των ορμών του (Φαρσεδάκης, 1990). Από την άλλη όμως, καθώς τόσο οι κοινωνικοί όσο και οι βιολογικοί ντετερμινιστές θεωρούν ότι τα παιδιά είναι περισσότερο τροποποιήσιμα από τους γεννημένους εγκληματίες, προτείνουν και μια διαφορετική ποινική τους μεταχείριση (Δημόπουλος&Κοσμάτος, 2011).

Σε μία περίοδο έντονης διαμάχης για την παιδική εργασία, ανακαλύπτεται το παραβατικό παιδί, ένα παιδί που γνωρίζει περισσότερα απ' ό,τι θα έπρεπε για την ενήλικη ζωή. Το 1854 στην Βρετανία δημιουργούνται αναμορφωτικά σχολεία ως χώροι συγκέντρωσης των παιδιών των δρόμων και εκμάθησης της απαραίτητης πειθαρχίας(Χαϊρπαλόγλου, 2010). Έτσι δημιουργείται η κατασκευή του παιδιού χωρίς καθοδήγηση που 'κινδυνεύει ηθικά', γεγονός που ανησυχεί την ανερχόμενη αστική τάξη που καλείται να το μυήσει σε κανόνες ηθικής και να το συνενώσει(Ritter, 1999).

Ο Foucault κάνει λόγο για μια μετάβαση από μια πρακτική αποκλεισμού και εξορίας σε μία πρακτική το 19^ο αιώνα πειθαρχικού διατετραγωνισμού, σε μια προσπάθεια πραγμάτωσης του ονείρου μιας καθαρής κοινότητας από την μία και μιας πειθαρχημένης κοινωνίας από την άλλη. Το τέρας, ο ασυμμόρφωτος, ο αυνανισμένος, αποτελούν τους πρόγονους του μη κανονικού που διαμορφώθηκαν σε σχέση με μια σειρά μηχανισμών επιτήρησης και κατανομής εξουσίας, επηρεάζοντας θεσμούς και είδη λόγου και γνώσης (Foucault, 2010). Ο χαρακτηρισμός και ο διαχωρισμός του κανονικού από το μη αναπαράγεται μέχρι σήμερα.

Με την μετατροπή της δυνατότητας διάπραξης εγκλημάτων σε πιθανότητα από τους θεωρητικούς αντίπαλους της Ιταλικής Θετικής Σχολής και τους συνεχιστές τους, η έννοια της επικινδυνότητας αναδιατυπώνεται από ιδιότητα του ατομικού οργανισμού σε μελλοντική πρόβλεψη (Κουράκης, 2006).

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έρχεται στο προσκήνιο το προνοιακό πρότυπο. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος απορρόφησε μεγάλο τμήμα του άνεργου πληθυσμού, και τις συνέπειες του γίνεται πλέον λόγος όχι για επικίνδυνα αλλά περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα. Στα πλαίσια αυτά, ως στόχος του νόμου τίθεται η ηθική προστασία και η διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων, όχι μόνο σε επίπεδο καταστολής αλλά και πρόληψης.

Όπως αναφέρει ο Foucault, με την πάροδο του χρόνου, εντός του πειθαρχικού στοιχείου εισάγονται επιστημονικοί κλάδοι όπως η κλινική ιατρική, η παιδοψυχολογία και η ψυχοπαιδαγωγική, οπότε και διαμορφώνονται και συσσωρεύονται νέες γνώσεις οι οποίες νομιμοποιούν την ποινική μεταχείριση και με

τη σειρά τους πολλαπλασιάζουν τα αποτελέσματα της. Κατά τον τρόπο αυτό αναπαράγεται το σχήμα εξουσία-γνώση που χαρακτηρίζει κάθε πειθαρχία (Foucault, 2011).

Ακολουθώντας το ρεύμα της εποχής και υπό την πίεση των συνεπειών της μικρασιατικής καταστροφής, μία σειρά διατάξεων και ειδικών νόμων θεσπίζονται στην Ελλάδα όπου η τάση για ειδική μεταχείριση των ανηλίκων είναι έντονη. (Βασιλάκη, 2007). Με τον αναγκαστικό νόμο 2724/1940 δημιουργούνται οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων και τα αναμορφωτικά καταστήματα ή ιδρύματα αγωγής, για την υποβοήθηση του έργου της πολιτείας σε σχέση με την προστασία τόσο της παραβατικής νεότητας όσο και της νεότητας σε ηθικό κίνδυνο.

Στις κοινωνίες όπως διαμορφώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το φαινόμενο της ανεργίας ακόμη πιο διογκωμένο κάνει την εμφάνιση του, ενώ το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και η σταδιακή απόσυρση του κοινωνικού κράτους οδηγούν σε μια πιο σοβαρή και μόνιμη κρίση του συστήματος της απασχόλησης. Μία νέα φτώχεια εμφανίζεται ως μακροχρόνια κατάσταση αποστέρησης, ως άρνηση της κοινωνικής ένταξης και αποπομπής από τις συλλογικότητες (Ταταρίδου, 2002).

Με αυτές τις εξελίξεις να διαμορφώνουν το σκηνικό της καθημερινότητας, στο τέλος της δεκαετίας του 1950, πρώτα στις ΗΠΑ και κατόπιν σε όλη την Ευρώπη, παρατηρείται μια ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις φυλετικές διακρίσεις και τις κοινωνικές ανισότητες και εκφράζεται ένας προβληματισμός ως προς την φύση και την λειτουργία τους.

Οι θέσεις της παραδοσιακής εγκληματολογίας, ότι το έγκλημα είναι μια αισθητή προσβολή των βασικών αξιών της ομάδας και οι ποινικές κυρώσεις αποτελούν φυσιολογική αντίδραση της ομάδας, αμφισβητούνται. Στα πλαίσια μιας νεωτεριστικής πλέον εγκληματολογίας αναπτύσσονται οι θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, με το ενδιαφέρον να μετατοπίζεται από την μετάβαση στην πράξη στην αντίδραση σε αυτήν. Μεταξύ αυτών, και υπό το πρίσμα της θεωρίας της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης, η θεωρία της ετικέτας επιχειρεί να αποδείξει ότι το έγκλημα αποτελεί προϊόν κοινωνικής αλληλεπίδρασης και να αναδείξει τον ρόλο των επίσημων φορέων στη συγκρότηση του. Υπό την επίδραση κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών παραγόντων και των ιδεολογικών ρευμάτων της εποχής ως στόχος της αντεγκληματικής πολιτικής τίθεται ο περιορισμός του στιγματισμού και ο εξανθρωπισμός του κρατικού μηχανισμού.

Καθώς ο προσανατολισμός προς μία πειθαρχημένη κοινωνία παραμένει, οι πειθαρχικοί θεσμοί αυξάνονται ενώ παράλληλα χάνουν τον ιδρυματικό τους χαρακτήρα. Έτσι από μαζικές και συμπαγείς πειθαρχίες αποσυντίθενται σε ευέλικτες διαδικασίες ελέγχου που μπορούν να μεταβιβαστούν και να προσαρμοστούν. Οι δε υπάρχοντες θεσμοί αποκτούν πειθαρχικά χαρακτηριστικά και ενίοτε ένα ρόλο εξωτερικής επιτήρησης. Έτσι διάσπαρτες εστίες ελέγχου διαχέονται στην κοινωνία κατά το πρότυπο του πανοπτικού του Bentham, ως εργαλείο μιας μόνιμης εξουχιστικής απανταχού παρούσας επιτήρησης ικανής να καθιστά τα πάντα ορατά ενώ η ίδια καθίσταται αόρατη. Το “εργαστήριο της εξουσίας” κατά αυτόν τον τρόπο αυξάνει την αποτελεσματικότητά του και την ικανότητα να διεισδύει στη συμπεριφορά των ανθρώπων (Foucault, 2011).

Στην Ελλάδα και στον Ποινικό Κώδικα που θεσπίζεται και τίθεται σε ισχύ από 1-1-1951 μια σειρά ποινικών διατάξεων προβλέπονται για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων όπου διαφοροποιούνται σημαντικά τα ηλικιακά όρια ποινικής μεταχείρισης. Στο όγδοο κεφάλαιο του πρώτου βιβλίου του Π.Κ. που φέρει τον τίτλο “Ανήλικοι Εγκληματίες” και στα άρθρα 121 έως και 131 του κώδικα, ως ανήλικοι θεωρούνται τα άτομα που έχουν συμπληρώσει το 7^ο έτος της ηλικίας τους και μέχρι τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους.

Οι ανήλικοι κάτω των 7ετών, τα “νήπια”, όπως ονομάζονται, δεν υπόκεινται σε καμία απολύτως ποινική μεταχείριση καθώς σε αυτά λείπει τόσο η ικανότητα καταλογισμού όσο και η ικανότητα τέλεσης αξιόποινων πράξεων. Τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν συνδέονται με τις διατάξεις του αστικού κώδικα περί γονικής μέριμνας ή μέριμνας των επιτρόπων (α. 1532, 1533, 1535 ΑΚ), ενώ επίσης δεν υπόκεινται ούτε στα προνοιακά μέτρα για τους προπαραβατικούς ανήλικους του ν. 2724/1940 όπως τροποποιήθηκε με το νόμο 2298/1995.

Οι ανήλικοι από 7 έως και 12 ετών, τα “παιδιά”, θεωρούνται κατ’ αμάχητο τεκμήριο ανίκανα προς καταλογισμό καθώς δεν έχουν συνείδηση του αδικού, επομένως δεν μπορεί να τους επιβληθεί οποιαδήποτε ποινή εκτός των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων που προβλέπουν τα άρθρα 122 και 123 του Ποινικού Κώδικα και εφόσον το Δικαστήριο κρίνει αναγκαία ή σκόπιμη την επιβολή τους για την διαπαιδαγώγηση ή αντίστοιχα για τη θεραπεία τους. Αν και τα μέτρα αυτά δεν είναι ποινές ούτε μέτρα ασφαλείας αλλά συνιστούν μία ιδιόρρυθμη κατηγορία ποινικών κυρώσεων ειδικά για ανήλικους, καταγράφονται στο ποινικό

μητρώο των ανηλίκων, όπου και φαίνονται μέχρι ο ανήλικος να συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας του.

Οι ανήλικοι μεταξύ του 12^{ου} και 17^{ου} έτους της ηλικίας τους συμπληρωμένων αναφέρονται ως “έφηβοι”. Γι’ αυτούς η κατά τεκμήριο ικανότητα προς καταλογισμό θεωρείται σαφώς αυξημένη σε σχέση με τα παιδιά όχι όμως πλήρης σε σχέση με τους ενήλικες, οπότε και το Δικαστήριο οφείλει να εξετάζει κάθε φορά το επίπεδο ωριμότητας τους. Το Δικαστήριο, κατά το άρθρο 127 του Ποινικού Κώδικα, μπορεί να επιβάλλει ποινικό σωφρονισμό, περιορισμό δηλαδή σε σωφρονιστικό κατάστημα στον ανήλικο που έχει συμπληρώσει τα 12 έτη, εφόσον κρίνει ότι είναι ικανός και αναγκαίος προκειμένου να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων. Πρωταρχικό κριτήριο δηλαδή της επιβολής του είναι η αρνητική πρόγνωση, η πιθανότητα δηλαδή υποτροπής, και σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ως “έσχατο καταφύγιο” σύμφωνα άλλωστε και με την Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του παιδιού αλλά και τον Κανόνα υπ’ αρ.17.1 παρ. γ’ του Πεκίνου (Κουράκης, 2006).

Με την απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται το ελάχιστο και το μέγιστο της παραμονής του ανήλικου στο σωφρονιστικό κατάστημα, ενώ εφόσον λήξει το ελάχιστο όριο το Δικαστήριο προχωράει, εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων και με ειδική αιτιολόγηση, στην υπό όρους απόλυση του και για χρονικό διάστημα από 6 μήνες μέχρι και 5 έτη. Κατά την διάρκεια της δοκιμασίας αν ο έφηβος τελέσει αξιόποινη πράξη η απόλυση του ανακαλείται, διαφορετικά με την λήξη της δοκιμασίας θεωρείται ότι η ποινή έχει εκτιθεί (Παπαγεωργίου, 2007).

Εάν κατά τον χρόνο εκδίκασης της πράξης ο ανήλικος έχει πλέον ενηλικιωθεί το Δικαστήριο μπορεί, εφόσον κρίνει ότι ο ποινικός σωφρονισμός είναι αναγκαίος, χωρίς όμως να είναι σκόπιμος ο εγκλεισμός του ενήλικου πλέον, να επιβάλλει την αντίστοιχη ποινή που προβλέπεται αλλά μειωμένη. Καθώς όμως στην πλειοψηφία τους οι περιπτώσεις εκδικάζονται με πολύ μεγάλη καθυστέρηση, δεν αποκλείεται η δυνατότητα επιβολής αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων στους κατηγορούμενους που έχουν ενηλικιωθεί (Παπαγεωργίου, 2007).

Τέλος, για τους ανήλικους που είχαν συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας όχι όμως το 21^ο, τους εγκληματίες μετεφηβικής ηλικίας όπως αναφέρονται, το Δικαστήριο έχει την ευχέρεια να επιβάλλει ελαττωμένη ποινή (άρθρο 83 Π.Κ.).

Ως προς τις κυρώσεις, σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα του 1950, τέσσερα αναμορφωτικά μέτρα προβλέπονται. 1) Η επίπληξη που συνιστά την επίσημη αποδοκιμασία της πράξης του ανήλικου από το Δικαστήριο, μέτρο το οποίο και

εκτελεί εκείνη την στιγμή. 2) Η υπεύθυνη επιμέλεια γονέων όταν το οικογενειακό περιβάλλον του ανήλικου εμφανίζεται συγκροτημένο και ομαλό 3) η ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε προστατευτικές εταιρίες, ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων 4) Η τοποθέτηση του ανήλικου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινωνικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής. Πέρα από τα αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να επιβληθούν επιπρόσθετες υποχρεώσεις, ως προς τον τρόπο ζωής του ανήλικου ή την διαπαιδαγώγηση του.

Σύμφωνα με το άρθρο 123 του Ποινικού Κώδικα, οι ανήλικοι με ιδιαίτερες ανάγκες όπως ψυχική ασθένεια, άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών, είναι τυφλοί, κωφάλαλοι, επιληπτικοί, έχουν κάποια έξη που δεν μπορούν να αποβάλλουν με τις δικές τους δυνάμεις, αυτοί που έχουν ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική τους ανάπτυξη – υποβάλλονται σε θεραπευτική μεταχείριση κατόπιν ιατρικής γνωμοδότησης. Η θεραπευτική μεταχείριση αόριστα προβλέπει την παραπομπή του ανήλικου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα.

Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα μπορούν να αντικατασταθούν ή να αναθεωρηθούν. Η διάρκεια επιβολής τους δεν ορίζεται με σαφήνεια. Το μόνο που ορίζει ο Π.Κ του 1950 είναι ως μέγιστη διάρκεια τους, τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους και με ειδική αιτιολόγηση του 21^{ου} έτους της ηλικίας (Παπαγεωργίου, 2007).

Ο Ποινικός Κώδικας του 1950 προέβλεπε και ρυθμίσεις ως προς τις διαδικασίες ανάκρισης, άσκησης ποινικής δίωξης, προσωρινής κράτησης, τη δίκη των ανήλικων δραστών, τις προϋποθέσεις άσκησης ένδικων μέσων κατά των αποφάσεων που ελάμβανε το Δικαστήριο, το ποινικό μητρώο που τηρείται.

Όπως διαπιστώνεται, από μια ανυπαρξία νόμων και μηχανισμών διαχείρισης του παιδιού σταδιακά διαμορφώνεται ένα σώμα ποινικών διατάξεων και πρακτικών μεταχείρισης του παιδιού, του έφηβου και του μετέφηβου. Η συμμόρφωση μέσω της ποινικής καταστολής που ορίζει, υλοποιείται και νομιμοποιείται με τη συνδρομή μιας σειράς επιστημονικών κλάδων και κατηγοριών εντός του ποινικού συστήματος. Αν και η επιλογή του σωφρονισμού από την ηλικία του 13^{ου} έτους υποδεικνύεται ως έσχατη λύση, δεν παύει να αποτελεί ένα πιθανό ενδεχόμενο που μπορεί να ενεργοποιηθεί, εφόσον η όποια απροσδιόριστη από το σύστημα ως προς το βαθμό και το περιεχόμενο της ανυπακοή εκληφθεί ως απειλή.

Καθώς στόχος λοιπόν τίθεται η συμμόρφωση, ο ανήλικος τίθεται υπό ένα ασαφές, ως προς τη διάρκεια και την ένταση του, καθεστώς επίβλεψης και καθοδήγησης με σκοπό την αποτροπή της υποτροπής.

3) Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων σήμερα

Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων, όπως ισχύει σήμερα, συμπυκνώνεται στις διατάξεις του Νόμου Ν.3189/2003 που φέρει τον τίτλο «Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις» και στις τροποποιήσεις του Ν.3860/2010, ο οποίος ορίζεται ως «Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες. Πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων».

Σε αντίθεση με άλλες διατάξεις οι σχετικές για τους ανήλικους δεν μεταβλήθηκαν ιδιαίτερα από το 1950. Οι κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές, οι επιστημονικές εξελίξεις, οι συνταγματικές ρυθμίσεις, η δράση διεθνών οργανισμών και η εκπόνηση κειμένων όπως η «Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού» που κυρώθηκε από την Ελλάδα το 1992, η «Ευρωπαϊκή σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών», ο «Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο των Ανηλίκων» το 1997 και άλλα, οδήγησαν στον εκσυγχρονισμό και του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των ανηλικών δραστών (Βασιλάκη, 2007).

Μια σειρά καινοτομίες διαπνέουν τον Νόμο 3189/2003. Υπό την επίδραση θεωριών, όπως αυτή της ετικέτας, παλιές ορολογίες καταργούνται και αντικαθίστανται από νέες πιο δόκιμες και σύμφωνες με ένα Δίκαιο Ανηλίκων που πρωτίστως ορίζεται ως δίκαιο προστασίας και πρόληψης. Έτσι ο τίτλος «Ανήλικοι Εγκληματίες» αντικαθίσταται από τον τίτλο «Ειδικές διατάξεις για ανήλικους», ο όρος «εγκληματίας» απαλείφεται, οι όροι δράστης και έφηβος αντικαθίσταται με την φράση «ανήλικος που έχει συμπληρώσει το 13^ο έτος της ηλικίας», ο όρος «σωφρονιστικό κατάστημα» με τον όρο «ειδικό κατάστημα κράτησης νέων», ενώ για τα θεραπευτικά μέτρα η αναφορά σε σωματικές αναπηρίες αντικαθίσταται από την γενικότερη φράση «οργανική νόσος ή κατάσταση που του δημιουργεί σοβαρή σωματική αναπηρία».

Τα όρια της ανηλικότητας μεταβάλλονται μεταξύ του 8^{ου} και 18^{ου} έτους συμπληρωμένων. Ποινικώς ανεύθυνοι θεωρούνται οι ανήλικοι μεταξύ του 8^{ου} και 13^{ου} έτους, για τους οποίους προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής μόνο αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων. Τα αναμορφωτικά μέτρα εμπλουτίζονται με άλλα οκτώ οπότε και συνολικά τα αναμορφωτικά μέτρα ορίζονται κατά το άρθρο 122 του Π.Κ. ως εξής: α)η επίπληξη του ανήλικου, β)η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς/επίτροπους, γ)η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας σε ανάδοχη οικογένεια δ) η ανάθεση επιμέλειας σε εταιρίες προστασίας ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων ε)η συνδιαλλαγή μεταξύ δράστη και θύματος για έκφραση συγνώμης-εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης στ)η αποζημίωση του θύματος ή κατ' άλλο τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης, ζ)η παροχή κοινωφελούς εργασίας, η)η παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς, θ)η φοίτηση σε σχολή επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης, ι)η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, ια)η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης σε εταιρίες προστασίας ή επιμελητές ανηλίκων και ιβ) η τοποθέτηση σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Στο Δικαστήριο δίνεται η δυνατότητα συνδυασμού τους. Ο συχνός δικαστικός έλεγχος συμβάλλει στην τήρηση της αρχής της νομιμότητας καθώς εξετάζεται το ενδεχόμενο ανάκλησης των αναμορφωτικών μέτρων που αυτοδίκαια παύουν στην ηλικία των 18 ετών και που πλέον η διάρκεια τους ορίζεται με σαφήνεια. Επακριβώς ορίζεται και ο περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης και ως προϋπόθεση επιβολής του η συμπλήρωση του 13^{ου} έτους της ηλικίας, ενώ προβλέπονται τροποποιήσεις ως προς την απόλυση υπό όρο και την σχετική δοκιμασία, σε εναρμόνιση με την επιταγή για ηπιότερη μεταχείριση και την υποχρέωση της πολιτείας να προστατεύει την παιδική ηλικία και την νεότητα (Βασιλάκη, 2007).

Ως προς τα θεραπευτικά μέτρα, η προηγούμενη αόριστη ρύθμιση που αμφισβητούνταν ως προς την νομιμότητα της, αντικαθίσταται με προϋποθέσεις επιβολής συγκεκριμένων μέτρων, τριών εξωιδρυματικών και ενός ιδρυματικού μέτρου. Τα εξωιδρυματικά μέτρα ορίζεται ως α)η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς, επίτροπους ή σε ανάδοχη οικογένεια β)η ανάθεση της επιμέλειας σε εταιρίες προστασίας ή επιμελητές ανηλίκων και γ) η παρακολούθηση

συμβουλευτικού ή θεραπευτικού προγράμματος. Η παραπομπή σε θεραπευτικό ή άλλο κατάσταση συνιστά το ιδρυματικό μέτρο (άρθρο 123 Π.Κ.).

Ως προς την εκδίκαση μετά τα 18 έτη, οι ρυθμίσεις διατηρούνται ως έχουν, ενώ όσοι τελούν αξιόποινες πράξεις μεταξύ 18 και 21 ετών καλούνται νεαροί ενήλικες. Ευνοϊκότερες ρυθμίσεις προβλέπονται ως προς την προσωρινή κράτηση και μεγαλύτερη δυνατότητα άσκησης έφεσης κατά καταδικαστικών αποφάσεων. Ιδιαίτερα πρωτοποριακό βήμα στο δίκαιο ανηλίκων θεωρείται η θέσπιση της αποχής από την Ποινική Δίωξη (άρθρο 45 Α Π.Κ.), ως έκφραση της γενικότερης τάσης εξανθρωπισμού της ποινικής δικαιοσύνης, της αποφυγής του στιγματισμού, αλλά και προκειμένου για την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων και την επίσπευση των διαδικασιών. Η απουσία όμως θεσμικής της κάλυψης λειτουργεί αποτρεπτικά στην επιλογή της.

Αν και ο νόμος 3189/2003 θεωρείται τομή για το Δίκαιο Ανηλίκων και τα νέα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα φαίνεται να προσφέρουν νέες δυνατότητες, δημιουργώντας γέφυρες επικοινωνίας και διάδρασης ανάμεσα στον ανήλικο δράστη και την κοινότητα, η ασάφεια και η αοριστία που τα διακρίνουν ως προς τους όρους και τα πρωτόκολλα υλοποίησης τους οδηγούν σε επίπεδο δικαστηριακής πρακτικής στην μη επιλογή τους. Και αν και οι ελλείψεις και τα κενά θα αναμένονταν δέκα χρόνια μετά να είχαν τύχει κάποιας θεσμικής κάλυψης και πρακτικής επεξεργασίας, οι αλλαγές στον τομέα της ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων εξακολουθούν όταν συμβαίνουν να εμφανίζονται στην χώρα μας με αρκετή καθυστέρηση.

Μία προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή αλλά με αρκετά ζωτικά ζητήματα να παραμένουν άλυτα αποτελεί ο Ν.3860/2010, ο οποίος φέρει τον τίτλο «Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες. Πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων». Σύμφωνα με αυτόν, για τους ανήλικους που δεν έχουν συμπληρώσει τα 15 έτη της ηλικίας τους προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής μόνο αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων. Για την επιβολή του περιορισμού σε ειδικό κατάσταση κράτησης αυξάνεται επίσης η ηλικία του ανήλικου στα 15 έτη συμπληρωμένα. Ο περιορισμός ή ποινικός σφραγισμός αφορά αποκλειστικά τα κακουργήματα βίας αλλά και τα κακουργήματα που τελούνται κατ' επάγγελμα ή κατ' εξακολούθηση, και μόνο τις περιπτώσεις για τις οποίες κρίνεται απολύτως αναγκαίο να επιβληθεί. Η διάρκεια του περιορισμού ορίζεται όχι μικρότερη από 6 μήνες και όχι πάνω από 5έτη

εκτός συγκεκριμένων περιπτώσεων, με ανώτατη διάρκεια σε εξαιρετικές περιπτώσεις τα 15έτη. Στις περιπτώσεις που ο ανήλικος δράστης εισαχθεί σε δίκη μετά τα 18 του χρόνια τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα αυτοδίκαια παύουν στα 25έτη της ηλικίας του. Προϋποθέσεις επίσης ορίζονται ως προς την κλήτευση και την ακρόαση του ανήλικου για την εφαρμογή κατά παρέκκλιση διαδικασιών. Ο παρών νόμος επίσης φέρει τροποποιήσεις του κώδικα ποινικής δικονομίας και του κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργών, μεταξύ των οποίων η ξεκάθαρη δήλωση του νομοθέτη ότι τα εγκλήματα που διαπράττονται από ανήλικους δεν δικάζονται ως αυτόφωρα, προϋποθέσεις ως προς την προσωρινή κράτηση και την δυνατότητα επιβολής αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων για περιοριστικούς όρους. Σημαντική επίσης χαρακτηρίζεται και η ενίσχυση της δικονομικής θέσης του ανήλικου κατηγορούμενου, μέσω της πρόβλεψης του αυτεπάγγελτου διορισμού συνηγόρου υπεράσπισης στα κακουργήματα. Στα πλαίσια του παρόντος νόμου, αλλαγές προβλέπονται στην στελέχωση και λειτουργία των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων οι οποίες και ενεργοποιούνται στον τομέα της πρόληψης, στη βάση του εθελοντισμού και της ιδιωτικής περισσότερο πρωτοβουλίας και επιχορήγησης. Με τον Ν. 3860/2010, τέλος ιδρύεται Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της παραβατικότητας, ως κεντρική αρχή που θα οργανώνει και θα κατευθύνει τις δράσεις υφιστάμενων φορέων και οργανώσεων.

4)Το Δικαστήριο Ανηλίκων

Το Δικαστήριο Ανηλίκων αποτελεί τον βασικό θεσμό του Δικαίου Ανηλίκων που δημιουργήθηκε τον 19^ο αιώνα, στα πλαίσια του προνοιακού προτύπου, και προκειμένου για την εξατομικευμένη μεταχείριση και επανακοινωνικοποίηση των ανήλικων δραστών.

Ο θεσμός των δικαστηρίων ανηλίκων, κατά πολλούς, φέρει επιρροές από τις θεωρίες του βιολογικού ντετερμινισμού, στα πλαίσια των οποίων τα παιδιά είναι γόνιμοι εκφυλισμένων ή άπορων και πενήτων, και ως εκ τούτου δεν μπορούν να έχουν ποινική ευθύνη. Μέσω ενός ευνοϊκότερου καθεστώτος που υποκαθιστά τον γονέα, ο ανήλικος απομακρύνεται από ένα ακατάλληλο και νοσηρό οικογενειακό περιβάλλον προκειμένου να ξεπεραστούν οι κληρονομικές του προδιαθέσεις στο έγκλημα και οι

συνθήκες διαβίωσης του που ευνοούν την εγκληματογένεση (Δημόπουλος & Κοσμάτος, 2011). Οι πρακτικές και οι μηχανισμοί που κινητοποιούνται φαίνεται να υποστηρίζουν σε κάποιο βαθμό την συγκεκριμένη άποψη.

Στη χώρα μας, μέχρι και τις αρχές του 20^ο αιώνα δεν υπήρχε διάκριση ως προς τις ποινικές διαδικασίες που προβλέπονταν για τους ανήλικους δράστες αξιόποινων πράξεων. Η εκβιομηχάνιση και οι τεχνολογικές εξελίξεις επιφέρουν μία σειρά αλλαγών και εξελίξεων σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, δημιουργώντας ανισορροπίες στην μέχρι τότε δομή και λειτουργία της. Ο κοινωνικός κόσμος καλείται να αναδιατυπώσει και να αναδιαμορφώσει την υπόσταση του και τη σχέση του με το άτομο. Η επιστημονική κοινότητα ορίζει την παιδική ηλικία και την εφηβεία ως ιδιαίτερες αναπτυξιακές φάσεις στην πορεία εξέλιξης του ανθρώπου, με ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά, ιδιαίτερες ανάγκες αλλά και στοχοθεσίες. Οι αλλαγές αυτές αποτυπώνονται στην θεσμοθέτηση του Δικαστηρίου Ανηλίκων, το βασικό θεσμό πραγμάτωσης του Δικαίου Ανηλίκων.

Αν και με τον Ν. 5098/1931 «Περί Δικαστηρίων ανηλίκων» προβλέπεται η ίδρυση Παιδικών Δικαστηρίων, το πρώτο Δικαστήριο Ανηλίκων συνεδριάζει αρκετά χρόνια μετά στην Αθήνα στις 14-3-1940. Τον ίδιο χρόνο με τον ΑΝ 2724/40 «Περί οργανώσεως και λειτουργίας Αναμορφωτικών Καταστημάτων» ιδρύονται οι Εταιρίες Προστασίας Ανηλίκων προκειμένου να υποβοηθήσουν το έργο του δικαστηρίου ανηλίκων και μέχρι το 1954 οπότε και προσλαμβάνονται οι πρώτοι έμμισθοι επιμελητές ανηλίκων. Ο ποινικός Κώδικας του 1950 προβλέπει ρυθμίσεις ως προς τη δίκη των ανηλίκων. Κάποιες από αυτές διασαφηνίζονται στην συνέχεια ή τροποποιούνται με νεότερες διατάξεις, στον Ν.3189/2003 και στις τελευταίες ρυθμίσεις του Ν.3860/2010.

Σύμφωνα με αυτές, *«Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, με τις παρακάτω διακρίσεις: Α. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει: α) τις πράξεις που τελούνται από ανηλίκους εκτός από εκείνες που δικάζονται από το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων, β) τα πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους στην έδρα του πρωτοδικείου και γ) τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανηλίκους. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων επιβάλλει επίσης τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που ορίζονται από τον Ποινικό Κώδικα για ανηλίκους που δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας τους. Β. Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, για τις οποίες, αν τελούνταν από ενήλικα, απειλείται ισόβια κάθειρξη ή*

πρόσκαιρη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη. Γ. Το εφετείο ανηλίκων δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των μονομελών και τριμελών δικαστηρίων (άρθρο 6 Ν.3860/2010).

Ως προς τη στελέχωση του αναφέρεται :«Στις συνεδριάσεις των ποινικών δικαστηρίων παρίσταται υποχρεωτικά ο αρμόδιος εισαγγελέας. Στα μονομελή και τριμελή δικαστήρια ανηλίκων παρίσταται πάντοτε ένας εισαγγελέας ή αντεισαγγελέας πρωτοδικών και στο εφετείο ανηλίκων ένας αντεισαγγελέας εφετών ή ο αναπληρωτής του, που ορίζονται εισαγγελείς ανηλίκων για μια τριετία από εκείνον που διευθύνει την αντίστοιχη εισαγγελία. Στο παισιματοδικείο παρίσταται ο αρμόδιος δημόσιος κατηγορος, μπορεί όμως να παρίσταται και ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών ή ο νόμιμος αναπληρωτής του.»

Ως προς τον Δικαστή Ανηλίκων «3. Δικαστές ανηλίκων στα πλημμελειοδικεία ορίζονται για μια τριετία ένας ή περισσότεροι πρόεδροι πρωτοδικών ή πρωτοδίκες με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Με την ίδια διαδικασία ορίζεται ο δικαστής ανηλίκων του εφετείου. Σε όσα δικαστήρια υπηρετούν περισσότεροι από είκοσι δικαστές, οι δικαστές ανηλίκων ορίζονται από την ολομέλεια του δικαστηρίου. Για το διορισμό στη θέση του δικαστή και του εισαγγελέα ανηλίκων αξιολογείται η προηγούμενη συμμετοχή σε ειδικό πρόγραμμα επιμόρφωσης που οργανώνει η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών ή η κατοχή διδακτορικού διπλώματος ή μεταπτυχιακού τίτλου στο ειδικό αντικείμενο.» (άρθρο 4 Ν.3860/2010).

Η περιορισμένη ωστόσο θητεία των Δικαστών Ανηλίκων όπως αποδεικνύεται στην πράξη ματαιώνει τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της όποιας προσπάθειας και την εγκαθίδρυση σταθερών σημείων αναφοράς του ανήλικου με την ευρύτερη κοινότητα.

Η διαδικασία που ακολουθείται γίνεται “κεκλεισμένων” των θυρών ενώ απαγορεύεται η μετάδοση πληροφοριών από τα ΜΜΕ. Τα πρόσωπα που νομιμοποιούνται να παρευρίσκονται ορίζονται με σαφήνεια στον Ν.3315/1995. Αυτά είναι οι δικαστικοί και εισαγγελικοί λειτουργοί, ο ανήλικος δράστης, το θύμα, οι μάρτυρες, οι συνήγοροι υπεράσπισης και οι συνήγοροι πολιτικής αγωγής, οι επιμελητές ανηλίκων και εφόσον το επιθυμούν δίνεται η δυνατότητα στους νόμιμα ασκούντες την γονική μέριμνα να παρασταθούν.

Ακρογωνιαίο λίθο του Δικαίου Ανηλίκων αποτελεί το συμφέρον του ανήλικου. Προς την κατεύθυνση αυτή και προκειμένου για τη συμμόρφωση και αγωγή του ανήλικου και όχι την τιμωρία του οφείλει να κινείται το Δικαστήριο

Ανηλίκων, ακολουθώντας τις αρχές της ελάχιστης δυνατής παρέμβασης, της αναλογικότητας και της εξατομικευμένης μεταχείρισης.

Για τους ανήλικους, όχι μόνο η ποινή αλλά και η όλη διαδικασία από μόνη της οφείλει να λειτουργεί παιδαγωγικά, γι' αυτό και ο νομοθέτης επιβάλλει την εξειδίκευση των προσώπων που εμπλέκονται σε αυτήν. Καθώς το Δίκαιο Ανηλίκων αποτελεί ποινικό δίκαιο τόσο της πράξης όσο και του δράστη, η όλη διαδικασία στρέφεται γύρω από τους δύο αυτούς άξονες. (Ζαγούρα, 2007). Ως προς την πράξη συνεκτιμάται η βαρύτητα της, η αξία δηλαδή του αγαθού που πλήττει, η φύση και οι συνθήκες διάπραξης της. Ως προς τον ανήλικο δράστη εξετάζεται το παραβατικό παρελθόν του ως άτυπη πρόγνωση-πρόβλεψη για την εξέλιξη του, η προσωπικότητα και οι σχέσεις του με το περιβάλλον. Η εκπόνηση σχετικής έρευνας και η προσκόμιση σχετικής έκθεσης-ατομικού δελτίου, ανατίθεται στους Επιμελητές Ανηλίκων και σε επίπεδο προδικασίας. Μέσα από την διερεύνηση αυτή ουσιαστικά δίνεται μία ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς του ανήλικου, η οποία και κατευθύνει στην επιλογή του κατάλληλου και ελάχιστου δυνατού μέτρου μεταξύ των προβλεπόμενων και διατυπωμένων από τον νομοθέτη με αυξανόμενη βαρύτητα. Η στέρηση της ελευθερίας, είτε ως αναμορφωτικό ή θεραπευτικό ιδρυματικό μέτρο είτε ως περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης, αποτελεί το έσχατο καταφύγιο, την εξαίρεση στον κανόνα, καθώς τόσο οι έρευνες όσο και η δικαστηριακή πρακτική συνεχίζουν να αποδεικνύουν την αναποτελεσματικότητα του μέτρου στις περιπτώσεις που αυτό εφαρμόστηκε.

Το δεδικασμένο που δεν λαμβάνεται εδώ υπόψη, η εμπλοκή των επιμελητών ανηλίκων καθώς και η διαδικασία «κεκλεισμένων των θυρών» αποτελούν βασικά στοιχεία γύρω από τα οποία οργανώνεται η λειτουργία του Δικαστηρίου Ανηλίκων. Δεδομένου ότι το Δικαστήριο Ανηλίκων διακρίνεται για τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τις νομικές ιδιομορφίες του ως προς την ομάδα με την οποία ασχολείται-ανήλικοι, τα αδικήματα και τις προβλεπόμενες κυρώσεις αλλά και κατ' εξαίρεση τους δικονομικούς κανόνες, δικαίως θεωρείται ειδικό δικαστήριο που διεκδικεί και ως ένα βαθμό έχει τη δική του αυτονομία (Ντατσόπουλος & Μωραΐτη, 2007).

Οι ιδιομορφίες του αυτές άλλωστε αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης κριτικής σε διεθνές επίπεδο από το 1960 και μετά. Από την μία, τα Δικαστήρια Ανηλίκων θεωρούνται ως ιδιαίτερα ανεκτικά, ενώ η διακριτική ευχέρεια επιλογών των Δικαστών μεγάλη. Οφείλουν λοιπόν να θεσπιστούν πιο τιμωρητικές μορφές δικαιοσύνης και να υπάρξει περιορισμός στα μέτρα ποινικής μεταχείρισης. Οι

ρίζοσπάστες Μαρξιστές από την άλλη ένθερμα υποστηρίζουν την κατάργηση του ως μη αναγκαίος θεσμός στα πλαίσια μιας σοσιαλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας.

Για τους θεωρητικούς της Ετικέτας, και προς μία κατεύθυνση φιλελευθεροποίησης της δικαιοσύνης και αποφυγής των μηχανισμών ετικετοποίησης, το Δικαστήριο Ανηλίκων θα πρέπει να περιοριστεί στην εκδίκαση των σοβαρών εγκλημάτων των ανήλικων. Γενικότερα, η γραμμή που πρεσβεύουν είναι η εξάντληση όλων των άλλων δυνατοτήτων της αντεγκληματικής πολιτικής πριν φτάσουμε στο Δικαστήριο Ανηλίκων.

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα και υπό την επίδραση αγγλικών και αμερικανικών νομοθετικών πολιτικών παρατηρείται η σύγκλιση αντιφατικών τάσεων στο χώρο του δικαίου ανηλίκων. Έτσι η ανταπόδοση, η ποινική ευθύνη, η προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων, η αποκατάσταση και η αναμόρφωση αποτελούν έννοιες-στοχεύσεις προηγούμενων χρόνων που εμφανίζονται να συνυπάρχουν. Καθώς το προνοιακό πρότυπο θεωρείται ότι ενθαρρύνει την εξάρτηση από το κράτος, προωθείται η λεγόμενη «διακυβέρνηση από απόσταση», οπότε και η ευθύνη μεταβιβάζεται στο άτομο, την οικογένεια και την κοινότητα (Δημόπουλος & Κοσμάτος, 2011).

Το δόγμα της μη παρέμβασης με την καθιέρωση προγραμμάτων και μέτρων αποεγκληματοποίησης και διαδικασιών παρέκκλισης αποτελεί την τάση σε διεθνές επίπεδο σήμερα. Παράλληλα επισημαίνεται μια προσπάθεια μετακίνησης από το προνοιακό πρότυπο, και την μέριμνα για τις προσωπικές ανάγκες του δράστη στο δικαιοκτικό πρότυπο, με επίκεντρο της όποιας μεταχείρισης την εγκληματική προσβολή. Σε πολλές έννομες τάξεις επεκτείνεται ο τρόπος μεταχείρισης των ενήλικων παραβατών και στους έφηβους, στους οποίους και επιβάλλονται κυρώσεις, με όσο το δυνατό λιγότερο οικονομικό κόστος και ποινικός σωφρονισμός ως μια δυνατότητα λιγότερο αποτρεπτική.

Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους επικίνδυνους παράγοντες και στην πρόληψη και την αποτροπή τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων μέσα από προγράμματα πρώιμης παρέμβασης, ενώ η ευθύνη εφαρμογής εναλλακτικών σχεδίων δράσης εμφανίζεται να μεταφέρεται από το κράτος σε μη κυβερνητικές υπηρεσίες και οργανώσεις. (Δημόπουλος & Κοσμάτος, 2011)

5) Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων αποτελεί την κατ' εξοχήν κρατική υπηρεσία που ασχολείται με τους ανήλικους παραβάτες και καθ' όλη τη διάρκεια της εμπλοκής τους με το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Οι απαρχές της τοποθετούνται το 1958 οπότε και πραγματοποιείται η πρόληψη των πρώτων έμμισθων επιμελητών ανηλίκων, των οποίων τη μισθοδοσία αναλαμβάνει η τότε Βασιλική Πρόνοια, με σκοπό την υποβοήθηση του Δικαστηρίου Ανηλίκων.

Πριν από το 1958 τον ρόλο αυτό είχαν οι Εταιρίες Προστασίας Ανηλίκων οι οποίες και δημιουργήθηκαν με τον αναγκαστικό νόμο 2724 του 1940 με στόχο όπως αναφέρεται «...την υποβοήθησιν του έργου των Δικαστηρίων Ανηλικων:... Διά της παροχής δικαστικής συνδρομής εις τους κατηγορουμένους.. Διά της παροχής προστασίας και επιβλέψεως...» (άρθρο 12 Α.Ν.2724/1940). Οι Εταιρίες Προστασίας Ανηλίκων δημιουργήθηκαν προκειμένου να συνδράμουν την πολιτεία στην προστασία της νεότητας, παραβατικής και σε ηθικό κίνδυνο, ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που εποπτεύονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και ενδέχεται να επιχορηγηθούν από αυτό. Οι πρώτοι επιμελητές ανηλίκων ήταν μέλη των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων. Σήμερα και με την δημιουργία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων ο τομέας της καταστολής έχει περιέλθει σε αυτήν, ενώ ο τομέας της πρόληψης παραμένει κατά ένα μεγάλο μέρος στα χέρια των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων (Πιτσελά, 2004).

Ως κλάδος, ο κλάδος των επιμελητών ανηλίκων συστήνεται με τον Νόμο 378 το 1976, ενώ με το Προεδρικό Διάταγμα 49 του 1979 ορίζεται ο τρόπος λειτουργίας της Υπηρεσίας. Πρόθεση του νομοθέτη ήταν η δημιουργία μιας εξειδικευμένης επιστημονικά και αυτοτελούς λειτουργικά υπηρεσίας υπό την θεσμική εγγύηση και εποπτεία του Δικαστή Ανηλίκων (Ευστρατιάδης, 2005). Από τότε μέχρι σήμερα καμία θεσμική βελτίωση ή τροποποίηση δεν έχει υπάρξει παρά την εξέλιξη του δικαίου ανηλίκων και τη διαφοροποίηση των αναγκών της πληθυσμιακής ομάδας στην οποία απευθύνεται. Στο νομικό πλαίσιο που εγκαθιδρύεται από τότε περιγράφεται με ιδιαίτερη λεπτομέρεια και αυστηρότητα η οργάνωση και η λειτουργία της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων αλλά και τα χαρακτηριστικά, οι διαδικασίες και οι υποχρεώσεις που συνάδουν με την άσκηση της ιδιότητας του επιμελητή ανηλίκων.

Σύμφωνα με αυτό, οι υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων αποτελούν περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που λειτουργούν στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου όπου υπάρχει και Δικαστήριο Ανηλίκων και εποπτεύονται από τον Δικαστή Ανηλίκων. Αποτελούν τον κυριότερο φορέα εξωϊδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων που έχουν διαπράξει αξιόποινη πράξη ή βρίσκονται σε κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα αξιόποινων πράξεων. Ουσιαστικά είναι η μόνη κρατική υπηρεσία που ασχολείται με την καταστολή, πρόληψη και συμβουλευτική των ανήλικων παραβατών.

Ο Νόμος 378/1976 ορίζει με σαφήνεια τις θέσεις των επιμελητών, τα προσόντα και τις διαδικασίες διορισμού τους, την υποχρέωση εχεμύθειας από αυτούς. Ως προς το τελευταίο συγκεκριμένα: «αι εκθέσεις των Επιμελητών Ανηλίκων ως και παν έτερον στοιχείον, ούτινος έλαβον γνώσιν κατά την ενάσκησιν των καθηκόντων αυτών, τυγχάνουν απόρρητα και δεν ανακοινούνται ει μη μόνον εις τον δικαστή ανηλίκων και εις τους εντεταλμένους την επιμέλειαν και την προστασίαν των ανηλικων» καθώς και επίσης «..δεν δύνανται να καταθέτουν ενώπιον δικαστικής αρχής...»(άρθρο 5). Η νομοθετική καθιέρωση της υποχρέωσης εχεμύθειας των επιμελητών ανηλίκων ορίζεται και με άλλες υπουργικές εγκυκλίους οι οποίες και επισημαίνουν την πειθαρχική αλλά και ποινική ευθύνη του επιμελητή ανηλίκων. Πέρα από την επισήμανση αυτή, τίποτα στον νόμο δεν εγγυάται ότι δεν θα υπάρξουν πλημμέλειες από την πλευρά του επιμελητή, καθώς ο ίδιος ο χαρακτήρας της έκθεσης είναι υποκειμενικός και δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου κατά την διεξαγωγή των όποιων επιθεωρήσεων (Χάιδου, 2010).

Εντός του χρόνου της διετούς δοκιμαστικής περιόδου που διανύουν, προβλέπεται η τοποθέτηση των επιμελητών ανηλίκων σε κενές θέσεις και η παρακολούθηση φροντιστηρίου μετεκπαίδευσης. Στην πράξη όμως σπάνια υλοποιείται η σχετική πρόβλεψη.

Στο στάδιο της προδικασίας οι επιμελητές ανηλίκων επιλαμβάνονται των ανηλίκων για τους οποίους εκκρεμεί ποινική δίωξη και διενεργούν κοινωνική έρευνα ερχόμενοι σε επαφή με τον ανήλικο και το στενό οικογενειακό αλλά και ευρύτερο περιβάλλον του.

Η εισαγωγή του βιογραφικού στοιχείου για το Foucault θεωρείται ως καθοριστική για την ιστορία της ποινικότητας. Η βιογραφική έρευνα συνιστά ουσιαστικό μέρος της δικαστικής ανακριτικής για την ταξινόμηση των ειδών

ποινικότητας προτού αποτελέσει προϋπόθεση για το σωφρονιστικό σύστημα και την ταξινόμηση των ειδών ηθικότητας (Foucault, 2011).

Συγκεκριμένα κατά τον νόμο οριζόμενα «η κοινωνική έρευνα συνίσταται εις την συλλογή στοιχείων περί του τρόπου διαβίωσης των ανηλίκων, της διαγωγής και προσωπικότητας αυτών, δι' απ' ευθείας επικοινωνία μετά του ανήλικου, των οικείων του, των διδασκάλων και εργοδοτών αυτού, ως και μετά παντός προσώπου έχοντος οιαδήποτε σχέσιν μετά του ανηλίκου» (άρθρο 8 παρ. 1 Π.Δ.49/1979). Προβλέπεται λοιπόν ένας εξονυχιστικός έλεγχος σε όλα τα πλαίσια ύπαρξης και δράσης του ανήλικου, χωρίς να γνωρίζουμε ή να ενδιαφέρει πως τα πλαίσια αυτά θα αντιδράσουν και θα τοποθετηθούν στη νέα πληροφορία που τους προσφέρεται. Κατά τον τρόπο αυτό ο ανήλικος ως παραβάτης του νόμου και αντικείμενο της επιστημονικής τεχνικής παρουσιάζεται πριν από το έγκλημα και οριακά έξω από αυτό (Foucault, 2011).

Ως φυσική απόρροια του απόρρητου χαρακτήρα τους τα ατομικά δελτία και οι εκθέσεις που συμπληρώνονται δεν αποτελούν στοιχείο της δικογραφίας. Αν και νομικά δεν προβλέπεται, το Δικαστήριο Ανηλίκων μπορεί να αναβάλει μία υπόθεση σε περίπτωση μη συμπλήρωσης ατομικού δελτίου, μπορεί όμως και να τη δικάσει. Στο ατομικό δελτίο, κατά περίπτωση και με κριτήριο την καταλληλότητα και ωφελιμότητα του, ο επιμελητής ανηλίκων προτείνει κάποιο από τα θεραπευτικά και αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται και που ο Δικαστής Ανηλίκων προαιρετικά λαμβάνει υπόψη του στην επιβολή του μέτρου.

Κατά αυτόν τον τρόπο μία ψυχολογική αιτιότητα προστίθεται, θολώνοντας τα σύνορα που χωρίζουν τον ποινικό από τον ψυχιατρικό λόγο. Στο σημείο σύζευξης τους σχηματίζεται η έννοια του επικίνδυνου ατόμου (Foucault, 2011) ή του ανήλικου σε κίνδυνο.

Βασικό αίτημα των επιμελητών ανηλίκων αποτελεί η αναγραφή της πρότασης τους στα πρακτικά και στην απόφαση του Δικαστηρίου, το οποίο καλείται να λάβει υπόψη την ψυχοκοινωνική υπόσταση του ανήλικου από την μία, και την νομική-ποινική ευθύνη του ή μη από την άλλη (Ευστρατιάδης, 2005).

Όπως και ο Bourdieu (1992) αναφέρει, μέσα στο νομικό πεδίο διαφορετικές μορφές αρμοδιότητας συγχρόνως ανταγωνιστικές και συμπληρωματικές καταλαμβάνουν διαφορετικές θέσεις στην ιεραρχία του. Ο δομικός ανταγωνισμός τους αφορά μιας συνεχή συμβολική πάλη ανάμεσα στην ερμηνεία προσανατολισμένη προς την θεωρητική αναπαραγωγή της θεωρίας και στην ερμηνεία που στρέφεται

προς την πρακτική αξιολόγηση μιας ατομικής περίπτωσης, άρα και στην δημιουργία μιας νέας νομικής κατασκευής .

Τα καθήκοντα των επιμελητών ανηλίκων δεν εξαντλούνται στην διενέργεια κοινωνικής έρευνας και στην συμπαράσταση προς το δικαστήριο. Το κατ' εξοχήν αναμορφωτικό μέτρο που εμπλέκει άμεσα και ενεργητικά τον επιμελητή ανηλίκων στην εφαρμογή του είναι η τοποθέτηση του ανήλικου υπό την επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων για όσο χρονικό διάστημα κριθεί απαραίτητο. *Συγκεκριμένα «...ούτος δε επικοινωνεί μετά του ανήλικου και των οικείων του, των διδασκάλων ή εργοδοτών του, ως και παντός έχοντος σχέσιν με αυτόν, καθοδηγεί και υποβοηθεί τον ανήλικον εις την κοινωνική του διαβίωσιν καταβάλλων πάσαν δυνατήν προσπάθειαν δια την ομαλήν εξέλιξιν και κοινωνικής αναπροσαρμογήν του»* ενώ *«..ανά εξάμηνο δε συντάσει έκθεσιν περί της εξέλιξεως του ανήλικου μετά προτάσεως περί παρατάσεως, άρσεως ή μεταβολής του μέτρου»* (άρθρο 9 Π.Δ. 79/1979).

Το ιδεατό σημείο της σημερινής ποινικότητας κατά Foucault, η απεριόριστη πειθαρχία, συμπυκνώνεται στο σύστημα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων καθώς πραγματώνει *«μια δικαστική κρίση που θα συνιστούσε συγχρόνως ένα φάκελο που δεν κλείνει ποτέ, η υπολογισμένη ηπιότητα μιας ποινής που διαπλέκεται με την πεισματική περιέργεια μιας εξέτασης, μια διαδικασία που θα αποτελούσε ταυτοχρόνως τη συνεχή μέτρηση μιας απόκλισης σε σχέση με έναν απρόσιτο Κανόνα και την ασύμπτωτη κίνηση που εξαναγκάζει τον καθένα να τον συναντά επ' άπειρον»* (Foucault, σελ. 257, 2011).

Νομικά λοιπόν εγκαθιδρύεται μία κουλτούρα παρέμβασης. Με την νομική κατοχύρωση τους οι επιμελητές ανηλίκων, ως φύλακες στο πανοπτικό του Bentham, καλούνται να υποβάλλουν τόσο τον ανήλικο όσο και την οικογένεια του σε μία συνειδητή και μόνιμη κατάσταση επιτήρησης και καταλύοντας την ύπαρξη του όποιου ιδιωτικού χώρου καθώς ο κύκλος των καθηκόντων τους διευρύνεται. Οι επιμελητές ανηλίκων *«ασκούν την επιμέλεια επί ανηλίκων... ασκούν προστατευτική επίβλεψιν ανηλίκων τελούντων εν δοκιμαστική αδεία εκ των Ιδρυμάτων Αγωγής Ανηλίκων ή απολυθέντων... παρακολουθούν την εξέλιξιν ανηλίκων επί των οποίων επεβλήθησαν τα αναμορφωτικά μέτρα της επιπλήξεως ή της θέσεως υπό την επιμέλειαν των γονέων ..ενεργούν συνοδείας ανηλίκων εκτός έδρας...ενεργούν έλεγchon εις κινηματογράφους και εις κέντρα ψυχαγωγίας.. ενεργούν πάσαν ετέραν υπηρεσίαν ανατιθεμένην εις αυτούς...και σχέσιν έχουσας με την πρόληψιν ή καταστολήν της εγκληματικότητος των ανηλίκων.»* (άρθρο 7) αλλά και ως υπηρεσία *«τηρεί στατιστικήν*

περι της κινήσεως της υπηρεσίας...δια την παρακολούθησιν της πρόληψεως και καταστολής της εγκληματικότητας των ανηλίκων» (άρθρο 11 Π.Δ.49/1979).

Προβλέπεται λοιπόν η δραστηριοποίηση των επιμελητών ανηλίκων και στο πεδίο της πρόληψης. Στην πράξη όμως λόγω του υπερβολικού φόρτου εργασίας ως αποτέλεσμα της επιφόρτισης των επιμελητών ανηλίκων και με διοικητικές αρμοδιότητες, της έλλειψης υλικοτεχνικής υποδομής τουλάχιστον στην επαρχία, και της έλλειψης επαρκούς και εξειδικευμένου προσωπικού, οι επιμελητές ανηλίκων ασχολούνται ως επί το πλείστον με τους ανήλικους σε επίπεδο καταστολής.

Σε επίπεδο πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης προβλέπεται άλλωστε η δραστηριοποίηση της Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων. Συγκεκριμένα «.. 2. Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων έχουν ως κύριο σκοπό να συμβάλλουν ενεργά στην πρόληψη της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού παρέχουν υλική, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη στους ανήλικους και στις οικογένειές τους, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία και στέγη. Μπορούν επίσης να διοργανώνουν επιστημονικές ημερίδες ή συνέδρια και να συμμετέχουν σε έρευνες ή προγράμματα για την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων» (άρθρο 11 Ν. 3860/2010)

Κατά αυτόν τον τρόπο υποδεικνύεται μία συμπληρωματικότητα στην άσκηση των δραστηριοτήτων της Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων από την μία και στην άσκηση των δραστηριοτήτων-καθηκόντων των επιμελητών ανηλίκων από την άλλη, αν και έχουν διαφορετική σχέση με τον κεντρικό μηχανισμό που τις ενεργοποιεί, διαφορετική νομική υπόσταση, στελέχωση και λειτουργία. Και στην Εταιρία Προστασίας Ανηλίκων πάντως προβλέπεται η δραστηριοποίηση του επιμελητή ανηλίκων είτε ως μέλος του Δ.Σ. της Εταιρίας, ή εξωτερικός και “πρόθυμος” συνεργάτης καθώς «...9. Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων μπορούν να αναθέτουν σε επιμελητές ανηλίκων, εντός του κύκλου των καθηκόντων των τελευταίων και ύστερα από έγκριση του προϊσταμένου δικαστή ανηλίκων, έργα για την υποβοήθηση του σκοπού τους» (άρθρο 11 Ν.3860/2010).

Όπως αναφέρει και η Delmas-Marty κάτω από τα μοντέλα που υλοποιούνται υπάρχουν τάσεις και ιδεολογικά ρεύματα. Η εφαρμογή των επιλογών συνιστά «αγώνα μεταξύ των ιδιαίτερων λογικών των διαφόρων πρωταγωνιστών» (Delmas-Marty, σελ. 337, 1991). Τους λόγους που ορθώνονται εντός του δικαίου ανηλίκων θα

προσεγγίσουμε ερευνητικά στη συνέχεια στο χώρο που αυτοί συναντιούνται, το Δικαστήριο Ανηλίκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ
ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΠΟΛΟΣ

1) Η αφετηρία της εμπειρικής διερεύνησης-οι υποθέσεις εργασίας

Στα προηγούμενα κεφάλαια διερευνήθηκαν θεωρητικά οι λόγοι και οι διαδικασίες συγκρότησης των ηλικιακών κατηγοριών και των ανήλικων παραβατών, στα πλαίσια του δικαίου ανηλικών, αλλά και κατά τις διαδράσεις του ανήλικου εντός αλλά και εκτός αυτού. Στα επόμενα δύο κεφάλαια, η παρούσα μελέτη σε ερευνητικό πλέον επίπεδο επιχειρεί να προσεγγίσει τόσο το θεσμικό πλαίσιο και τις δομές που αυτό εγκαθιδρύει όσο και τα κοινωνικά νοήματα που δημιουργεί και αποτυπώνει στις εκφράσεις του. Κινείται δηλαδή γύρω από δύο άξονες. Το θεσμό του Δικαστηρίου Ανηλικών και της υπηρεσίας επιμελητών ανηλικών από την μία, οπότε και εξετάζεται η συμμετοχή τους στις διαδικασίες συγκρότησης των ταυτοτήτων των ανήλικων παραβατών, και τους ανήλικους από την άλλη που καλούνται να διαπραγματευτούν και να διαχειριστούν την παραβατική ταυτότητα που επίσημα και θεσμικά πλέον τους αποδίδεται. Μέσα από την διερεύνηση των λόγων και των πρακτικών εντός των οποίων υλοποιούνται, νομιμοποιούνται και νομιμοποιούν, ξεδιπλώνονται οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα και τα νοήματα με τα οποία επενδύονται από τους εμπλεκόμενους φορείς και άτομα.

Έτσι η διερεύνηση στο παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στο ρόλο και τη λειτουργία της υπηρεσίας επιμελητών ανηλικών. Ως εργαλεία της χρησιμοποιεί τα ατομικά δελτία των ανηλικών που σε επίπεδο προδικασίας συμπληρώνονται από τους επιμελητές για το Δικαστήριο Ανηλικών, και προκειμένου αυτό να αποφανθεί για τη μεταχείριση τους. Το δείγμα απαρτίζουν τα ατομικά δελτία των ανηλικών ή νεαρών πλέον ενήλικων που φέρονται ως δράστες αξιόποινων πράξεων, πέρα των παραβάσεων του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, από το 2002 μέχρι και το 2012 και για όλο το Νομό Χανίων

Αφού καταγραφούν αρχικά τα γενικά χαρακτηριστικά των “ανηλικών” που συνολικά τίθενται στο μικροσκόπιο των δικαστικών αρχών της πόλης των Χανίων,

το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στον ρόλο της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων στη διαδικασία συγκρότησης του παραβατικού αντικείμενου.

Βασική υπόθεση εργασίας αποτελεί καταρχήν το ότι οι επιμελητές ανηλίκων προσφέρουν το χώρο και τα μέσα για τη συγκρότηση μιας παραβατικής ταυτότητας. Ως “Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Χανίων του Δικαστηρίου Ανηλίκων Χανίων” η λειτουργία της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων τοποθετείται με σαφήνεια εντός συγκεκριμένων ορίων, ως μέρος του Δικαστηρίου Ανηλίκων αλλά και του ευρύτερου συστήματος ποινικής μεταχείρισης του ανήλικου. Ως εκ τούτου οι περιγραφές, οι αποδόσεις και οι προτάσεις των επιμελητών ανηλίκων για να έχουν νόημα και αξία θα πρέπει όχι μόνο να “μιλούν” την ίδια γλώσσα, τη γλώσσα του νόμου, αλλά και να αποτελούν επιλογές από το φάσμα των επιλογών που προβλέπονται. Ως επίσημος φορέας άσκησης κοινωνικού ελέγχου, η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων λοιπόν ακολουθεί και επικυρώνει τις κατηγορίες του, βάση των οποίων “γνωμοδοτεί” ενώπιον του Δικαστηρίου. Έτσι ο “επιπόλαιος και παρορμητικός αλλά συνεργάσιμος ανήλικος”, ο “ανήλικος σε κίνδυνο”, ο “επικίνδυνος ανήλικος” αποτελούν εκδοχές ταυτότητας που υποδεικνύουν και ενεργοποιούν συγκεκριμένες πρακτικές. Οι πρακτικές αυτές ποικίλουν ως προς την ελευθερία που αναγνωρίζεται πλέον στο άτομο, που αν και ανήλικος εμφανίζεται να φέρει εξ’ ολοκλήρου την ευθύνη ή να την μοιράζεται με μία “προβληματική οικογένεια”.

Οι αποδόσεις και οι ερμηνείες λοιπόν των επιμελητών ανηλίκων μπορούν να επηρεάσουν την αυτοθεώρηση του ανήλικου, καθώς αποτελούν τα άτομα που κατεξοχήν συνδιαλέγονται με τον ανήλικο και την οικογένεια του, που περνούν το κατώφλι των δικαστηρίων και καθ’ όλη την διάρκεια της ποινικής διαδικασίας μέχρι το τελικό αποτέλεσμα, το οποίο και εν δυνάμει επηρεάζουν με την πρόταση τους, αλλά και συχνά μετά το πέρας αυτής, κατά την εφαρμογή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων που προβλέπονται. Μέσα από την δράση τους και την θέση που υιοθετούν απέναντι στον ανήλικο, όπως υποστηρίζουμε, επιβεβαιώνουν ή διαψεύδουν τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται ήδη στον ανήλικο από τον ίδιο, το στενό οικογενειακό αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον του. Κατά τον τρόπο αυτό, αλληλεπιδρώντας τόσο με τον ανήλικο και την οικογένεια του όσο και με το ευρύτερο σύστημα, μπορούν όχι μόνο να περιορίζουν αλλά και να δημιουργούν νέες δυνατότητες, διευρύνοντας την οπτική και επισημαίνοντας εναλλακτικούς ορισμούς και ταυτότητες. Οι ταυτότητες αυτές θα είναι λειτουργικές αλλά και ταυτόχρονα λιγότερο ασφυκτικές και ανελεύθερες, στη βάση ενός αληθινού διαλόγου και όχι

όπως απλά συνηθίζεται μονολόγου. Απαραίτητη προϋπόθεση και εγγύηση αυτού αποτελεί η δημιουργική εφαρμογή από τους εκπροσώπους του νόμου κατά παρέκκλιση διαδικασιών και μέτρων, ουσιαστικών όμως πλέον ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο υλοποίησής τους, όχι απλά για τον ανήλικο αλλά με τον ανήλικο.

2) Γενικά στοιχεία της μελέτης

Από την ίδρυση και δραστηριοποίηση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων με το με αριθμό 49/1979 Π.Δ., το Ατομικό Δελτίο του Ανήλικου διαμορφώθηκε όπως φαίνεται από την κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και για όλες τις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων. Παρά τις κατά τόπους παραλλαγές και ανανεώσεις που έχει υποστεί, στα πλαίσια της σχετικής αυτονομίας των υπηρεσιών επιμελητών ανηλίκων, επίσημα και ενιαία το σχετικό έντυπο δεν έχει αντικατασταθεί ή τροποποιηθεί. Σε αυτό εμπεριέχονται τα ακόλουθα πεδία πληροφόρησης, με τη σειρά και τους όρους που ακριβώς αναφέρονται:

1. Τα ατομικά στοιχεία του ανήλικου (στοιχεία ταυτότητας)
2. Η αντικοινωνική πράξη (συνθήκες τέλεσης αυτής, αποδοχή ή όχι και περιγραφή της)
3. Η οικογενειακή κατάσταση. Εδώ καταγράφονται πληροφορίες που αφορούν τα ατομικά στοιχεία των μελών, τη συμβίωση των γονέων, τις σχέσεις μεταξύ των μελών, την υγεία και τυχόν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, καθώς και έκτακτα σοβαρά γεγονότα που ενδεχομένως επηρέασαν την δομή και την λειτουργία της οικογένειας
4. Η κατοικία. Εδώ σημειώνεται το είδος αυτής, δίνεται μια περιγραφή της ως προς τον αριθμό δωματίων, την ύπαρξη ή όχι δωματίου για τον ανήλικο, την κατάσταση και η υγιεινή της
5. Η προσωπικότητα των ανηλίκων. Εδώ καταγράφονται πληροφορίες που αφορούν την ατομική κατάσταση του ανήλικου, την περίοδο κυοφορίας, την εμφάνιση ήβης και την επίδραση αυτής. Στην συνέχεια περιλαμβάνονται οι κατηγορίες ανθρωπολογική εξέταση (σώμα, κορμός άνω και κάτω άκρα, οργανικές μειονεκτικότητες, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, μορφολογικός τύπος) ιατρική εξέταση(νοσήματα, όραση, αλκοολισμός κλπ, γενετήσιο ένστικτο,

αποβολές, εκτρώσεις και ανάλογες πληροφορίες για κορίτσια) ψυχιατρική και ψυχολογική εξέταση. Τέλος σημειώνονται στοιχεία ως προς την κοινωνική συμπεριφορά του ανήλικου και συγκεκριμένα η εξέλιξη του κατά την νηπιακή ηλικία, η συμπεριφορά του προς την οικογένεια και έξω από αυτήν, οι συναναστροφές του, τα ενδιαφέροντα, οι κλίσεις και οι ασχολίες του, το θρησκευτικό συναίσθημα και το χαρακτήρας του.

6. Ο βαθμός εκπαίδευσης. Εδώ αναφέρονται οι γραμματικές γνώσεις, δηλαδή η τάξη και το σχολείο φοίτησης, η επίδοση, η φοίτηση, η ηλικία που ξεκίνησε αλλά και τελείωσε η στοιχειώδης εκπαίδευση. Επίσης αναφέρεται η επαγγελματική μόρφωση και συγκεκριμένα η φοίτηση σε τεχνική σχολή, οι πρακτικές γνώσεις, η επαγγελματική επίδοση, η αλλαγή θέσεων ή επαγγελμάτων. Τέλος αναφέρεται η περιουσιακή κατάσταση του ανήλικου, δηλαδή οι απολαβές από την εργασία του και τα έτερα περιουσιακά στοιχεία του
7. Η προηγούμενη αντικοινωνική δράση, η εισαγωγή σε αναμορφωτικό κατάστημα και σχετικά στοιχεία, κάποιο άλλο αναμορφωτικό μέτρο που πιθανόν του επιβλήθηκε ή κάποιο άλλο σωφρονιστικό μέτρο ή καταδίκη.
8. Γενικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα-πρόταση του Επιμελητή Ανηλίκων για την μεταχείριση του ανήλικου
9. Νέα στοιχεία που προέκυψαν κατά τη διαδικασία, η απόφαση του Δικαστηρίου και η εξέλιξη του ανήλικου

Μέσα από τη συμπλήρωση των σχετικών πληροφοριών ο επιμελητής ανηλίκων καλείται να προσφέρει μία ακριβή και αμερόληπτη εικόνα της προσωπικότητας του ανήλικου και των συνθηκών ζωής του, αναδεικνύοντας τα αίτια της συμπεριφοράς του, αλλά και τους παράγοντες που ενδέχεται να ευνοήσουν την επανάληψη της.

Αξίζει να αναφερθούν εδώ κάποιες πρώτες παρατηρήσεις. Τόσο τα πεδία όσο και οι πληροφορίες που προβλέπονται να συμπληρωθούν υποδεικνύουν την υπευθυνότητα του ανήλικου. Η οικογενειακή κατάσταση “του ανήλικου”, η κατοικία “του ανήλικου”, η προσωπικότητα του “ανήλικου” και οι υπόλοιπες κατηγορίες προσφέρονται στον επιμελητή ανηλίκων ο οποίος καλείται να προσδιορίσει το βαθμό της υπευθυνότητας του. Κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές παραπέμπει στις διαφορετικές ερμηνείες που κατά καιρούς έχουν δοθεί στο εγκληματικό φαινόμενο, στη βάση ως επί το πλείστον μιας ατομοκεντρικής οπτικής.

Στα πλαίσια αυτής, συγκεκριμένα γνωρίσματα της ατομικής ζωής, κοινωνικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά αλλά και στοιχεία της φυσιογνωμίας επηρεάζουν την “κοινωνικοποιητική ωριμότητα” του ατόμου. (Δημόπουλος & Κοσμάτος, 2011). Ως εκ τούτου νομοτελειακά οδηγούν στην πρόταση του επιμελητή και την ενδεδειγμένη μεταχείριση ενός ατόμου που για το δίκαιο είναι αθώο μέχρι το Δικαστήριο να αποφανθεί για την ενοχή του.

Όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια, πολλές από αυτές τις κατηγορίες δεν συμπληρώνονται πλέον από τους επιμελητές ανηλίκων, ενώ κάποιες άλλες εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ως αντικειμενικά και επαρκή τεκμήρια.

Ο Δικαστής Ανηλίκων, αφού αποφανθεί για την ενοχή του ανήλικου, μπορεί εκτιμώντας τις σχετικές πληροφορίες προαιρετικά να λάβει υπόψη του την πρόταση του επιμελητή ανηλίκων κατά την επιβολή του μέτρου. Το ατομικό δελτίο εμπλουτίζεται στην συνέχεια για τις περιπτώσεις υποτροπής ή αναβολής με εκθέσεις εξέλιξης ή συμπληρωματικά δελτία. Λόγω του απόρρητου χαρακτήρα τους, το ατομικό δελτίο και οι εκθέσεις εξέλιξης δεν αποτελούν μέρος της δικογραφίας.

Η καταγραφή και ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας αφορά τις πληροφορίες αποκλειστικά των ατομικών δελτίων και όχι των εκθέσεων εξέλιξης ή συμπληρωματικών δελτίων που εμπεριέχονταν σε κάποιες από τις περιπτώσεις. Τα ατομικά δελτία συμπληρώθηκαν από πέντε (5) συνολικά επιμελητές ανηλίκων, η πλειοψηφία τους όμως συμπληρώθηκε από τους δύο (2) επιμελητές ανηλίκων της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων Χανίων.

Το δείγμα αφορά ανήλικους που παραπέμφθηκαν να δικαστούν στο Δικαστήριο Ανηλίκων Χανίων για μέτριας σοβαρότητας και σοβαρές αξιόποινες πράξεις που τελέστηκαν στο νομό Χανίων. Για τις παραβάσεις του ΚΟΚ και συναφών διατάξεων, για το Δικαστήριο Ανηλίκων αλλά και γενικότερα, κατ’ εξαίρεση συμπληρώνονται ατομικά δελτία, εξαιτίας του ιδιαίτερα μεγάλου αριθμού τους αλλά και λόγω της ρητορικής του Δικαστηρίου Ανηλίκων περί έγκαιρης, κατάλληλης και ελάχιστης μεταχείρισης. Στην μελέτη συμπεριλήφθηκαν τα ατομικά δελτία που συμπληρώθηκαν τα τελευταία πέντε δικαστικά έτη και συγκεκριμένα Σεπτέμβριο-Ιούνιο 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012. Από ένα πληθυσμό 733 ανηλίκων ή νεαρών ενήλικων που για πρώτη φορά απασχόλησαν το Δικαστήριο Ανηλίκων Χανίων, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που διατηρούνται σε αυτό, συμπληρώθηκαν 149 ατομικά δελτία. Τα 145 από αυτά αποτέλεσαν τελικά το δείγμα της παρούσας μελέτης καθώς τρία (3) από αυτά δεν

ανευρέθηκαν και ένα (1) εξαιρέθηκε λόγω της ιδιαιτερότητας του-υπόθεση που εκδικάζονταν στο Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων κατόπιν εφέσεως. Από τις 145 περιπτώσεις, οι 140 αφορούσαν υποθέσεις που επρόκειτο να εκδικαστούν στο Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων Χανίων και οι 5 υποθέσεις που επρόκειτο να εκδικαστούν στο Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων Χανίων.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση περιεχομένου. Πρόκειται για τυποποιημένη μέθοδο η οποία μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιαδήποτε μορφή επικοινωνίας για την μετατροπή δευτερογενούς υλικού ποιοτικής φύσης σε ποσοτικά δεδομένα (Κυριαζή, 2011).

Η εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου επιτρέπει την συστηματική διερεύνηση του επικοινωνιακού συμβάντος. Τόσο οι κατηγορίες όσο και η μονάδα καταγραφής καθορίζονται από τη γενική προβληματική της έρευνας. Τη μονάδα καταγραφής μπορεί να αποτελέσει μια λέξη, μια ολόκληρη πρόταση, το συνολικό επικοινωνιακό συμβάν, τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε αυτό, αλλά και το γενικό θέμα.

Η επιτυχία της μεθόδου κατά τον B.Berelson εξαρτάται από τις κατηγορίες που διαμορφώνονται. Στην ποσοτική ανάλυση που αποτελεί και την καθιερωμένη μορφή της, οι κατηγορίες δεν μεταβάλλονται. Στα πλαίσια μιας παραγωγικής λογικής η θεωρία προϋπάρχει, δεν αναδύεται από τα δεδομένα, τα οποία και επιβεβαιώνουν ή διαψεύδουν τα συγκεκριμένα ερωτήματα που τίθενται. Στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου τα δεδομένα αντιπαραβάλλονται με αρχικές δοκιμαστικές κατηγορίες που στην πορεία είτε τροποποιούνται είτε οριστικοποιούνται. Καθώς καθ' όλη την διάρκεια της ανάλυσης η θεωρία συνδιαλέγεται με τα δεδομένα, οι εννοιολογικές κατηγορίες διαμορφώνονται μετά την εξέταση του υλικού και ως απόρροια αυτού του διαλόγου(Κυριαζή, 2011).

Στην παρούσα μελέτη η ανάλυση κινείται από μία ποσοτική προς μία λιγότερο ή περισσότερο ποιοτική μορφή με γνώμονα την όσο το δυνατό καλύτερη και συνεπέστερη αξιοποίηση των δεδομένων σε σχέση με το θεωρητικό πλαίσιο και τις υποθέσεις εργασίας.

Η επεξεργασία και η ανάλυση των δεδομένων έγινε με την βοήθεια του Microsoft Excel 2003 και του Στατιστικού Πακέτου για τις Κοινωνικές Επιστήμες SPSS 16.

3) Περιγραφή της διαδικασίας καταγραφής και ανάλυσης

Οι πληροφορίες που εμπεριέχονται στα ατομικά δελτία καταχωρήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν στη βάση τριών αξόνων: α) “ατομικές πληροφορίες”, β) “οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον” και γ) “Δικαστήριο Ανηλίκων”.

Οι μεταβλητές που εξήχθησαν αντιστοιχούν στις κατηγορίες του ατομικού δελτίου για τις οποίες κατά κύριο λόγο υπάρχει πληροφόρηση και για την πλειοψηφία των δελτίων. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως κάποιες κατηγορίες που προβλέπονται στο έντυπο δεν συμπληρώνονται πλέον από τους επιμελητές ανηλίκων.

Συγκεκριμένα αν και τα τέσσερα πρώτα πεδία, τα ατομικά στοιχεία, η αντικοινωνική πράξη, η οικογενειακή κατάσταση και η κατοικία έχουν συμπληρωθεί στην πλειοψηφία των δελτίων στο σύνολο τους, στο πέμπτο πεδίο, την προσωπικότητα του ανήλικου, διαπιστώνουμε ότι ελάχιστες πληροφορίες συμπληρώνονται ως προς την ατομική κατάσταση του ανήλικου, την περίοδο κυοφορίας, την εμφάνιση ήβης και την επίδραση αυτής. Επίσης στην κατηγορία ιατρική εξέταση όταν υπάρχει πληροφόρηση αυτή περιορίζεται σε μία πρόταση που αφορά ιατρικά συμβάντα που επηρέασαν τον ανήλικο, ενώ καμία πληροφορία δεν υπάρχει για τις κατηγορίες ανθρωπολογική εξέταση, ψυχιατρική και ψυχολογική εξέταση. Σε αντίθεση, ιδιαίτερη έμφαση φαίνεται να δίνεται στην κοινωνική συμπεριφορά του ανήλικου όπου συμπληρώνονται όλες οι κατηγορίες εκτός της κατηγορίας “θρησκευτικό συναίσθημα”. Ως προς τον βαθμό εκπαίδευσης, το έκτο πεδίο πληροφοριών, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται καταρχήν στον βαθμό εκπαίδευσης στην εργασιακή κατάσταση κατά δεύτερον, ενώ η κατηγορία περιουσιακή κατάσταση ελάχιστα συμπληρώνεται. Αν και το έβδομο πεδίο, η προηγούμενη αντικοινωνική δράση, δεν συμπληρώνεται, σχετική πληροφόρηση προσφέρεται στα συμπεράσματα και την πρόταση του Επιμελητή Ανηλίκων.

α) Ατομικές πληροφορίες

Στον πρώτο άξονα και για την κάθε περίπτωση καταχωρήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν οι πληροφορίες ως προς τις μεταβλητές: φύλο, εθνικότητα, ηλικία επαφής και ηλικία τέλεσης (όπως προκύπτουν από το έτος γέννησης και τον χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης), εκπαιδευτικό επίπεδο, τύπος εκπαιδευτικού

ιδρύματος, σχολική φοίτηση, σχολική επίδοση, εργασιακή εμπειρία, συμπεριφορά του ανήλικου μέσα και έξω από την οικογένεια. Για την κάθε μεταβλητή οι τιμές κωδικοποιήθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε οι περιπτώσεις να μπορούν τουλάχιστον να ενταχθούν σε όσο το δυνατό καλά προσδιορισμένες, ευδιάκριτες, ισοδύναμες και αμοιβαία αποκλειόμενες κατηγορίες. Έτσι για παράδειγμα, η συμπεριφορά του ανήλικου κωδικοποιήθηκε στη βάση μιας κλίμακας πέντε σημείων ως πολύ κακή, κακή, μέτρια, καλή, πολύ καλή. Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκαν καινούργιες μεταβλητές προκειμένου ποιοτικά στοιχεία να αξιολογηθούν και συγκριθούν μεταξύ των ομάδων-κατηγοριών. Συγκεκριμένα από την κατηγορία εργασιακή εμπειρία δημιουργήθηκαν δύο καινούργιες η “ύπαρξη εργασιακής εμπειρίας” (με τιμές: καμία, μία, περισσότερες από μία) και η κατηγορία “εργασιακές εμπειρίες” όπου οι εμπειρίες των ανηλίκων κατηγοριοποιήθηκαν ως προς την εξειδίκευση(χαμηλή, μέση, υψηλή) και ως προς τον τομέα παραγωγής όπου προσφέρθηκαν (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή).

β) Οικογενειακό και Ευρύτερο περιβάλλον

Στον δεύτερο άξονα, το οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον, καταχωρήθηκαν και αξιοποιήθηκαν τα δεδομένα για τις μεταβλητές: τύπος οικογένειας(όπως προέκυψε από τις κατηγορίες του δελτίου: οικογενειακή σύνθεση, συμβίωση γονέων, μέλη που συμβιούν με τον ανήλικο), αριθμός τέκνων, σειρά γέννησης, μορφωτικό επίπεδο γονέων, επάγγελμα γονέων, ποιότητα και συχνότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας, χαρακτηρισμός που αποδίδεται στον ανήλικο, αλλά και γενικότερες συναναστροφές του. Κατά ανάλογο τρόπο κωδικοποιήθηκαν οι τιμές των υπόλοιπων μεταβλητών. Έτσι για παράδειγμα για το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας οι πληροφορίες κωδικοποιήθηκαν με τιμές: δεν ξέρει να γράφει/να διαβάζει, απόφοιτη Δημοτικού, απόφοιτη Γυμνασίου, απόφοιτη Λυκείου, απόφοιτη ΙΕΚ, απόφοιτη ΤΕΙ/ΑΕΙ.

Για την κατηγορία “ποιότητα και συχνότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας” προέκυψαν δύο νέες μεταβλητές, “σχέση με την μητέρα” και “σχέση με τον πατέρα”, οπότε και οι σχετικές πληροφορίες κωδικοποιήθηκαν βάσει των σχετικών περιγραφών ανάλογα με το αν δεν υπάρχει καμία σχέση, αν η σχέση είναι απόμακρη/όχι ιδιαίτερα στενή, αν η σχέση είναι προβληματική/συγκρουσιακή, σχετικά καλή, καλή και πολύ καλή.

Για την κατηγορία “Συναναστροφές” δημιουργήθηκαν πέντε (5) καινούργιες που αντιστοιχούν στην ύπαρξη, ποιότητα, προέλευση και χαρακτηριστικά των συναναστροφών, καθώς και για το αν αυτές είναι γνωστές ή όχι στους γονείς.

Από την κατηγορία “χαρακτηρισμός που αποδίδεται στον ανήλικο” δημιουργήθηκαν τέσσερις νέες μεταβλητές για να αναδείξουν τις όψεις της προσωπικότητας του ανήλικου που χρησιμοποιούνται ως ταξινομικά σχήματα. Για το σκοπό αυτό τα συνώνυμα επίθετα κατηγοριοποιήθηκαν μαζί και κωδικοποιήθηκαν Συγκεκριμένα: α) στην κατηγορία “ανταπόκριση σε ευθύνες”, κωδικοποιήθηκαν ως υπεύθυνος, το επίθετο υπεύθυνος, συνεπής και τα συνώνυμα τους, ενώ ως ανεύθυνος ανάλογα επίθετα όπως ανεύθυνος, επιπόλαιος κλπ. β) στην κατηγορία “δυνατότητα ανταπόκρισης σε ευθύνες”, κωδικοποιήθηκαν ως εργατικός/φιλότιμος τα επίθετα εργατικός, φιλότιμος και τα συνώνυμα τους τίμιος, δραστήριος κλπ., ενώ ως αδιάφορος κωδικοποιήθηκαν τα επίθετα αδιάφορος και παθητικός γ) στην κατηγορία “κοινωνικότητα”, ως κοινωνικός κωδικοποιήθηκαν τα επίθετα κοινωνικός, εξωστρεφής κλπ, ως ανεξάρτητος τα επίθετα ανεξάρτητος, αυτόνομος, ενώ ως αντικοινωνικός, τα επίθετα αντικοινωνικός και κοινωνικά απομονωμένος δ) στην κατηγορία “διαχειρισιμότητα” κωδικοποιήθηκαν ως υπάκουος επίθετα όπως υπάκουος, εύπιστος και τα συνώνυμα τους, ως συνεργάσιμος επίθετα όπως συνεργάσιμος, συνεννοήσιμος κλπ, ως ευαίσθητος/απρόοπτος επίθετα όπως ευαίσθητος, εσωστρεφής κλπ, ως μη συνεργάσιμος επίθετα όπως ευέξαπτος και εριστικός, και τέλος ως ανυπάκουος επίθετα όπως ανυπάκουος, ατίθασος και τα συνώνυμα τους.

γ) Δικαστήριο Ανηλίκων

Στον τρίτο άξονα, στην πλειοψηφία τους οι μεταβλητές προήλθαν από τις γενικές παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα του επιμελητή. Έτσι για την κάθε περίπτωση καταχωρήθηκε και κωδικοποιήθηκε ο αριθμός δελτίου, ο επιμελητής ανηλίκων, η περιγραφή-χαρακτηριστικά που ο επιμελητής αποδίδει στον ανήλικο, η περιγραφή-τα χαρακτηριστικά που αποδίδει στο οικογενειακό-υποστηρικτικό περιβάλλον, ο χρόνος τέλεσης πράξης, η αξιόποινη πράξη, η δικάσιμος και το δικαστήριο που εκδικάζει την υπόθεση, η ύπαρξη ή όχι συνενόχων, το αν ο ανήλικος δέχεται ή όχι την πράξη, η πρόταση του επιμελητή ανηλίκων και τέλος η απόφαση του δικαστηρίου.

Για την περιγραφή του οικογενειακού-υποστηρικτικού περιβάλλοντος οι πληροφορίες κωδικοποιήθηκαν ως εξής: ανύπαρκτο (όταν αναφέρεται ιδρυματική προστασία ή εναλλαγή δομών και υποστηρικτικών πλαισίων), αποδιοργανωμένο/δυσλειτουργικό (π.χ. ψυχιατρικά προβλήματα, δυσλειτουργικό περιβάλλον κλπ), ελλειμματικό ως προς την ανατροφή και καθοδήγηση (όταν επισημαίνονται ακατάλληλες γονικές πρακτικές ή ελλείμματα, όπως αστάθεια της μητέρας και σωματική τιμωρία από τον πατέρα), δυσχέρειες/ιδιαιτερότητες (όταν εμφανίζεται λειτουργικό αλλά εμφανίζονται ιδιαιτερότητες όπως διαζύγιο, θάνατος γονέα, επέμβαση για γιάς κλπ) και τέλος, οργανωμένο λειτουργικό (αρμονική συμβίωση, υποστηρικτικές σχέσεις κλπ). Για την περιγραφή-χαρακτηριστικά του ανήλικου οι πληροφορίες κατηγοριοποιήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν βάσει των ίδιων μεταβλητών (ανταπόκριση σε ευθύνες, δυνατότητα ανταπόκρισης, κοινωνικότητα, διαχειρισσιμότητα) και κατά τον ίδιο τρόπο που έγινε η κατηγοριοποίηση και η κωδικοποίηση για την μεταβλητή “Εικόνα του ανήλικου” και τον άξονα οικογενειακό-ευρύτερο περιβάλλον.

Για να διαπιστωθεί επίσης που δίνεται η έμφαση κατά την διατύπωση των τελικών συμπερασμάτων και προτάσεων του επιμελητή ανηλίκων, δημιουργήθηκε μία νέα μεταβλητή “αναφορά σε άλλα δίκτυα” η οποία αφορά το αν αναφέρονται ή όχι πληροφορίες και για ποια άλλα δίκτυα επαφών και σχέσεων. Έτσι για παράδειγμα οι αναφορές του επιμελητή «οι παρέες του ανήλικου είναι πιο ήρεμες με παιδιά του χωριού» ή «η ομάδα των συνομηλίκων επηρεάζει καταλυτικά τον έφηβο» κωδικοποιούνται ως ύπαρξη αναφοράς στο φιλικό περιβάλλον, ενώ η αναφορά «δεν μιλάνε πλέον στο παιδί και αποτρέπουν τα παιδιά τους να τον κάνουν παρέα» κωδικοποιήθηκε ως ύπαρξη αναφοράς στην ευρύτερη κοινότητα.

Η επιχειρηματολογία στην οποία ο επιμελητής ανηλίκων στηρίζει την πρόταση για επιβολή συγκεκριμένου μέτρου αναλύθηκε περαιτέρω ως προς το είδος των επιχειρηματολογικών αποθεμάτων που χρησιμοποιούνται. Για κάθε ατομικό δελτίο, η επιχειρηματολογία του επιμελητή κωδικοποιήθηκε με βάση οκτώ (8) μεταβλητές, οι οποίες αντιστοιχούν στα παρακάτω επιχειρηματολογικά αποθέματα, αποτυπώνοντας αν γίνεται χρήση καθενός από αυτά: α)ατομικά χαρακτηριστικά. Εδώ σημειώνεται αν υπάρχει αναφορά σε ατομικούς παράγοντες όπως ηλικία(έναν φυσιολογικός έφηβος) και γενικότερα στοιχεία προσωπικότητας (π.χ.παρορμητικός και ανώριμος) β)χαρακτηριστικά της οικογένειας, πληροφορίες δηλαδή για τη δομή και τη λειτουργία της (οργανωμένη, αδυνατεί να ελέγξει τον ανήλικο κλπ)

γ)επιβαρυντικές περιστάσεις, τραυματικές εμπειρίες που είχε και έκτακτα γεγονότα που συνέβησαν(διαζύγιο γονέων, θάνατος μέλους της οικογένειας, μετανάστευση) δ)παραβατική πράξη, η όποια αναφορά ως προς τη φύση και τις συνθήκες τέλεσης της πράξης (δεν προκλήθηκε βλάβη, υπερασπίστηκε την αδερφή του κλπ) ε)στάση του ατόμου, πως δηλαδή ο ανήλικος τοποθετείται απέναντι στο γεγονός και ενέργειες που έχει κάνει (αποζημίωσε, έχει μετανιώσει, κλπ) στ) παραβατικό παρελθόν. Στην κατηγορία αυτή αναφέρεται αν ο ανήλικος έχει απασχολήσει ξανά το Δικαστήριο Ανηλίκων ή έχει πέσει κάτι την αντίληψη της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων ζ) παρούσα κατάσταση, πως έχει εξελιχθεί ο ανήλικος, η οικογενειακή του κατάσταση, αν εργάζεται, φεύγει φαντάρος κλπ. και τέλος η)ηλικία, αν στην παρούσα φάση έχει ενηλικιωθεί ή όχι, καθώς το γεγονός αυτό ενεργοποιεί και άλλες δυνατότητες ως προς την ποινική του μεταχείριση.

Ως προς την πρόταση τέλος των επιμελητών, η κωδικοποίηση της πρότασης των επιμελητών έγινε με βάση τις κατηγορίες α) σύσταση για όπου προτείνεται το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης και της επιμέλειας γονέων αλλά και επιεικής γενικότερα μεταχείριση, οπότε και δεν προβλέπεται παραπέρα παρέμβαση-μεταχείριση β) επιμέλεια για τις περιπτώσεις όπου προτείνεται η ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου στην υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων, γ) άλλη μεταχείριση, όπου προτείνεται κάποιο άλλο αναμορφωτικό μέτρο όπως η παρακολούθηση προγραμμάτων, η προσφορά κοινωφελούς εργασίας και άλλα, και τέλος δ) χωρίς πρόταση, όπου δεν υπάρχει πρόταση.

Κατά την διαδικασία της ανάλυσης, από την κατηγορία “απόφαση” και προκειμένου να αξιοποιηθούν στις συγκρίσεις τα υποσύνολα των περιπτώσεων που προέκυψαν δημιουργήθηκε μία νέα μεταβλητή. Η κωδικοποίηση αυτής της νέας μεταβλητής έγινε με βάση τις κατηγορίες α) σύσταση για τις περιπτώσεις που οι ανήλικοι κρίθηκαν ένοχοι και τους επιβλήθηκαν είτε το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης είτε αυτό της υπεύθυνης επιμέλειας γονέων, καθώς τα μέτρα αυτά ουσιαστικά αφορούν συστάσεις στον ανήλικο και στους γονείς του με επισήμανση του ρόλου και της ευθύνης τους, β) επιμέλεια για τις περιπτώσεις που οι ανήλικοι κρίθηκαν ένοχοι και τέθηκαν υπό την επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων, την ενεργητική δηλαδή καθοδήγηση και ψυχοκοινωνική στήριξη του ανήλικου αλλά και της οικογένειας του, γ) αθώοι για τις περιπτώσεις που οι ανήλικοι κρίθηκαν αθώοι ή ατιμώρητοι και τέλος δ) χωρίς απόφαση για τις περιπτώσεις που αναβλήθηκαν ή έπαυσε η ποινική δίωξη.

Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε σε δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο εξετάστηκαν τα χαρακτηριστικά του δείγματος με όρους περιγραφικής στατιστικής. Για τις συνεχείς μεταβλητές υπολογίστηκαν ο αριθμητικός μέσος, η τυπική απόκλιση και το εύρος των τιμών. Για τις μεταβλητές σε ονομαστική κλίμακα, υπολογίστηκαν οι απόλυτες και σχετικές συχνότητες. Στο δεύτερο στάδιο, συσχετίστηκαν οι μεταβλητές του τρίτου άξονα με άλλες επιμέρους μεταβλητές ενδιαφέροντος, όπως τα χαρακτηριστικά και οι ερμηνείες που αποδίδονται στους ανήλικους.

4) Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων

α) Περιγραφή του δείγματος

Το 93,1 % του δείγματος μας είναι αγόρια (n= 135) και το 6,9% είναι κορίτσια (n=10). Το 74% (n=108) είναι Έλληνες, το 11% (n=16) είναι από την Αλβανία, το 8,2% (n=12) από την Γεωργία και το 4,1% (n=6) από την Βουλγαρία.

Η ηλικία τέλεσης κυμαίνεται από τα 11 μέχρι τα 18έτη με μέσο όρο τα 16 χρόνια ($SD = 1,55$), με το 58,7 % των περιπτώσεων (n=84) να έχουν διαπράξει τα αδικήματα σε ηλικία 16 ετών και άνω. Η ηλικία επίσης της πρώτης επαφής με το Δικαστήριο Ανηλίκων κυμαίνεται από 13ετών η μικρότερη σε 24 ετών η μεγαλύτερη, με μέσο όρο ηλικίας τα 18 έτη ($SD = 2,13$). Σε ποσοστό 49% (n=71) οι ανήλικοι ήρθαν για πρώτη φορά σε επαφή με το Δικαστήριο Ανηλίκων σε ηλικία 16 με 18ετών

Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των ανηλίκων το 28,3% (n=41) παρακολουθεί το Λύκειο ενώ το 20,7% (n=30) τελειώνοντας το Δημοτικό δεν προχώρησε στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η σχολική επίδοση κατά το παρελθόν ή την περίοδο συμπλήρωσης του δελτίου για το 31,7% (n=46) αναφέρεται ως μέτρια και για το 24,1% (n=35) καλή.

Ως προς την εργασιακή εμπειρία, οι ανήλικοι εμφανίζονται σε ποσοστό 48,9% (n=71) να έχουν έστω μία εργασιακή εμπειρία ή περισσότερες από μία σε ποσοστό 31,7% (n=46). Οι εργασίες που απασχολούνται ή έχουν απασχοληθεί στο παρελθόν χαρακτηρίζονται από χαμηλή εξειδίκευση και σε ποσοστό 58,6% επί του συνόλου αφορούν τον τριτογενή τομέα παραγωγής-παροχή υπηρεσιών ως σερβιτόροι, διανομείς, βοηθοί υδραυλικού, ηλεκτρολόγου και άλλες. Στον δευτερογενή τομέα παραγωγής και σε ξυλουργικές, οικοδομικές και ανάλογες εργασίες το ποσοστό

απασχόλησης είναι 28,9 % (n=42) επί του γενικού συνόλου. Στον πρωτογενή τέλος τομέα παραγωγής και σε αγροτικές, κτηνοτροφικές και λοιπές εργασίες το ποσοστό φτάνει στο 13,7 % (n=20) επί του γενικού συνόλου.

Η δομή της οικογένειας των ανηλίκων εμφανίζεται πυρηνική με ποσοστό 55,2% (n=80), ενώ ακολουθεί η μονογονεϊκή με ποσοστό 26,9% (n= 39) και η μεικτή με ποσοστό 6,9% (n=10). Σε ποσοστό τώρα 41% (n=59) η οικογένεια έχει δύο παιδιά και σε ποσοστό 27,8% (n=40) τρία (μέσος όρος αριθμού τέκνων 3 και S.D.=1,496).

Η συμπεριφορά των ανηλίκων αξιολογείται από το οικογενειακό τους περιβάλλον ως καλή-ικανοποιητική μέσα στην οικογένεια σε ποσοστό 60,7 % (n=88) και σε ποσοστό 51,7% (n=75) έξω από αυτήν. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων οι ανήλικοι και σε ποσοστό 48,3% είναι τα πρωτότοκα παιδιά της οικογένειας και σε ποσοστό 25,2 % (n=36) τα δευτερότοκα.

Ως προς τους γονείς και το μορφωτικό τους επίπεδο, η μητέρα σε ποσοστό 26,9% (n=39) είναι απόφοιτη Δημοτικού σε ποσοστό 22,1% (n=32) απόφοιτη Λυκείου και σε ποσοστό 17,9% απόφοιτη Γυμνασίου (n=26). Ο πατέρας σε ποσοστό 35,2% (n=51) είναι απόφοιτος Δημοτικού και με ίδιο ποσοστό 13,8% (n=20) απόφοιτος Γυμνασίου και απόφοιτος Λυκείου. Ως προς την απασχόληση τους σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό 29,6% (n=43) η μητέρα δεν εργάζεται. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και σε ποσοστό 37,2% (n=54) απασχολείται στον τριτογενή τομέα παραγωγής-παροχή υπηρεσιών με μέση εξειδίκευση ως δημόσιος και ιδιωτικός υπάλληλος, σε τουριστικές και ή οικογενειακές επιχειρήσεις. Ο πατέρας επίσης εμφανίζεται στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και σε ποσοστό 31% (n=45) να απασχολείται στον τριτογενή τομέα παραγωγής και σε εργασίες που απαιτούν μέση εξειδίκευση ενώ σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό 17,9% (n=26) απασχολείται στον δευτερογενή τομέα παραγωγής με μέση εξειδίκευση ως χειριστής μηχανημάτων, οικοδόμος, ξυλουργός, ζαχαροπλάστης-μάγειρας κ.λπ.

Ως προς τις αξιόποινες πράξεις για τις οποίες οι ανήλικοι κατηγορούνται με μεγάλη διαφορά και σε ποσοστό 42,8 % (n=62) αυτές αφορούν αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας ενώ ακολουθούν οι σωματικές βλάβες σε ποσοστό 11% (n=16)(βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1. Αδικήματα για τα οποία κατηγορούνται οι ανήλικοι του δείγματος.

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ	f	%
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	62	42,8
ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ	16	11,0
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	6	4,1
ΕΠΙΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	5	3,4
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	5	3,4
ΚΟΚ	5	3,4
ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ	4	2,8
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ	3	2,1
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ	3	2,1
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ	3	2,1
ΛΟΙΠΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ	3	2,1
ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ	3	2,1
ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ	3	2,1
ΑΔΙΚΗΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	2	1,4
ΑΔΙΚΗΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ	2	1,4
ΕΠΙΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ	2	1,4
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	2	1,4
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ	2	1,4
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ	2	1,4
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ	2	1,4
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	1	0,7
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ	1	0,7
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	1	0,7
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ	1	0,7
ΚΟΚ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ	1	0,7
ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΑΔΙΚΗΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	1	0,7
ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	1	,7
ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ	1	,7
ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΔΙΚΗΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ	1	,7
ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	1	,7
ΣΥΝΟΛΟ	145	100

Στο 67,8 % των περιπτώσεων (n=99) υπήρχαν συνένοχοι κατά την τέλεση των αξιόποινων πράξεων ενώ σε ποσοστό 31,5 % (n=46) ο ανήλικος φέρεται να διέπραξε τις πράξεις μόνος του. Στο 58,6 % των περιπτώσεων (n=85) οι υποθέσεις των ανηλικών πρωτόδικα αναβλήθηκαν ενώ στο 41,4% (n=60) εκδικάστηκαν. Από τις περιπτώσεις που εκδικάστηκαν σε ποσοστό 65% (n=39) επιβλήθηκαν αναμορφωτικά μέτρα, και συγκεκριμένα επίπληξη (n=26), υπεύθυνη επιμέλεια γονέων και παρακολούθηση προγράμματος συμβουλευτικής (n=8), και επιμέλεια υπηρεσίας επιμελητών ανηλικών (n=5). (βλ. Πίνακα 2)

Πίνακας 2. Πρωτόδικες αποφάσεις

	f	%
ΑΘΩΟΣ/ΔΕΝ ΤΕΛΕΣΕ	17	11,7
ΑΝΑΒΟΛΗ	85	58,6
ΠΑΥΕΙ Π.Δ./ΑΠΟΡΡΙΠΤΕΙ ΩΣ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΗ	3	2,1
ΑΤΙΜΩΡΗΤΟΣ	1	0,7
ΕΠΙΠΛΗΞΗ	26	17,9
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ	5	3,4
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΓΟΝΕΩΝ	7	4,8
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΓΟΝΕΩΝ ΜΕ ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΟ ΟΡΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΣΤΟ ΚΨΥ ΧΑΝΙΩΝ	1	0,7
Σύνολο	145	100,0

Γενικά θα μπορούσαμε λοιπόν να τοποθετήσουμε τους περισσότερους ανήλικους που παραπέμπονται στο Δικαστήριο Ανηλικών, ως αγόρι που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα. Στα 16 του χρόνια φέρεται να διέπραξε αδίκημα κατά της παρουσίας από κοινού με κάποιον άλλο, ενώ δύο χρόνια περίπου μετά ήρθε σε επαφή με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλικών Χανίων, και πριν την εκδίκαση της υπόθεσης του. Την περίοδο εκείνη, εμφανίζεται να παρακολουθεί κάποια τάξη του Λυκείου και να έχει τουλάχιστον μία εργασιακή εμπειρία, στον τομέα παροχής

υπηρεσιών με χαμηλή εξειδίκευση. Η οικογένεια του, κατά κύριο λόγο, εμφανίζεται πυρηνική με δύο παιδιά και ο ίδιος είναι το πρωτότοκο παιδί. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων ποικίλει, ενώ κατά κύριο λόγο και οι δύο απασχολούνται στον τριτογενή τομέα παραγωγής σε εργασίες με χαμηλή ή μέση εξειδίκευση. Γενικά η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ανήλικου εμφανίζεται ομαλή και η συμπεριφορά του χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και έξω από αυτήν. Συχνά η υπόθεση του πρωτόδικα δεν εκδικάζεται, ενώ όταν εκδικαστεί του επιβάλλονται συστάσεις, δημόσια δηλαδή αποδοκιμασία της πράξης και επισήμανση της υπευθυνότητας του ίδιου αλλά και της οικογένειας του.

β) Η λειτουργία της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων

Εδώ εξετάζεται ο ρόλος της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων και η συμμετοχή της στην διαδικασία συγκρότησης παραβατικών ταυτοτήτων. Ως σημείο εκκίνησης ορίστηκε ο έλεγχος της υπόθεσης ότι ο επιμελητής ανηλίκων με τις κατηγοριοποιήσεις και τις αποδόσεις του επηρεάζει καταρχήν το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας. Για το σκοπό αυτό εξετάστηκε ο βαθμός συσχέτισης των προτάσεων της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων.

Ως προς τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων, εξετάστηκαν οι αποφάσεις που επιβλήθηκαν στο σύνολο των περιπτώσεων κατά την πρώτη εκδίκαση της υπόθεσης, προκειμένου να υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ αυτών και των σχετικών πληροφοριών από τους επιμελητές ανηλίκων, οι οποίες και μπορούν να μεταβληθούν στο χρόνο και μέχρι την οριστική εκδίκαση της υπόθεσης.

Όπως διαπιστώνουμε στον Πίνακα 3, όπου παρουσιάζονται οι προτάσεις των επιμελητών ανηλίκων και οι δικαστικές αποφάσεις βάσει των παραπάνω, στις 34 περιπτώσεις για τις οποίες επιβλήθηκε από το Δικαστήριο Ανηλίκων Χανίων το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης ή της υπεύθυνης επιμέλειας γονέων, στις 31 ανάλογη ήταν και η πρόταση του επιμελητή ανηλίκων (ποσοστό 91,2%), ενώ για τους 5 ανήλικους που τέθηκαν στην επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων αυτή ήταν και η πρόταση του επιμελητή ανηλίκων για τους 4 ανήλικους (ποσοστό 80%) ενώ για τον 5^ο δεν υπήρχε πρόταση. Η στατιστική ανάλυση πιστοποιεί ότι οι δύο

μεταβλητές συσχετίζονται σε πολύ υψηλό επίπεδο στατιστικής εμπιστοσύνης, $\chi^2(2) = 32,29, p < 0,0001$.

Πίνακας 3. Προτάσεις της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Χανίων και αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Χανίων

	ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ			
	ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΤΑΣΗ	ΣΥΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Σ
ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ				
ΣΥΣΤΑΣΗ	3 (8,8%)	31 (91,2%)	0 (0%)	34 (100%)
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	1(20%)	0	4(80%)	5(100%)

Στην συνέχεια διερευνήθηκαν οι κατηγορίες που θεωρούνται σημαντικές για τους επιμελητές ανηλίκων άρα και αποτελούν την βάση θεμελίωσης της επιχειρηματολογίας που αναπτύσσουν. Η σημασία των κατηγοριών πληροφόρησης προκύπτει καταρχήν από την απουσία ή παρουσία πληροφόρησης για το σύνολο των κατηγοριών του ατομικού δελτίου.

Ήδη κατά την καταχώρηση όπως προαναφέρθηκε, οι κατηγορίες ‘‘Ανθρωπολογική Εξέταση’’, και ‘‘Ψυχιατρική και Ψυχολογική Εξέταση’’, εξ’ αρχής αποκλείστηκαν ως μεταβλητές λόγω τη μη συμπλήρωσης τους σταθερά από τους επιμελητές ανηλίκων. Για τη δε κατηγορία ‘‘Ιατρική Εξέταση’’, και από τον όγκο πληροφόρησης που προβλέπονταν αρχικά να συμπληρωθεί, υπάρχει μία μικρή αναφορά σε ιατρικές καταστάσεις που ενδεχομένως επηρέασαν περισσότερο ή λιγότερο μόνιμα την προσαρμοστικότητα του ανήλικου.

Οι κατηγορίες αυτές παραπέμπουν στην προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου ως ιδιότητα του ατομικού οργανισμού και στην επίδραση ρευμάτων όπως είναι το φυσιολογικό, το ιατρικό και το ψυχιατρικό ρεύμα και οι νεότερες θεωρήσεις τους, όπως αναπτύχθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο (βλ. σελ.43). Αν και κατά καιρούς, μέσα από σχετικές έρευνες και θεωρίες εκφράζεται μία διάθεση επιστροφής σε αυτούς και γενικά στους ατομικούς παράγοντες μετάβασης στην πράξη, στη βάση μίας μελλοντικής πρόβλεψης, στην παρούσα φάση η προσοχή εστιάζει στις συνθήκες ζωής και σε κοινωνικούς γενικότερα παράγοντες που

καθιστούν ευάλωτο το άτομο άρα και αυξάνουν την πιθανότητα να εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά. Από το επικίνδυνο δηλαδή η προσοχή μετατοπίζεται στο άτομο σε κίνδυνο.

Πίνακας 4. Συχνότητες καταχωρήσεων από τους επιμελητές ανηλίκων ανά κατηγορία του ατομικού δελτίου

Κατηγορίες ατομικού δελτίου	f	%
ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ		
Έτος γέννησης	145	100,0
Τόπος γέννησης	145	100,0
Ατομική κατάσταση	143	98,6
Περίοδος κυοφορίας	46	31,7
Ιατρικά συμβάντα	104	71,7
Εξέλιξη κατά την νηπιακή ηλικία	101	69,7
Συμπεριφορά προς την οικογένεια	124	85,5
Συμπεριφορά έξω από την οικογένεια	104	71,7
Συναναστροφές	132	91,0
Χαρακτηρισμός που του αποδίδεται	112	77,2
Κλίσεις-ενδιαφέροντα	116	80,0
Έξεις	116	80,0
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ-ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ		
Αριθμός τέκνων	145	100,0
Σειρά γέννησης	145	100,0
Τύπος οικογένειας	143	98,6
Μέλη που συμβιούν με τον ανήλικο	138	95,2
Μορφωτικό Επίπεδο Μητέρας	124	85,5
Μορφωτικό Επίπεδο πατέρα	118	81,4
Επάγγελμα μητέρας	138	95,2
Επάγγελμα πατέρα	135	93,1
Ποιότητα και συχνότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας	136	93,8
Ηθικό και πνευματικό επίπεδο	99	68,3
Κατοικία	123	84,8
Έκτακτα γεγονότα	127	87,6
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΕΡΓΑΣΙΑ		
Εκπαιδευτικό Επίπεδο	145	100,0
Τύπος Εκπαιδευτικού Ιδρύματος	144	99,3
Σχολική φοίτηση	137	94,5
Σχολική επίδοση	114	78,6
Εργασιακή Εμπειρία	138	95,2

Η μετατόπιση αυτή διαπιστώνεται και στην πρακτική των επιμελητών ανηλίκων. Ως προς τις κατηγορίες λοιπόν που θεωρούνται ικανές να σκιαγραφήσουν τον ανήλικο σε κίνδυνο, άρα σημαντικές και συμπληρώνονται, η εικόνα, όπως διαμορφώνεται, αποτυπώνεται στον πίνακα 4.

Όπως καταρχήν διαπιστώνεται, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός κατηγοριών πληροφοριών προβλέπονται προκειμένου να σκιαγραφήσουν τόσο το ψυχοκοινωνικό προφίλ του ανήλικου όσο και τις συνθήκες ζωής και το προφίλ της οικογένειας του. Για το δε ψυχοκοινωνικό προφίλ του ανήλικου η κατηγορία που φαίνεται να θεωρείται με μεγάλη διαφορά λιγότερο σημαντική είναι η περίοδος κυοφορίας (αναφορά στο 31,7% των περιπτώσεων) ενώ ακολουθούν η εξέλιξη κατά την νηπιακή ηλικία (69,7%) και τα ιατρικά συμβάντα (71,7%). Οι κατηγορίες αυτές σχετίζονται με τους ατομικούς παράγοντες μετάβασης στην πράξη, στα πλαίσια προσεγγίσεων που προαναφέρθηκαν και που ως επί το πλείστον έχουν απορριφτεί. Η διατήρησή τους ενδεχομένως αποτελεί μία ασφαλιστική δικλείδα στην βάση της πρόβλεψης της επικινδυνότητας που διακηρύττουν ότι προσφέρουν, αλλά και ως απόρροια της γενικής αμφιθυμίας απέναντι τους και των τάσεων επιστροφής.

Για το δε οικογενειακό περιβάλλον, η κατηγορία με τη μικρότερη πληροφόρηση είναι το ηθικό και πνευματικό επίπεδο της οικογένειας (69,7%). Όλες οι υπόλοιπες κατηγορίες συμπληρώνονται για το σύνολο των δελτίων σε αρκετά μεγάλο ποσοστό (πάνω από το 80%).

Μεταξύ λοιπόν του ψυχοκοινωνικού προφίλ και του οικογενειακού περιβάλλοντος, το ενδιαφέρον εστιάζει κατά κύριο λόγο στο οικογενειακό περιβάλλον και τις συνθήκες ζωής του που επηρεάζουν την “κοινωνικοποιητική ωριμότητα” του ανήλικου και τον καθιστούν ευάλωτο-σε κίνδυνο. Στο συμπέρασμα αυτό συνηγορεί τόσο η κατηγορία “συναναστροφές” όσο και οι κατηγορίες-μεταβλητές στην συνέχεια που αφορούν την εμπειρία του ανήλικου με την Εκπαίδευση και το περιβάλλον εργασίας.

Για την κατηγορία “Συναναστροφές” αν και υπάρχει πληροφόρηση στο 91% των περιπτώσεων, θα αναμένονταν να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση σε αυτή, δεδομένου ότι η ομάδα των ομηλίκων αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην εφηβεία. Η σκιαγράφιση όμως του ευρύτερου φιλικού περιβάλλοντος των ανηλίκων από τους ίδιους και την οικογένειά τους και κατόπιν των σχετικών ερωτήσεων των επιμελητών περιορίζεται σε μία γενική πρόταση, όπου άλλοτε επισημαίνεται η ύπαρξη συναναστροφών και η ποιότητα τους και άλλοτε η προέλευση και κάποια χαρακτηριστικά τους, δεν υπάρχει

δηλαδή συνεπής καταγραφή και επαρκής πληροφόρηση. Σε ανάλογα συμπεράσματα οδηγούμαστε κατά την εξέταση της μεταβλητής “Αναφορά σε άλλα δίκτυα” που δημιουργήθηκε στον τρίτο άξονα, “Δικαστήριο Ανηλίκων”, από την επεξεργασία των συμπερασμάτων των επιμελητών ανηλίκων, και στα οποία θα αναφερθούμε συγκεκριμένα λίγο αργότερα.

Ως προς την εκπαίδευση, οι τέσσερις κατηγορίες περιγράφουν όχι τόσο τη φύση της εκπαιδευτικής εμπειρίας όσο την επιτυχή ή όχι σχολική και κατ’ επέκταση κοινωνική προσαρμογή. Οι επιμελητές ενδιαφέρονται περισσότερο για τη σχολική φοίτηση (94,5%) σε σχέση με τη σχολική επίδοση (78,6%). Το γεγονός αυτό όμως δεν μπορεί να εκτιμηθεί ως προς το κατά πόσο σχετίζεται με τις αξιολογήσεις-αποδόσεις των επιμελητών ή το εκπαιδευτικό επίπεδο των ανηλίκων (δεν ξέρουν να διαβάζουν / γράφουν ή απόφοιτοι Δημοτικού). Ως δείκτης κοινωνικής προσαρμογής φαίνεται να χρησιμοποιείται και η κατηγορία εργασιακή εμπειρία και για την πλειοψηφία των περιπτώσεων (95,2%).

Η εικόνα αυτή δεν διαφοροποιείται στα τελικά συμπεράσματα του επιμελητή και την σχετική του πρόταση. Στο 53,1% των περιπτώσεων δεν υπάρχει αναφορά σε άλλα δίκτυα, ενώ σε ποσοστό 24,1% υπάρχει στο φιλικό περιβάλλον και σε ποσοστό 7,6% στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον. Ακόμα και όταν γίνεται πρόταση ειδικά για “επιμέλεια” (n=16), η εικόνα δεν διαφοροποιείται έντονα: στο 43,7% των περιπτώσεων δεν υπάρχει αναφορά σε άλλα δίκτυα ενώ σε ποσοστό 31,2 % γίνεται αναφορά στο φιλικό περιβάλλον

Τέλος ως προς την επιχειρηματολογία που οι επιμελητές ανηλίκων αναπτύσσουν για τη θεμελίωση της πρότασής τους, διαπιστώνουμε ότι γενικά γίνεται κατά κόρον αναφορά στο παραβατικό παρελθόν του ανήλικου, και σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό 76,6%, εν συγκρίσει με τα άλλα επιχειρήματα (βλ. Πίνακα 5). Η διάπραξη και άλλων αξιόποινων πράξεων φαίνεται να χρησιμοποιείται ως δείκτης της επικινδυνότητας του ανήλικου, ενοχοποιώντας τον αυτόματα, ανεξάρτητα από την αθωότητα ή ενοχή του για τη συγκεκριμένη πράξη, και σε αντίθεση με τους ενήλικες που το ποινικό τους μητρώο γνωστοποιείται στο Δικαστήριο αφού αυτό αποφανθεί για την ενοχή τους. Κατά τον τρόπο αυτό οι επιμελητές συμμετέχουν στη συζήτηση κατευθύνοντας ανάλογα σε πρακτικές συμμόρφωσης ή πρακτικές αναμόρφωσης του.

Πίνακας 5. Σύνθεση της επιχειρηματολογίας των επιμελητών ανηλίκων για τη θεμελίωση της τελικής πρότασής τους

Επιχειρήματα:	f	%
Παραβατικό παρελθόν	111	76,6%
Παρούσα κατάσταση	56	38,8
Στάση ατόμου	39	26,9
Χαρακτηριστικά οικογένειας	33	22,8%
Παραβατική πράξη	24	16,6%
Ηλικία	19	13,1%
Ατομικά χαρακτηριστικά	10	6,9%
Επιβαρυντικές περιστάσεις	8	5,6%

Σημείωση: Σε κάθε ατομική περίπτωση, η επιχειρηματολογία του επιμελητή μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα του ενός επιχειρήματα

Εντούτοις, η σύνθεση της επιχειρηματολογίας διαφοροποιείται έντονα ανάλογα με την πρόταση που στοιχειοθετεί. Όπως βλέπουμε στον Πίνακα 6, αν και για τις περιπτώσεις που προτείνεται σύσταση τα επιχειρήματα που προτάσσονται ακολουθούν τη γενική τάση της επιχειρηματολογίας των επιμελητών, για τις περιπτώσεις της επιμέλειας σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό 68,8% (έναντι του 18,8% της σύστασης) γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά της οικογένειας - διαφορά σημαντική σε πολύ υψηλό επίπεδο στατιστικής εμπιστοσύνης, $\chi^2(1) = 18,66$, $p < 0,0001$. Το ίδιο ισχύει για την αναφορά στα ατομικά χαρακτηριστικά (25 % των περιπτώσεων επιμέλειας έναντι 5,4% των περιπτώσεων της σύστασης), όπου και πάλι η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική, $\chi^2(1) = 7,50$, $p < 0,01$. Τα επιχειρήματα αυτά, υποδεικνύοντας την υπευθυνότητα της οικογένειας, άρα την υποβοήθηση του ρόλου της, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ατόμου, άρα την ανάγκη διαχείρισης του, νομοτελειακά οδηγούν στην επιλογή του συγκεκριμένου μέτρου. Αντίθετα, στις περιπτώσεις στις οποίες προτείνεται επιμέλεια γίνεται αναφορά σε σημαντικά μικρότερο βαθμό στο παραβατικό παρελθόν, $\chi^2(1) = 7,19$, $p < 0,01$, τη στάση, $\chi^2(1) = 3,86$, $p < 0,05$, αλλά και την ίδια την παραβατική πράξη, $\chi^2(1) = 3,79$, $p = 0,05$ – επιλογές που συνηγορούν στην εκδοχή του ανήλικου σε κίνδυνο έναντι του επικίνδυνου.

Πίνακας 6. Σύσταση της επιχειρηματολογίας των επιμελητών ανηλίκων ανάλογα με το είδος της τελικής πρότασης

Επιχειρήματα:	Σύσταση		Επιμέλεια	
	f	%	f	%
Παραβατικό παρελθόν	90	80,4%	8	50%
Παρούσα κατάσταση	44	39,3%	7	43,8%
Στάση ατόμου	33	29,4%	1	6,2%
Χαρακτηριστικά οικογένειας	21	18,8%	11	68,8%
Παραβατική πράξη	22	19,6%	0	0%
Ηλικία	14	12,5%	0	0%
Ατομικά χαρακτηριστικά	6	5,4%	4	25%
Επιβαρυντικές περιστάσεις	6	5,4%	2	12,5%

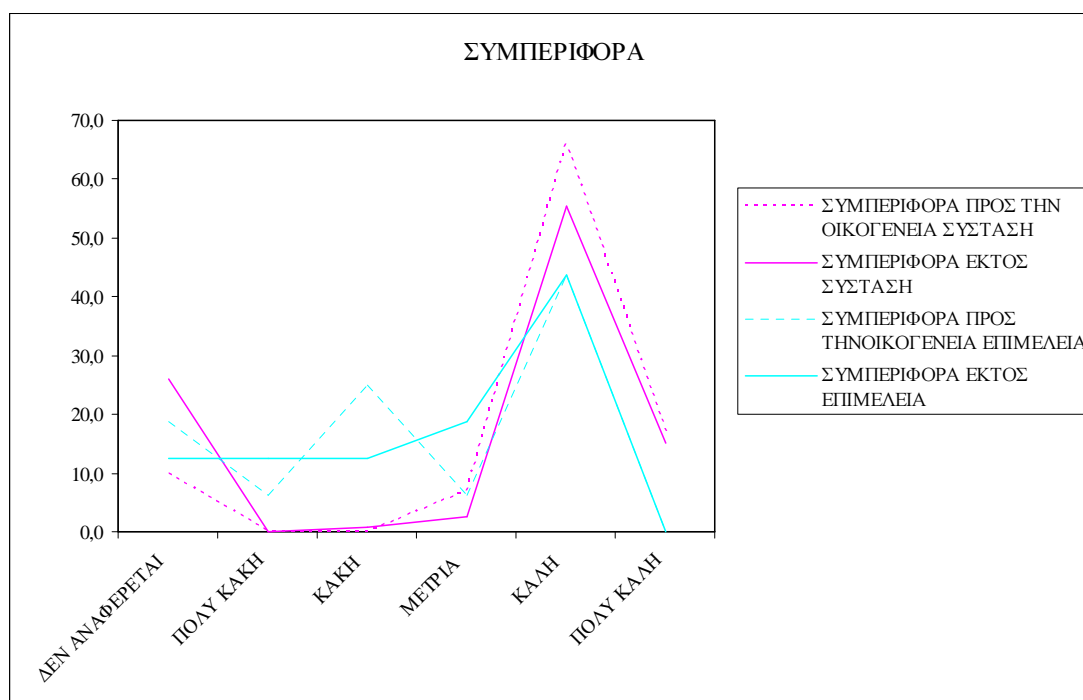
γ) Ο ανήλικος ως στόχος χαρακτηρισμών και αποδόσεων

Όπως υποστηρίζεται, στα πλαίσια της παρούσας μελέτης, οι ανήλικοι, που στα 16-19 έτη στην πλειοψηφία τους περνούν το κατώφλι των Δικαστηρίων, συγκροτούν κατά τις αλληλεπιδράσεις τους και φέρουν από το οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον τους τις αποδόσεις και τους χαρακτηρισμούς του ως προς την προσωπικότητα και την συμπεριφορά τους. Τις αποδόσεις και τους χαρακτηρισμούς αυτούς χρησιμοποιούν και διαπραγματεύονται ο ανήλικος και η οικογένεια του κατά την αλληλεπίδραση τους με τον επιμελητή ανηλίκων. Αν και μπορούν να διατυπωθούν κάποιες επιφυλάξεις ως προς την αξιοπιστία τους, ενδεικτικά πέντε κατηγορίες πληροφοριών μπορούν να μας υποψιάσουν σε σχέση με τα χαρακτηριστικά και τις αποδόσεις αυτές αλλά και τον τρόπο στην συνέχεια με τον οποίο φιλτράρονται, επιβεβαιώνονται ή διαψεύδονται από τους επιμελητές ανηλίκων. Οι σχέσεις του ανήλικου με το οικογενειακό του περιβάλλον όπως σκιαγραφούνται από τους ίδιους, η συμπεριφορά του τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και έξω από αυτήν, οι γενικότερες συναναστροφές του ανήλικου και οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται στον ανήλικο.

Για την μεταβλητή “ποιότητα και συχνότητα των σχέσεων” όπως διαπιστώνουμε στο υποσύνολο των περιπτώσεων “σύσταση”(n=112) στην πρόταση του επιμελητή, οι σχέσεις του ανήλικου με την μητέρα εμφανίζονται πολύ καλές σε ποσοστό 45,5% και καλές σε ποσοστό 32,1%, οι δε σχέσεις με τον πατέρα

καταγράφονται καλές σε ποσοστό 43,8% και πολύ καλές σε ποσοστό 26,5% . Στο υποσύνολο τώρα των περιπτώσεων “επιμέλεια” (n=16) οι σχέσεις με την μητέρα εμφανίζονται σε ποσοστό 56,2% προβληματικές/συγκρουσιακές ενώ σε αντίστοιχα μικρά ποσοστά εκπροσωπούνται στις υπόλοιπες κατηγορίες. Ως προς τις σχέσεις με τον πατέρα, αυτές σε ποσοστό 43,8% χαρακτηρίζονται ως συγκρουσιακές/προβληματικές, σε ποσοστό 31,2% απόμακρες, όχι ιδιαίτερα στενές, ενώ σε ποσοστό 18,8% ο ανήλικος δεν έχει καμία επαφή και σχέση με τον πατέρα του. Τέλος για το υποσύνολο των περιπτώσεων “άλλη μεταχείριση” (n=7) τόσο οι σχέσεις με τον πατέρα όσο και οι σχέσεις με τη μητέρα χαρακτηρίζονται με την ίδια συχνότητα καλές (n=2) και πολύ καλές (n=2).

Για τη μεταβλητή “συμπεριφορά προς την οικογένεια” (βλ. διάγραμμα 1), διαπιστώνουμε γενικά για το υποσύνολο σύσταση να χαρακτηρίζεται καλή σε ποσοστό 66,1% και πολύ καλή σε ποσοστό 17%. Ως προς το υποσύνολο επιμέλεια, αν και καλή σε 43,8%, εμφανίζεται σε ένα επίσης μεγάλο ποσοστό 37,4% να κυμαίνεται από πολύ κακή, κακή, έως μέτρια. Ανάλογη τάση ακολουθεί και η μεταβλητή “συμπεριφορά έξω από την οικογένεια” για τα υποσύνολα σύσταση και επιμέλεια όπως διαπιστώνεται από το διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1.

Για τη μεταβλητή τώρα “Συναναστροφές”, διαπιστώνουμε ότι ανεξάρτητα από την πρόταση και για την πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν υπάρχει αναφορά ως προς τον αριθμό, την ποιότητα, την προέλευση και τα χαρακτηριστικά των συναναστροφών του ανήλικου, ούτε και για το αν αυτές είναι γνωστές ή όχι στους γονείς. Στις λίγες περιπτώσεις που υπάρχει πληροφορία, οι συναναστροφές για το υποσύνολο “σύσταση” περιγράφονται ως αρκετές σε ποσοστό 8%, καλές και σταθερές σε ποσοστό 25%, προέρχονται από το σχολείο σε ποσοστό 15,2 %, αφορούν άτομα ίδιας ηλικίας σε ποσοστό 11,6 % και είναι γνωστές στους γονείς σε ποσοστό 24,1 %, πάντα επί του συγκεκριμένου υποσυνόλου. Ως προς το υποσύνολο των περιπτώσεων “επιμέλεια” οι συναναστροφές του ανήλικου εμφανίζονται να εναλλάσσονται σε ποσοστό 12,5% (n=2), να προέρχονται από κοινές δραστηριότητες σε ποσοστό 25% (n=4) και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον σε ποσοστό 18,8 % (n=3), να αφορούν άτομα με κοινά βιώματα σε ποσοστό 18,8%(n=3) ή συνομήλικα σε ποσοστό 12,5%(n=2) και να είναι γνωστές στους γονείς σε ποσοστό 12,5% (n=2) επί του υποσυνόλου των περιπτώσεων .

Οι συναναστροφές λοιπόν παρουσιάζονται σαν να αποτελούν γενικά περιφερειακό κομμάτι της καθημερινότητας των ανηλίκων και των οικογενειών τους. Η εικόνα αλλάζει στις περιπτώσεις των ανηλίκων που προτείνεται η επιμέλεια, οπότε και οι συναναστροφές εμφανίζονται να διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τη φύση και την προέλευση τους, υποδεικνύοντας τις “κακές παρέες” ως παράγοντα επικινδυνότητας.

Ως προς τους χαρακτηρισμούς που το οικογενειακό περιβάλλον αποδίδει στον ανήλικο, για το υποσύνολο των περιπτώσεων σύσταση, σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο, σε σχέση με τα υπόλοιπα, ποσοστό 58,9% επί του υποσυνόλου, ο ανήλικος χαρακτηρίζεται εργατικός και φιλότιμος, άρα και δεκτικός στο να ανταποκριθεί στις κοινωνικές προσδοκίες. Επίσης σε ποσοστά 25% και 20,5% αντίστοιχα ο ανήλικος εμφανίζεται κοινωνικός και συνεργάσιμος, ενώ σε ανάλογο ποσοστό 10,7% χαρακτηρίζεται ανεύθυνος και υπάκουος. Σε πολύ μικρότερα ποσοστά εμφανίζεται ευαίσθητος/απρόοπτος (7,1%), υπεύθυνος (5,4%), μη συνεργάσιμος (3,6%) και ανεξάρτητος (0,9%).

Στο υποσύνολο των περιπτώσεων επιμέλεια, το οικογενειακό περιβάλλον του ανήλικου χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό ανεύθυνος συχνότερα (31,2%), ενώ ακολουθούν οι χαρακτηρισμοί εργατικός και φιλότιμος αλλά και μη συνεργάσιμος με

ανάλογα ποσοστό (18,8%). Τέλος με την ίδια συχνότητα (6,2%) ο ανήλικος χαρακτηρίζεται κοινωνικός, συνεργάσιμος, υπάκουος, ευαίσθητος/απρόοπτος αλλά και αδιάφορος και ανυπάκουος. Ως προς το υποσύνολο των περιπτώσεων άλλη μεταχείριση, τρεις ανήλικοι χαρακτηρίζονται εργατικοί/φιλότιμοι και τρεις κοινωνικοί ενώ από ένας εμφανίζεται ευαίσθητος/απρόοπτος, συνεργάσιμος και μη, αδιάφορος και ανεύθυνος.

Μέσα από τους χαρακτηρισμούς που η οικογένεια αποδίδει στον ανήλικο, υποδεικνύει τις διαθέσεις της απέναντι του. Ο εργατικός και φιλότιμος, συνεργάσιμος και κοινωνικός ενδέχεται να ανταποκριθεί στις επιταγές της και κοινωνικά να προσαρμοστεί. Η συμπεριφορά του άλλωστε και οι σχέσεις που καλλιεργεί τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και έξω από αυτήν αυτό στοιχειοθετούν. Από την άλλη πλευρά ο ανεύθυνος, μη συνεργάσιμος αλλά και κάπου εργατικός/φιλότιμος με την καλή αλλά και επίσης μέτρια, κακή και πολύ κακή συμπεριφορά χρήζει διαχείρισης από την πολιτεία καθώς η ίδια αδυνατεί να τον προστατεύσει και να τον καθοδηγήσει. Ο ίδιος κατά τα λεγόμενα της εμφανίζεται να την απαξιώνει, και όταν δεν συγκρούεται μαζί της να επιδίδεται σε “κακές συναναστροφές”.

Τα παραπάνω αφορούν, όπως ειπώθηκε, την εκδοχή της οικογένειας σε ότι αφορά τον ανήλικο. Στη συνέχεια μέσα από την περιγραφή του επιμελητή για τον ανήλικο, το οικογενειακό του περιβάλλον και την αναφορά του σε άλλα δίκτυα σχέσεων θα δούμε τη θέση του επιμελητή απέναντι στην εκδοχή αυτή, πως την αξιολογεί και την χρησιμοποιεί.

Το οικογενειακό περιβάλλον του ανήλικου, για το υποσύνολο σύσταση, χαρακτηρίζεται σε ποσοστό 52,7% οργανωμένο και λειτουργικό ή με κάποιες ιδιαιτερότητες σε ποσοστό 21,4%. Για το υποσύνολο “επιμέλεια”, η οικογένεια χαρακτηρίζεται ελλειμματική ή με ιδιαιτερότητες ως προς την ανατροφή και καθοδήγηση σε αντίστοιχο ποσοστό 31,2%. Για δε το υποσύνολο “άλλη μεταχείριση”, η οικογένεια περιγράφεται κατά κύριο λόγο οργανωμένη και λειτουργική (n=3).

Για την περιγραφή του ανήλικου, όπως προκύπτει για το υποσύνολο σύσταση, ο ανήλικος συχνότερα χαρακτηρίζεται εργατικός/φιλότιμος (47,3%), συνεργάσιμος (24,1%), κοινωνικός (20,5%) και υπεύθυνος (17,9%). Ακολουθούν οι χαρακτηρισμοί ευαίσθητος/απρόοπτος(14,3%), υπάκουος (13,4%) και ανεύθυνος (11,6%). Σε πολύ μικρότερο βαθμό αποδίδονται χαρακτηρισμοί όπως αδιάφορος (5,4%), ανεξάρτητος (3,6%), μη συνεργάσιμος και κοινωνικά απομονωμένος (1,8%

και τα δύο). Κανένας από τους 112 ανήλικους που προτάθηκαν για σύσταση δεν χαρακτηρίστηκε ανυπάκουος. Ως προς το υποσύνολο των περιπτώσεων που προτάθηκαν για επιμέλεια ο επιμελητής για την περιγραφή του ανήλικου χρησιμοποιεί, αν όχι αποκλειστικά, κατά κύριο λόγο χαρακτηρισμούς που παραπέμπουν σε αδυναμία ή δυσκολία διαχείρισης, πλημμελή κοινωνική προσαρμογή και αδυναμία ανταπόκρισης. Έτσι ο ανήλικος εμφανίζεται με τις μεγαλύτερες συχνότητες ευαίσθητος/απρόοπτος (37,5%), αδιάφορος (31,2%) και ανεύθυνος (25%). Ακολουθούν οι χαρακτηρισμοί ανυπάκουος και υπεύθυνος (12,5% και τα δύο), αλλά και συνεργάσιμος και κοινωνικά απομονωμένος (6,2% και τα δύο). Τέλος ως προς τον ανήλικο για τον οποίο προτείνεται άλλη μεταχείριση, αυτός περιγράφεται σε δύο κάθε φορά περιπτώσεις υπεύθυνος, εργατικός/φιλότιμος και συνεργάσιμος, αλλά και σε μία κάθε φορά περίπτωση κοινωνικός και ευαίσθητος/απρόοπτος.

Όσον αφορά στη μεταβλητή ‘‘αναφορά σε άλλα δίκτυα’’, γενικά οι αναφορές του επιμελητή, όπως είδαμε προηγουμένως, εμφανίζονται να περιορίζονται στο οικογενειακό περιβάλλον, ενώ εκτός αυτού και με διαφορά μεταξύ των υποσυνόλων εμφανίζεται να γίνεται αναφορά στο φιλικό περιβάλλον του ανήλικου. Έτσι για το υποσύνολο ‘‘σύσταση’’ η αναφορά στο φιλικό περιβάλλον αφορά το 23,2% (n=26) των περιπτώσεων του, ενώ για το υποσύνολο ‘‘επιμέλεια’’ το 31,2 % (n=5) των περιπτώσεων του. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως στην περίπτωση των ανήλικων που προτείνονται για επιμέλεια οι συναναστροφές του ανήλικου στη βάση κοινών βιωμάτων και κοινών-παραβατικών δραστηριοτήτων συνιστούν παράγοντα επικινδυνότητας και ως τέτοιος θεμελιώνει την επιχειρηματολογία του επιμελητή και την κατασκευή του ανήλικου σε κίνδυνο.

δ) Η μεταγραφή των χαρακτηρισμών και αποδόσεων προς χρήση του Δικαστηρίου

Η μέχρι τώρα ανάλυση δείχνει ότι οι περιγραφές του οικογενειακού περιβάλλοντος και του ανήλικου για τις μεταξύ τους σχέσεις, τις συναναστροφές του αλλά και τον ίδιο φιλτράρονται από τον επιμελητή ανήλικων και επηρεάζουν τη σχετική του πρόταση. Στο ποιο βαθμό θα δούμε στη συνέχεια μέσα από τη συσχέτιση της περιγραφής του ανήλικου, της περιγραφής του οικογενειακού περιβάλλοντος και

της αναφοράς σε άλλα δίκτυα από μέρους της οικογένειας, με τις αντίστοιχες από μέρους του επιμελητή.

Ως προς την περιγραφή του ανήλικου, για το υποσύνολο σύσταση, με τις μεγαλύτερες συχνότητες (65,2 % και 60,7% αντίστοιχα), οι χαρακτηρισμοί οικογένειας και επιμελητή συμπίπτουν όταν ο ανήλικος παρουσιάζεται εργατικός-φιλότιμος και κοινωνικός. Οι συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές δυνατότητα ανταπόκρισης και κοινωνικότητα εμφανίζονται σημαντικές σε πολύ υψηλό επίπεδο στατιστικής εμπιστοσύνης και συγκεκριμένα $\chi^2(2)=20,58, p < 0,0001$ και $\chi^2(2)=40,31, p < 0,0001$ αντίστοιχα. Ακολουθούν με μικρότερες συχνότητες οι χαρακτηρισμοί υπεύθυνος και ευαίσθητος/απρόοπτος με την ίδια συχνότητα (50%), ανεύθυνος (41,7%), υπάκουος (33,3%) και συνεργάσιμος (30,4%). Οι συσχετίσεις ως προς την ανταπόκριση σε ευθύνες και τη διαχειριστικότητα εμφανίζονται επίσης στατιστικά σημαντικές ($\chi^2(4)=17,63, p < 0,001$ και $\chi^2(16)=40,79, p < 0,001$ αντίστοιχα).

Για το υποσύνολο τώρα επιμέλεια, δεν υπάρχει σύμπτωση μεταξύ των χαρακτηρισμών του ανήλικου από την οικογένεια και αυτών του επιμελητή. Συγκεκριμένα, ο ανήλικος σε δύο μόνο περιπτώσεις παρουσιάζεται και από τους δύο ως ανεύθυνος, και από μία αδιάφορος, ευαίσθητος/απρόοπτος και κοινωνικός.

Όπως διαπιστώνουμε λοιπόν, οι περιγραφές του ανήλικου από τον επιμελητή συμπίπτουν σημαντικά μόνο στις περιπτώσεις για τις οποίες προτείνεται σύσταση, και ιδιαίτερα ως προς τον εργατικό και κοινωνικό ανήλικο που ως εκδοχή υιοθετείται. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που προτείνεται επιμέλεια, ο επιμελητής δεν υιοθετεί τους χαρακτηρισμούς της οικογένειας, αλλά τους αξιοποιεί μόνο προαιρετικά και κατά περίπτωση.

Ως προς την περιγραφή τώρα του οικογενειακού περιβάλλοντος από τον επιμελητή, και αυτή φαίνεται να συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με το πώς παρουσιάζονται οι σχέσεις με την μητέρα, για το υποσύνολο σύσταση, $\chi^2(30)=124,12, p < 0,0001$. Συγκεκριμένα, στο 52,9% και 69,4% των περιπτώσεων που οι σχέσεις με την μητέρα παρουσιάζονται αντίστοιχα ως καλές και πολύ καλές, ο επιμελητής φαίνεται να περιγράφει την οικογένεια ως οργανωμένη και λειτουργική. Από την άλλη, στο 19,6% και 22,2% των περιπτώσεων που οι σχέσεις με την μητέρα παρουσιάζονται με τους παραπάνω τρόπους, ο επιμελητής περιγράφει την οικογένεια 'με ιδιαιτερότητες/δυσχέρειες κατά την ανατροφή'. Η συσχέτιση της περιγραφής του επιμελητή με την παρουσίαση των σχέσεων με τον πατέρα είναι επίσης στατιστικά σημαντική, $\chi^2(30)=92,00, p < 0,0001$. Μάλιστα σε ακόμα υψηλότερο βαθμό από ό,τι

παραπάνω, στο 57,1% και 79,3% των περιπτώσεων που οι σχέσεις με τον πατέρα παρουσιάζονται αντίστοιχα ως καλές και πολύ καλές, η οικογένεια σκιαγραφείται από τον επιμελητή ως οργανωμένη και λειτουργική, ενώ μόνο στο 18,4% και 17,2% των περιπτώσεων που οι σχέσεις με τον πατέρα παρουσιάζονται με τους παραπάνω τρόπους, η οικογένεια περιγράφεται 'με ιδιαιτερότητες/δυσχέρειες κατά την ανατροφή'.

Για το υποσύνολο τώρα επιμέλεια, λόγω των χαμηλών συχνοτήτων δεν μπορεί να τεκμηριωθεί αξιόπιστα μια ορισμένη τάση. Ωστόσο, τόσο οι σχέσεις με τη μητέρα όσο και οι σχέσεις με τον πατέρα φαίνεται να συμπίπτουν συχνότερα με τις περιγραφές του επιμελητή για το οικογενειακό περιβάλλον όταν παρουσιάζονται ως προβληματικές/συγκρουσιακές, οπότε και στοιχειοθετούν την περιγραφή του επιμελητή ως ελλειμματικό ή αποδιοργανωμένο/δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον.

Αντίθετα με τα παραπάνω, η συσχέτιση ανάμεσα στις αναφερθείσες από την οικογένεια συναναστροφές του ανήλικου και την αναφορά του επιμελητή δεν παρουσιάζει κάποιο συστηματικό πρότυπο. Με άλλα λόγια, ο επιμελητής δεν φαίνεται να κάνει συστηματική χρήση των πληροφοριών που έχει στη διάθεσή του από μέρους της οικογένειας ως προς τις συναναστροφές του ανήλικου. Το γεγονός αυτό δεν προκαλεί εντύπωση δεδομένου ότι όπως και προηγουμένως αναφέρθηκε η έμφαση από τον επιμελητή δίνεται αποκλειστικά σχεδόν στην οικογένεια και κατ' εξαίρεση στο φιλικό περιβάλλον.

5) Συζήτηση

Στο κεφάλαιο αυτό, μέσα από τα ατομικά δελτία των ανηλίκων που παραπέμπονται στο Δικαστήριο Ανηλίκων, αναδείχτηκε η συμμετοχή της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων στις διαδικασίες συγκρότησης των ταυτοτήτων των ανηλίκων παραβατών. Αν και η παρούσα μελέτη περιορίζεται στην υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων Χανίων, τα πορίσματα της ενδεικτικά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως αφετηρία προβληματισμού και περαιτέρω δράσεων. Τα ατομικά δελτία που εξετάστηκαν άλλωστε, αποκάλυψαν ένα πλούτο πληροφοριών, υποδεικνύοντας διάφορες συσχετίσεις και πιθανές κατευθύνσεις εργασίας. Το ενδιαφέρον, στα

πλαίσια αυτής της διερεύνησης εστίασε σε συγκεκριμένες πληροφορίες με γνώμονα και προσανατολισμό τις υποθέσεις εργασίας, αλλά και τη γενικότερη προβληματική της διπλωματικής, χωρίς αυτό να αποκλείει αλλά περισσότερο να αναδεικνύει και άλλες δυνατότητες.

Ήδη, από το πρώτο στάδιο της επεξεργασίας των ατομικών δελτίων, διαπιστώθηκαν συγκεκριμένοι όροι και πεδία διερεύνησης να προσφέρονται στον επιμελητή ως αντανάκλαση τάσεων, ιδεολογικών ρευμάτων και συσχετισμών δυνάμεων που προσδιορίζουν τους όρους της συζήτησης αλλά και τις πιθανές εκβάσεις της. Συμμετέχοντας σε αυτήν, ο εκάστοτε επιμελητής καλείται να θεμελιώσει μία επιχειρηματολογία και να υποδείξει την ενδεδειγμένη πρακτική μεταξύ των πρακτικών που προβλέπονται, νομιμοποιώντας εκ νέου την αναγκαιότητα τους.

Η επιχειρηματολογία αυτή χτίζεται σταδιακά, μέσα από την επιλογή συγκεκριμένων πεδίων πληροφόρησης, με την βοήθεια των οποίων ο επιμελητής μεταγράφει ουσιαστικά τις πληροφορίες που ο ανήλικος και το οικογενειακό του περιβάλλον φέρουν στη γλώσσα του νόμου. Με τον τρόπο που ενεργεί, δεν περιγράφει απλά αλλά και συγκροτεί μια εκδοχή, αξιολογώντας και αξιοποιώντας τις εκδοχές που κατά περίπτωση του δίνονται. Σε αυτή την πρώτη επαφή του ανήλικου με το Δικαστήριο Ανηλίκων, καμία από τις εκδοχές που ο επιμελητής θεμελιώνει δεν υποδεικνύουν το νεαρό άτομο ως επικίνδυνο και τον περιορισμό του ως ενδεδειγμένη πρακτική. Ακόμη και όταν γίνεται επισήμανση και άλλων αξιόποινων πράξεων σε εκκρεμότητα να εκδικαστούν, η επιχειρηματολογία του επιμελητή χρησιμοποιεί κατά κύριο λόγο άλλα αποθέματα, όπως τα χαρακτηριστικά της οικογένειας αλλά και αυτά του ανήλικου, για να υπογραμμίσει την αδυναμία του να αντισταθεί, άρα και την ανάγκη να υποστηριχθεί. Έτσι λοιπόν ο επιμελητής μιλά μεν μόνο για καταστολή, καθώς η πρόταση του αποκτά αξία και νόημα εφόσον ο ανήλικος κριθεί ένοχος, υπό τη μορφή όμως και μόνο της αναμόρφωσης.

Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό δεδομένου ότι οι προτάσεις των επιμελητών ανηλίκων και οι αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων εμφανίζονται να συσχετίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Κατά αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η συμμετοχή των επιμελητών ανηλίκων στη συγκρότηση παραβατικών ταυτοτήτων αλλά και εναλλακτικών δυνατοτήτων.

Κινούμενος εντός συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζόμενων, η προσοχή λοιπόν του επιμελητή και ο λόγος που αρθρώνει αφορά

το ευάλωτο νεαρό άτομο που ενδέχεται να παγιώσει μια παραβατική συμπεριφορά, οπότε και εστιάζει στους παράγοντες διακινδύνευσης του. Το οικογενειακό περιβάλλον του ανήλικου και το ψυχοκοινωνικό του προφίλ αποδεικνύεται να αποτελούν τις κατηγορίες που σχεδόν μονοπωλούν το ενδιαφέρον του επιμελητή. Η δε εκπαίδευση και η εργασία χρησιμοποιούνται καθαρά αξιολογικά από αυτόν, ως δείκτες κοινωνικής προσαρμογής που πιστώνουν θετικά τον ανήλικο, χωρίς όμως να διεκδικούν συμμετοχή και ενδεχομένως ευθύνη για τις αρνητικές εκτιμήσεις που του γίνονται.

Ο προσδιορισμός της ευθύνης για την “αταξία” του ανήλικου από τους επιμελητές εμφανίζεται να μοιράζεται αποκλειστικά και μόνο μεταξύ της οικογένειας και του ίδιου, μέσα από τα επιχειρηματολογικά αποθέματα που χρησιμοποιούν. Η ύπαρξη οποιασδήποτε άλλης εκδοχής αποσιωπάται ως μη προβλεπόμενη άλλωστε από το ίδιο το ποινικό σύστημα.

Έτσι όσο πλησιάζουμε την ατομική ευθύνη, η οικογένεια εμφανίζεται ικανή και αξιόπιστη να συγκρατήσει το ανεύθυνο και επιπόλαιο νεαρό άτομο. Όπως διαπιστώθηκε, στο υποσύνολο των περιπτώσεων “σύσταση” ο επιμελητής ανηλίκων κάνει γενικά μεγαλύτερη χρήση των αποδόσεων και των χαρακτηρισμών του οικογενειακού περιβάλλοντος για τον ανήλικο, αποφεύγοντας να χρησιμοποιήσει τα όποια χαρακτηριστικά της οικογένειας στα επιχειρηματολογικά του αποθέματα. Άλλωστε κατά την πρόταση του, την “εμπιστεύεται” να καθοδηγήσει το εργατικό και φιλότιμο νεαρό άτομο. Στην περίπτωση αυτή, η σύσταση του δικαστηρίου αρκεί για να επισημάνει την ατομική ευθύνη του ανήλικου και να τον αποτρέψει από ανάλογα ολισθήματα.

Αντίθετα όσο απομακρυνόμαστε από την υπευθυνότητα του ανήλικου, η ευθύνη επιρρίπτεται στην οικογένεια που χαρακτηρίζεται ανεπαρκής ή δυσλειτουργική. Ο επιμελητής παρουσιάζεται επιφυλακτικός απέναντι στην πληροφόρηση που αυτή φέρει, την οποία και χρησιμοποιεί κατά το “δοκούν”. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τις περιπτώσεις ‘επιμέλεια’, η ομάδα των ομηλίκων εμφανίζεται να αξιοποιείται τόσο από την οικογένεια, που κατά αυτόν τον τρόπο εκλογικεύει την αποτυχία της και διαχειρίζεται την αδυναμία της, όσο και από τον ίδιο τον επιμελητή που ενισχύει τη θεμελίωση της πρότασης τους για προστασία του ανήλικου από την κακή της επιρροή, αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό. Έτσι νομοτελειακά ως η ενδεδειγμένη επιλογή, εμφανίζεται η υπαγωγή του ανήλικου σε καθεστώς ενεργητικής καθοδήγησης, δηλαδή διαρκούς και ανεμπόδιστης επιτήρησης.

Κατά αυτόν τον τρόπο από το φάσμα των προβλεπόμενων επιλογών υποδεικνύονται συγκεκριμένες εκδοχές ταυτοτήτων και πρακτικές μεταχείρισης που εντός του διαδραστικού πλαισίου του Δικαστηρίου Ανήλικων θα επικυρωθούν. Και καθώς όλα αυτά αφορούν και γίνονται για τον ανήλικο, δεν μπορεί παρά να απαιτούν τον λόγο του, προκειμένου και τυπικά να νομιμοποιηθούν. Τον λόγο αυτό των ανήλικων, τον τρόπο που συμμετέχουν στη συζήτηση και τα περιθώρια που διεκδικούν, προσεγγίζουμε στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ‘ΠΡΟΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ’ ΑΝΗΛΙΚΟΙ

1) Τα μέσα και οι υποθέσεις εργασίας

Αφού διερευνήθηκε ο ρόλος της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων και η συμμετοχή της στις διαδικασίες συγκρότησης παραβατικών ταυτοτήτων, η μελέτη στο παρόν κεφάλαιο εστιάζει στους ανήλικους που πρωτόδικα κρίθηκαν ένοχοι παραβίασης του νομικού κανόνα αλλά και χαρακτηρίστηκαν ως “σε κίνδυνο”, ενεργοποιώντας την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων. Συγκεκριμένα επικεντρώνεται στον τρόπο που η συγκεκριμένη ομάδα προσδιορίζει τον Εαυτό και τη δράση της ενώπιον του Δικαστηρίου Ανηλίκων, κατά τη διαπραγμάτευση της αθωότητας ή ενοχής της από την μία, και της ερμηνείας- απόδοσης της παραβατικής ταυτότητας από την άλλη.

Η θέση, στάση και ερμηνεία των ανηλίκων αναδύεται μέσα από τις απολογίες τους όπως καταγράφηκαν κατά την ακροαματική διαδικασία και εμπεριέχονται στα πρακτικά και τις σχετικές αποφάσεις. Αποφάσεις για τις υποθέσεις του Μονομελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων συνήθως κατά την δικαστηριακή πρακτική δεν εγγράφονται. Έτσι, αν και για τις πέντε περιπτώσεις των ανηλίκων ευρέθησαν τρεις αποφάσεις, σε όλες υπάρχουν πρακτικά όπως επίσημα δημοσιεύονται στο Πρωτοδικείο Χανίων.

Σε αυτά αναφέρονται η σύνθεση του Δικαστηρίου, ο τόπος και ο χρόνος συνεδρίασης αυτού, οι κατηγορούμενοι και οι πράξεις για τις οποίες φέρονται δράστες καθώς και συνοπτικά η διαδικασία που ακολουθείται. Συγκεκριμένα αναφέρονται : τα έγγραφα που αναγιγνώσκονται, οι μαρτυρίες που κατατίθενται, η απολογία των κατηγορουμένων, η πρόταση του Εισαγγελέα Ανηλίκων για το αν οι κατηγορούμενοι είναι αθώοι ή ένοχοι, το σκεπτικό με το οποίο κατά το νόμο το Δικαστήριο αποφασίζει την ενοχή ή αθωότητα τους, η πρόταση του Εισαγγελέα για την μεταχείριση τους, το σκεπτικό και η απόφαση του Δικαστηρίου για την μεταχείριση των κατηγορουμένων.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι στις αποφάσεις αλλά και τα πρακτικά, οι όποιες ερωτήσεις των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών δεν καταγράφονται, όπως και οι τυχόν διευκρινήσεις, πληροφορίες ή προτάσεις των επιμελητών ανηλίκων. Επίσης, αν και για όλες τις περιπτώσεις του δείγματος μας

αναφέρονται στα πρακτικά όπου υπάρχουν οι καταθέσεις των γονέων, στις επίσημες αποφάσεις δεν υπάρχει καμία αναφορά.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανάλυση λόγου, αν και καταγεγραμμένου με το σχετικό όμως φιλτράρισμα να επιβάλλεται και όπως υποστηρίζουμε να διατηρεί ανέπαφο τον κεντρικό πυρήνα του. Στόχος της παρούσας διερεύνησης ήταν μέσα από την ανάλυση των απολογιών των πέντε ανήλικων παραβατών η ανάδειξη των ταξινομήσεων του Εαυτού που χρησιμοποιούν και των λειτουργιών που αυτές επιτελούν εντός του διαδραστικού πλαισίου του Δικαστηρίου Ανηλίκων Χανίων, αλλά και εκτός αυτού ως προς τις ιδεολογικές τους συνέπειες.

Η ανάλυση λόγου παραπέμπει σε μία σειρά διεπιστημονικών προσεγγίσεων κάθε μία από τις οποίες, εκκινώντας από τις ιδιαίτερες υποθέσεις της για τον κοινωνικό κόσμο και τον τρόπο προσέγγισης αυτού, επικεντρώνεται στην ανάλυση των διαφορετικών σχημάτων βάση των οποίων οι άνθρωποι οργανώνουν την ομιλία τους. Πρόκειται για ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό σύνολο που η εμφάνιση και η υιοθέτηση του σχετίζεται με την αυξανόμενη κριτική και αμφισβήτηση του θετικιστικού-παραγωγικού παραδείγματος στην κοινωνική επιστήμη, την επαναφορά των ποιοτικών μεθοδολογιών, τη στροφή προς τον λόγο και τη γλώσσα ως κοινωνική δράση. Σε αυτή την προσέγγιση, η πρόσβαση στην πραγματικότητα διαμεσολαβείται πάντα από τη γλώσσα η οποία και την κατασκευάζει. Ο λόγος προσεγγίζεται ως κοινωνική πρακτική, ως μορφή δράσης που συντελεί στην παραγωγή του κοινωνικού κόσμου μέσα από την εδραίωση και αναπαραγωγή ιδιαίτερων κάθε φορά λόγων. (Phillips & Jorgensen, 2009).

Τους ιδιαίτερους αυτούς λόγους, τα νοήματα και τις πρακτικές που συμπεκνώνουν, επιχειρεί να αναδείξει η παρούσα ανάλυση, αναδεικνύοντας τη συμμετοχή τους στην κατασκευή των σχέσεων και ταυτοτήτων. Ως γλωσσική χρήση σε συγκεκριμένες συνθήκες, οι λόγοι αποτελούν ερμηνευτικά ρεπερτόρια, εύπλαστους πόρους που τα άτομα χρησιμοποιούν για να αναφερθούν σε διάφορες διαστάσεις του κόσμου. Καθώς το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων πραγματώνεται μέσω του λόγου, τα άτομα όχι μόνο αξιοποιούν τους ορισμούς, τις περιγραφές και τα σχήματα λόγου, για να διαπραγματευτούν τον Εαυτό και τη θέση του στις διάφορες εκφορές του, αλλά και για να συμβάλλουν στην αναθεώρηση της. Οι ενεργές χρήσεις των λόγων εμπεριέχουν λοιπόν “διλλήματα γοήτρου” καθώς τα άτομα αγωνίζονται να επιβάλουν την δική τους αλήθεια έναντι των άλλων (Potter & Wetherell, 2009).

Την ‘αλήθεια’ των ανήλικων παραβατών και τα διλλήματα τους, μέσα από τις περιγραφές και ερμηνείες τους θα διερευνήσουμε στη συνέχεια.

2) Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων

α) Το προφίλ των ανήλικων παραβατών

Οι ανήλικοι που τέθηκαν με την πρώτη εκδίκαση της υπόθεσης τους στην επιμέλεια της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων (n=5) είναι όλοι αγόρια. Οι δύο από αυτούς έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και από ένας στην Αλβανία, την Βουλγαρία και την Γεωργία. Κατά μέσο όρο η ηλικία των ανηλίκων ήταν τα 14,4 χρόνια κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, με μικρότερη ηλικία τα 11 και μεγαλύτερη τα 18 έτη μη συμπληρωμένα (SD=2,608). Ο μέσος δε όρος της ηλικίας επαφής ήταν τα 16 έτη με μικρότερη ηλικία τα 13 και μεγαλύτερη τα 20 έτη (SD=2,55). Ο ένας από τους πέντε ανήλικους παρακολουθούσε την πρώτη τάξη Γυμνασίου και συγκεκριμένα εσπερινού δημόσιου, οι άλλοι τρεις είχαν σταματήσει το σχολείο στην πρώτη τάξη του Γυμνασίου, ημερήσιου δημόσιου, καθώς η φοίτηση τους ήταν μη τακτική και ανεπιτυχής, ενώ ο πέμπτος ολοκληρώνοντας το Δημοτικό στην χώρα καταγωγής του δεν προχώρησε στο Γυμνάσιο στην χώρα υποδοχής, την Ελλάδα. Οι τρεις από αυτούς είχαν τουλάχιστον μια εργασιακή εμπειρία, σε θέση με χαμηλή εξειδίκευση, ως ανειδίκευτοι δηλαδή εργάτες στην παροχή υπηρεσιών (συνεργείο αυτοκινήτων, βοηθός ηλεκτρολόγου, εργασία σε φούρνο), ο ένας καμία εργασιακή εμπειρία, , ενώ για τον πέμπτο δεν αναφέρονταν. Η συμπεριφορά προς την οικογένεια όσο και έξω από αυτήν για τους τέσσερις ανήλικους για τους οποίους υπήρχε πληροφόρηση χαρακτηρίζονταν για τους δύο καλή, για τον ένα αν και καλή προς την οικογένεια κακή έξω από αυτήν και για τον τελευταίο κακή και πολύ κακή προς την οικογένεια και έξω από αυτήν αντίστοιχα.

Ως προς το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον των ανήλικων παραβατών για τη δομή της οικογένειας διαπιστώνεται μεγάλη διασπορά, και συγκεκριμένα ήταν πυρηνική στις δύο περιπτώσεις, μονογονεϊκή στην μία περίπτωση και μονογονεϊκή και διευρυμένη στις άλλες δύο. Στην μία περίπτωση ο ανήλικος ήταν μοναχοπαίδι, στις τρεις περιπτώσεις οι ανήλικοι είχαν ένα/μία αδερφό/ή, και τέλος στη τελευταία ο ανήλικος είχε δύο αδέρφια. Και στις πέντε περιπτώσεις ο ανήλικος ήταν το πρώτο παιδί της οικογένειας. Η μητέρα των δύο ανήλικων ήταν απόφοιτη

Δημοτικού, των άλλων δύο απόφοιτη Λυκείου ενώ για τη μητέρα του τελευταίου δεν αναφέρονταν. Επίσης και στις τέσσερις περιπτώσεις εμφανίζονταν να εργάζεται στον τριτογενή τομέα παραγωγής με χαμηλή ή μέση εξειδίκευση(καθαρίστρια, τουριστικά επαγγέλματα). Για τον δε πατέρα, του ενός ανήλικου ήταν απόφοιτος Δημοτικού, απόφοιτος Γυμνασίου του άλλου και απόφοιτος Λυκείου για τον τρίτο, ενώ για τους άλλους δύο δεν υπήρχε αναφορά. Και στις τέσσερις περιπτώσεις εργάζονταν στον τριτογενή τομέα παραγωγής με μέση ή υψηλή εξειδίκευση (ηλεκτρολόγος, ελαιοχρωματιστής, οδηγός, αστυνομικός), ενώ στην τελευταία απασχολούνταν στον δευτερογενή με μέση εξειδίκευση(οικοδόμος). Οι σχέσεις των δύο ανήλικων με την μητέρα εμφανίζονταν συγκρουσιακές/προβληματικές, ενώ για τους άλλους δύο που αναφέρονταν ήταν καλές. Ο ένας από τους ανήλικους δεν είχε καμία σχέση με τον πατέρα του, ο άλλος είχε συγκρουσιακή, οι άλλοι δύο είχαν απόμακρες/όχι ιδιαίτερα στενές σχέσεις, ενώ η σχέση του πατέρα με τον τελευταίο εμφανίζονταν πολύ καλή. Ως έκτακτα γεγονότα που επηρέασαν την δομή και τη λειτουργία της οικογένειας αναφέρονταν για τους δύο ανήλικους το διαζύγιο μεταξύ των γονέων και για τους άλλους δύο η μετανάστευση. Οι συναναστροφές τέλος για τους δύο ανήλικους αφορούσαν άτομα με κοινά βιώματα, ενώ με το ένα μοιράζονταν την ίδια εθνικότητα. Για τις τρεις περιπτώσεις τα άτομα που συναναστρέφονταν είχαν κοινά ενδιαφέροντα και ανέπτυσαν κοινές δραστηριότητες.

Ως προς τις αξιόποινες πράξεις για τις οποίες κρίθηκαν ένοχοι οι ανήλικοι, αυτές για τις τέσσερις περιπτώσεις αφορούσαν αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας ενώ για την τελευταία παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών. Τις πράξεις αυτές τέλεσαν από κοινού οι τέσσερις από τους πέντε.

Όπως σκιαγραφείται λοιπόν το κοινωνικό προφίλ τους, ο ανήλικος, παραβάτης από την μία αλλά και ευάλωτος από την άλλη να αναπτύξει νέες παραβατικές δράσεις, είναι κατά κύριο λόγο αγόρι, 14-15 ετών και έχει γεννηθεί στην αλλοδαπή. Εγκατέλειψε το σχολείο στην α΄ γυμνασίου όπου η φοίτηση του ήταν μη τακτική και ανεπιτυχής. Κάποια στιγμή περιστασιακά έχει εργαστεί ως ανειδίκευτος εργάτης. Είναι το πρωτότοκο παιδί μιας οικογένειας ολιγομελούς, που και οι δύο γονείς εργάζονται και μάλιστα στον τριτογενή τομέα παραγωγής με χαμηλή ή μέση εξειδίκευση. Η σχέση του ανήλικου κατά κύριο λόγο με τον πατέρα του δεν εμφανίζεται ιδιαίτερα στενή και αρμονική. Οι φιλικές δε σχέσεις που αναπτύσσει αφορούν άτομα επίσης παραβατικά με ανάλογα βιώματα ή

χαρακτηριστικά όπως η εθνικότητα, με τα οποία και διαπράττουν από κοινού αδικήματα κατά της περιουσίας.

β) Οι απολογίες των ανήλικων παραβατών

Οι απολογίες των ανήλικων παραβατών, ως λόγος σε διάδραση μέσα στο πλαίσιο του Δικαστηρίου Ανηλίκων μελετήθηκαν στην συνέχεια προκειμένου να αναδειχτούν οι περιγραφές και οι ερμηνείες τους, οι λειτουργίες που επιτελούν και οι ιδεολογικές συνέπειες που φέρουν. Η ανάλυση των απολογιών έγινε με βάση τους παρακάτω πέντε άξονες: 1) Τη θέση του ανήλικου απέναντι στην παραβίαση του νομικού κανόνα, την αποδοχή ή όχι αυτής, ως αφετηρία έναρξης μιας επιχειρηματολογίας, ως βάση οικοδόμησης μιας συγκεκριμένης εκδοχής του Εαυτού, 2) τη θέση του ανήλικου απέναντι στον "συνεργό" που φέρεται να έχει, 3) τις περιγραφές και ερμηνείες της παραβατικής πράξης, 4) τους "πόρους", τα μέσα που χρησιμοποιεί κατά την κατασκευή, 5) τις αμυντικές τακτικές που επιδεικνύει προκειμένου να διαχειριστεί στοιχεία που απειλούν την εκδοχή του.

Μέσα από το χώρο που τους δίνεται, όπως θα διαπιστωθεί, οι ανήλικοι διαπραγματεύονται και μεταξύ των διαθέσιμων συναφών εναλλακτικών εγκαθιδρύουν μια εκδοχή του Εαυτού ως τη μόνη αληθινή και αξιόπιστη, ενώ παράλληλα υποσκάπτουν τις άλλες εναλλακτικές ως ψευδείς και μη αντιπροσωπευτικές. Για τους σκοπούς της παρουσίασης οι ανήλικοι θα αναφέρονται ως Ανήλικος 1 (A1), ως Ανήλικος 2 (A2), Ανήλικος 3 (A3), Ανήλικος 4 (A4) και Ανήλικος 5 (A5)

1) Η θέση του ανήλικου απέναντι στην παραβίαση του νομικού κανόνα

Ανατρέχοντας στις σχετικές απολογίες, βλέπουμε την στάση των ανήλικων απέναντι στο γεγονός να ποικίλει από την πλήρη απόρριψη μέχρι την πλήρη αποδοχή της. Έτσι ο ανήλικος A5 θα αρνηθεί κατηγορηματικά την αξιόποινη πράξη "Δεν έγιναν" θα πει. Η παθητική φωνή θα βοηθήσει τον ανήλικο να "αποποιηθεί την κυριότητα" άρα και την ευθύνη τους. "Τον συνάντησα μετά ", θα πει για τον συγκατηγορούμενο του ο A3 ορίζοντας το πριν και το μετά της πράξης, η οποία και υποβιβάζεται σε απλό συμβάν. Αυτή τη χρονικότητα το πριν και το μετά θα προτάξει και ο A4 "Τώρα μου μίλησε ο πατέρα μου και δεν το ξανακάνω" σε μία πράξη που η σημασία της θα ελαχιστοποιηθεί. "μια φορά ήταν δεν ξαναπήρα", "Μισό γραμμάριο ήταν." "Έτυχε..." Θα επιμείνει. Ο A2 απλά θα την αποδεχτεί "είχαμε φύγει από το

σπίτι. Πεινούσαμε”. Τέλος ο A1 θα την αποδεχτεί ως ένα γεγονός που δεν του ταιριάζει “ Αποδέχομαι.... Δεν έχω ξανακάνει το μετάνιωσα” θα απολογηθεί.

Το “Δεν έχω ξανακάνει το μετάνιωσα” του A1, ο ισχυρισμός “έχω βάλει μυαλό τώρα” του A3, το “τόρα μου μίλησε ο πατέρας μου και δεν το ξανακάνω” του A5, όλες οι δηλώσεις αυτές εκφράζουν την αντίθεση των ανηλίκων στο γεγονός της παραβίασης και στην κατάσταση στην οποία περιήλθαν μετά από αυτήν, ορίζοντας την ως απόκλιση από τις καθημερινές τους δραστηριότητες, ως μεμονωμένη, χωρίς λογική και εν αγνοία τετελεσμένη.

Η θέση των ανηλίκων απέναντι στην παραβίαση του νομικού κανόνα όπως διαπιστώνεται είναι ξεκάθαρη. Η αλήθεια στις περιγραφές τους είναι μία και αδιαμφισβήτητη, δεν υπάρχει έξω από αυτές. Τα γεγονότα συνέβησαν απλά, έτσι όπως τα λένε, δεν σημαίνουν κάτι παραπάνω για την καθημερινότητα τους, και ως τέτοια αμφισβητείται η αξία και η σημασία που τους δίνεται στο συγκεκριμένο διαδραστικό πλαίσιο.

2) Ο “συνεργός”

Στις τέσσερις περιπτώσεις η παραβατική πράξη έγινε από κοινού με κάποιο άλλο άτομο ενώ στην πέμπτη αναφέρεται και η συμμετοχή άλλου προσώπου ως ηθικού αυτουργού.

Ο A1 μιλά σε πρώτο πρόσωπο “Αποδέχομαι...Δεν έχω ξανακάνει. Το μετάνιωσα.”. Η πράξη αφορά αυτόν και μόνο αυτόν. Για τον A5 η πράξη δεν αφορά ουσιαστικά ούτε αυτόν “Δεν έγιναν. Κοιτάζω την δουλειά μου” θα υποστηρίξει. “Τότε κάναμε παρέα με το άλλο το παιδί...Μόνος μου είχα πάει.” από την άλλη θα πει ο A2, που δεν έχει λόγο να πει ψέματα και να προστατεύσει το “άλλο το παιδί” από το οποίο και αποστασιοποιείται. Από την άλλη όμως ενεργεί με τρόπο που υποδηλώνει φιλία ή ίσως και ηθική ακεραιότητα όταν θα πει “Τον είδα λίγο πιο κάτω και του έδωσα να φάει”. Ο A3 θα το επιβεβαιώσει “Τον συνάντησα μετά. Μου έδωσε να φάω. Από την πίσω πόρτα του Μαρινόπουλου τον είδα”. Η περιγραφή του αυτή σαφής και περιεκτική υποστηρίζει την κοινή εκδοχή. Ο A4 πάλι θα υποστηρίξει “Έτυχε και είδαν έναν και μου είπε θέλεις και το πήρα”. Αυτός ο “ένας” όμως δεν είναι άγνωστος “Νίκο τον λένε. Τον είχα ξαναδεί πριν 1,5 μήνα στην Αμπεριά”. Ο A4 υπονοεί ότι ξέρει περισσότερα από αυτά που μπορούν να ειπωθούν, καθώς προέχει η επιθυμία ή το κίνητρο να προστατεύσει το άλλο άτομο. Κατά αυτόν τον τρόπο εκφράζει όχι αδυναμία αλλά περισσότερο ενεργητική στάση και άρνηση να συμμορφωθεί στις απαιτήσεις του Δικαστηρίου. Το τι ξέρει παραμένει προσωπική

υπόθεση, χωρίς έτσι να μπορεί κάποιος να υποσκάψει την εκδοχή για τις περιστάσεις ως ακριβώς αυτό που συνέβη.

3) Οι περιγραφές και ερμηνείες της παραβατικής πράξης

Κατά τους Edwards&Potter (2011), για να έχει εγκυρότητα η εκδοχή που προωθείται δεν θα πρέπει να κρύβει κάποιο συμφέρον ή κίνητρο αλλά ακόμη καλύτερα, θα πρέπει να συγκρούεται με τις όποιες ελπίδες και συμφέροντα των δημιουργών ή υποστηρικτών της. Στην μία περίπτωση η απόλυτη αποδοχή και η ξεκάθαρη αποστασιοποίηση από την παραβίαση δεν αφήνει περιθώρια διαπραγματεύσεως *“Αποδέχομαι. Δεν έχω ξανακάνει το μετάνιωσα”* (A1). Στις άλλες τρεις περιπτώσεις που η πράξη γίνεται αποδεκτή, αυτή αποδίδεται σε εξωγενείς πιέσεις. *“Είχα μέρες να πάω σπίτι και πεινούσα και γι’ αυτό τα πήρα. Φοβόμουν να πάω σπίτι για να μην με μαλώσουν επειδή είχα αργήσει να πάω σπίτι την προηγούμενη και δεν πήγα καθόλου. Δύο ή τρεις μέρες έλειπα”* θα πει ο A2. Η χρήση του παρατατικού είναι δηλωτική της ψυχικής κατάστασης και της έντασης στην οποία βρίσκονταν. *“Είμαι 15χρονών...Για παιχνίδι το κάναμε όπως το παιχνίδι στους υπολογιστές. Δεν είχαμε λεφτά”* θα απαντήσει ο A3. *“Έτυχε και είδα έναν και μου είπε θέλεις και το πήρα. Από περιέργεια”* θα πει ο A4. Οι ερμηνείες αυτές απορρίπτουν το όποιο συμφέρον ή κίνητρο. Από την άλλη, η πείνα, η νεανική επιπολαιότητα, η περιέργεια, καθίστανται συναφή και σημαντικά στο παρόν πλαίσιο ως μέρη ενός κόσμου εσωτερικής εμπειρίας που οι ανήλικοι αξιόπιστα αποδίδουν και αντιπαραθέτουν με τα όποια αποδεικτικά στοιχεία υπάρχουν για το αντίθετο.

4)Οι “πόροι”

Όπως αναφέρει και η Wetherell όταν τα άτομα μιλούν χρησιμοποιούν ένα λεξικό όρων που τους παρέχει η ιστορία για να κατασκευάσουν τον Εαυτό τους, αξιοποιώντας τις επιλογές που ταιριάζουν ή είναι πιο διαθέσιμες έναντι κάποιων άλλων.

“Κοιτάζω τη δουλειά μου”(A5), “Μια φορά ήταν”(A4), “Έχω βάλει μυαλό τώρα”(A3), “Το μετάνιωσα”(A1). Αυτές οι οικείες, κοινότυπες εκφράσεις επιτρέπουν στους ανήλικους να πουν και να νιώσουν χωρίς να κατηγορηθούν. Στα πλαίσια αυτά και προκειμένου να διαπραγματευτούν την εκδοχή τους, ως ερμηνευτικό ρεπερτόριο επιλέγουν και αξιοποιούν μία αναφορά που συνδέεται ρητορικά με συμβατικούς στόχους και *‘κοινωνικοποιητική ωριμότητα’*. *“Πάω σχολείο”* θα πει ο A1, *“θα πάω το Σεπτέμβρη στο σχολείο”* θα πει ο A2. *“Θα πάω υδραυλικός και μετά σχολείο”* δηλώνει ο A3. *“Κοιτάζω τη δουλειά μου”* θα πει ο A5.

Το σχολείο και η εργασία καθίστανται σημαντικά, χρήσιμα και διαχειρίσιμα από τους ανήλικους καθώς υποδεικνύουν συμπεριφορές εναρμονισμένες με τις κοινωνικές απαιτήσεις και την επιθυμία να τις πραγματώσουν.

Παράλληλα τοποθετούν τον εαυτό τους εκτός της κατηγορίας αυτών που αποκλίνουν από τις κυρίαρχες αξίες και απορρίπτουν τους θεσμούς, τους “περιθωριακούς”(Diaz, 2011) οι οποίοι και είναι “οι λιγότερο διαχειρίσιμοι”. Ορίζοντας τον Εαυτό ως διαφορετικό από τους “περιθωριακούς” ταυτόχρονα τον τοποθετούν εντός της οικογένειας, ως απόδειξη της κανονικοποίησης αλλά και της διαχείρισης του. “*Δύο ή τρεις μέρες έλειπα. Με έψαχνε η μητέρα μου*” θα πει ο Α2 προσδιορίζοντας τον Εαυτό ως παιδί μιας μητέρας που το επιδιώκει. “*Έχω ένα μικρό αδερφό. Με την μητέρα μου μένω. Είναι χωρισμένοι. Δουλεύει.*” Θα απαντήσει στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου ο Α3 περιγράφοντας το οικογενειακό του περιβάλλον, υπονοώντας και δικαιολογώντας τις όποιες αδυναμίες του. “*Τώρα μου μίλησε ο πατέρας μου και δεν το ξανακάνω*” θα αναφέρει ο Α4 αναδεικνύοντας τη συμμετοχή του πατέρα και τον πιο ενεργό ρόλο που ενδεχομένως έχει έναντι της μητέρας. Μεταξύ λοιπόν της απόλυτης άρνησης της πράξης και της απόλυτης αποδοχής της που ως εκδοχές ταυτίζονται με το “σύννομο” το “κανονικό”, εμφανίζεται μια άλλη εκδοχή που οδεύει προς αυτό και που η αναφορά στην οικογένεια την νομιμοποιεί και την υποστηρίζει.

Η αναφορά περιορίζεται αν όχι αποκλειστικά κατά κύριο λόγο στην οικογένεια. Η παραμικρή αναφορά σε άλλους εκτός αυτής γίνεται με όρους ασαφείς χωρίς να προσδιορίζονται οι ρόλοι και οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων. “*Τότε κάναμε παρέα με το άλλο παιδί*” θα πει ο Α2. “*Έτυχε και είδα έναν...*” θα πει ο Α4 κατασκευάζοντας ρητορικά τον Άλλο ως ενδεχόμενη απειλή.

Ο Εαυτός καθίσταται ευάλωτος στην απειλή αυτή κατά τον ίδιο τρόπο που εμφανίζεται ευάλωτος κατά την τέλεση της πράξης. Η κατασκευή του “ευάλωτου” ετών 15 δεν αφορά τόσο τη δημόσια όσο την ιδιωτική σφαίρα και την οικογένεια που παραμένει εκεί για να καθοδηγεί και να επενεργεί πάνω στο νεαρό άτομο.

4)Σημεία τριβής

Οι ανήλικοι ενεργά διαπραγματεύονται την εκδοχή τους ως τη μόνη αληθινή. Οι όποιες εναλλακτικές εκδοχές και οι φορείς τους υπονομεύονται είτε προσβάλλοντας την αξιοπιστία τους είτε υποβιβάζοντας τη σημασία τους “*Δύο ή τρεις μέρες έλειπα*” θα υποστηρίξει ο Α2 “*Ο ψυχολόγος μου είπε ότι αφού δεν παίρνεις φάρμακα να μην έρθεις*” θα πει παρακάτω δικαιολογώντας την μη

συνεργασία του από τη μία, αλλά και αφαιρώντας το δικαίωμα του λόγου του ψυχολόγου από την άλλη. *“Όχι δεν πάω σχολείο τώρα. Θα πάω νυχτερινό...θα πάω υδραυλικός και μετά σχολείο”* θα πει ο Α3 αντιπαραβάλλοντας τα επιχειρήματα του στις όποιες υπόνοιες περί μη κανονικότητας του Εαυτού. *“Άλλη μια φορά τράβηξα τζούρα. Τώρα μου μίλησε ο πατέρας μου και δεν το ξανακάνω”* θα υποστηρίξει ο Α4. Την επανάληψη της πράξης, την *“αταξία”* νομιμοποιεί η απραξία του πατέρα. Εφόσον ο πατέρας αναλαμβάνει και πάλι τον ρόλο που του αναλογεί το σύστημα δεν μπορεί παρά να επανέλθει στην φυσιολογική του ροή.

3)Συζήτηση

Αν και περιορισμένα, η παρούσα μελέτη αναδεικνύει την ενεργητική συμμετοχή του ανήλικου εντός του πλαισίου του Δικαστηρίου Ανηλίκων που με το λόγο του διαπραγματεύεται και συνθέτει μία εκδοχή ταυτότητας. Η ατζέντα της συζήτησης είναι προκαθορισμένη από το Δίκαιο Ανηλίκων το οποίο και με σαφήνεια ορίζει τους όρους και το φάσμα των επιλογών ως προς τις ερμηνείες άρα και πρακτικές μεταχείρισης. Το Δικαστήριο Ανηλίκων από την άλλη, συμπυκνώνοντας τη φιλοσοφία του δικαίου ανηλίκων αποτελεί το διαδραστικό πλαίσιο, εντός του οποίου τα εμπλεκόμενα μέρη καλούνται να μιλήσουν την ίδια γλώσσα, να οικειοποιούν τις ίδιες έννοιες, να διαπραγματευτούν τις επιλογές τους επηρεάζοντας και την τελική έκβαση της διάδρασης, την απόφαση. Η απόφαση νομοτελειακά και νομιμοποιητικά θα προκύψει ως η μόνη και αξιόπιστη επιλογή, αδιαμφισβήτητη ως προς το κύρος και τις πρακτικές που θα ενεργοποιήσει.

Οι ανήλικοι λοιπόν θα επιλέξουν μεταξύ των επιλογών που τους προσφέρονται και θα διαπραγματευτούν τις επιλογές τους ως τις μόνες έγκυρες και αξιόπιστες. Οι επιλογές αυτές θα μιλήσουν για το άτομο με όρους κανονικότητας-μη κανονικότητας, επικινδυνότητας αλλά και διακινδύνευσης.

Μέσα από την ανάλυση που προηγήθηκε όπως διαπιστώθηκε όλοι οι ανήλικοι εμμένουν στην κανονικοποίηση του Εαυτού. Οι αξιόποινες πράξεις δεν είναι δηλωτικές του Εαυτού, δεν τον χαρακτηρίζουν, δεν μιλούν για την καθημερινότητα του. Τόσο η πλήρης απόρριψη της παράβασης όσο και η απόλυτη αποδοχή της δεν αφήνουν περιθώρια διαπραγμάτευσης. Για τις άλλες περιπτώσεις, οι όποιες απειλές-εναλλακτικές εκδοχές ρητορικά υποσκάπτονται μέσα από τις περιγραφές και τις ερμηνείες των ανηλίκων που θεμελιώνουν την δική τους εκδοχή και την αλήθεια της.

Καταρχήν όπως είδαμε οι ίδιες οι αξιόποινες πράξεις ανάγονται σε απλά συμβάντα, με τον ανήλικο να τοποθετείται πριν και μετά από αυτά, να ξέρει τι κάνει και τι θέλει, εδραιώνοντας την εκδοχή για τις περιστάσεις ως ακριβώς αυτό που συνέβη.

Κατά τον ίδιο τρόπο, ξέρει αλλά δεν λέει, αποκρύπτει ή συσκοτίζει την εμπλοκή άλλου προσώπου στην παραβίαση. Έτσι από την μία δηλώνει τη μη συμμόρφωση του σε μία εκδοχή που νοηματοδοτεί την πράξη ως σχέση, σχέση που τοποθετεί τον ανήλικο πιο κοντά στην κατηγορία των “εκτός νόμου”, ενώ από την άλλη υποδεικνύει την αδυναμία του Δικαστηρίου να επέμβει σε μία υπόθεση καθ’ όλα προσωπική.

Οι αναφορές των ανήλικων σε ιδιωτικές, ψυχικές καταστάσεις και στην οικογένεια ενισχύουν μια εκδοχή που αρχίζει και σταματά στην ιδιωτική σφαίρα και που καθαρά συμπτωματικά κάποια στιγμή συναντά τη δημόσια σφαίρα.

Η εκδοχή αυτή δεν έχει κάποιο συμφέρον για τους ανήλικους αλλά και συγκρούεται με τις ελπίδες τους και τα συμφέροντα τους τα οποία και ταυτίζονται με συμβατικούς στόχους και κατηγορίες. Κατά τη Diaz (2011) συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων συνδέονται με συγκεκριμένες δραστηριότητες και συγκεκριμένα είδη πραγμάτων. Οι ταξινομήσεις του Εαυτού που επιλέγουν οι ανήλικοι λειτουργούν υπέρ της κανονικοποίησης του Εαυτού επισημαίνοντας την ομοιότητα τους με τους συμβατικούς συνομηλίκους τους. Η εκπαίδευση και η εργασία ως εύπλαστοι πόροι αξιοποιούνται από τους ανήλικους και προκειμένου να υποδείξουν ενδεχόμενους δεσμούς με την κοινωνία, που κατά άλλα είναι απύσχα ή ξένη προς τον ανήλικο, ο οποίος και δεν έχει κάτι “προσωπικό” απέναντι της.

Η αναφορά στην οικογένεια στα πλαίσια αυτά επιτελεί μία διπλή λειτουργία. Από την μία υποστηρίζει και νομιμοποιεί την εκδοχή τους, καθώς οι ανήλικοι ορίζονται ως παιδιά μιας οικογένειας που χρειάζονται να τα καθοδηγεί και να τα προστατεύει, ενώ από την άλλη η ευθύνη μοιράζεται μεταξύ του ανήλικου και όχι ενός πλέον αδιευκρίνιστου συνεργού, αλλά μιας οικογένειας με συγκεκριμένη υπόσταση και δράση ή απραξία.

Κατά τον τρόπο αυτό, η οικογένεια είναι αυτή που τιμωρείται ενώ ο ίδιος ο ανήλικος ως ευάλωτος ενεργοποιεί μια πρακτική προστασίας που υποκαθιστά ή συμπληρώνει την πλημμελή προστασία της οικογένειας. Έτσι εκ νέου νομιμοποιείται η ύπαρξη και επιβεβαιώνεται η αξία της κατηγορίας “ευάλωτος, σε κίνδυνο”, αλλά και οι πρακτικές που ενεργοποιούνται στη βάση αυτής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας επιχειρήθηκε να διερευνηθεί το φαινόμενο ανήλικος παραβάτης, ως απόρροια της συνάντησης λόγων και διαδικασιών συγκρότησης ταυτοτήτων από την μία, και παραβατικού αντικειμένου από την άλλη.

Τα τελευταία χρόνια, η έννοια της ταυτότητας εμφανίζεται να απασχολεί έντονα πολλούς και διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους. Οι λόγοι περί ταυτότητας φωτίζουν διάφορες πτυχές του κοινωνικού κόσμου, αλλά και του ατόμου μέσα σε αυτόν, τον τρόπο που συνυπάρχουν, συλλειτουργούν και συνκατασκευάζονται.

Ο Erikson ήδη θα υποστηρίξει ότι η ταυτότητα αποτελεί μία διεργασία που διαρκεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου (Schwartz, 2005). Τον δυναμικό χαρακτήρα, την ποικιλομορφία και ευελιξία των ταυτοτήτων, ποικίλες προσεγγίσεις θα αναδείξουν, διευρύνοντας την οπτική και τα εργαλεία ανάλυσης. Από την ατομική ταυτότητα, η θεωρία της ταυτότητας θα εστιάσει την προσοχή στους ρόλους ως θέσεις στον κοινωνικό ιστό και αντανάκλαση πολιτισμικών επιταγών (Stryker&Burke, 2000). Οι ρόλοι αυτοί συμπληρωματικοί και εν δυνάμει ή αντιθετικοί ενεργοποιούν ταυτότητες που επηρεάζουν, και ως ένα βαθμό καθορίζονται, από την γενικότερη κοινωνική δομή. Καθώς το άτομο μετακινείται, κατά την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, από μία λιγότερο διαπροσωπική σε μία περισσότερο διομαδική συμπεριφορά (Tajfel, 1986), προσδιορίζει τον Εαυτό και τη δράση του εντός συγκεκριμένων κοινωνικών κατηγοριών, τις οποίες και επιλέγει με όρους ομοιότητας και προσβασιμότητας. Στα πλαίσια αυτών, το άτομο διαπραγματεύεται και συγκροτεί τον Εαυτό, που προσκολλάται σε επιμέρους ταυτότητες, λιγότερο ή περισσότερο ασταθείς και ανολοκλήρωτες, χρησιμοποιώντας τους λόγους ως ερμηνευτικά ρεπερτόρια κατά τη λογοψυχολογία (Potter & Wetherell, 2009), ως εύπλαστους πόρους στην κοινωνική διάδραση.

Αυτή η δυναμική και ενδεχομενική φύση των λόγων και των ταυτοτήτων, που υποστηρίζουν νεότερες θεωρήσεις στο χώρο της διανόησης, αναδύεται κατά την ιστορική αναδρομή που προηγήθηκε ως προς την κατασκευή του ανήλικου, αλλά και του ανήλικου ως παραβάτη.

Ανατρέχοντας στη δυτική κοινωνία του παρελθόντος, διαπιστώσαμε καταρχήν ότι το παιδί, ο έφηβος και ο νεαρός ενήλικας ως κατηγορίες δεν υπήρχαν πάντα στον επίσημο λόγο και στην καθημερινή πρακτική, ούτε και σχετίζονταν με το περιεχόμενο, τα ηλικιακά όρια και τα νοήματα με τα οποία επενδύονται σήμερα. Αν και οι ηλικιακές αυτές κατηγορίες συνδέονται με βιολογικές ιδιαιτερότητες ως προς τις οργανικές, δομικές και ορμονικές αλλαγές και τον ρυθμό που επισυμβαίνουν, δεν προσδιορίζονται καθολικά και παγκόσμια από αυτές. Περισσότερο αποτελούν πολιτισμικές κατασκευές, που δημιουργήθηκαν, ως απόρροια συσχετισμού δυνάμεων, οι οποίες και τις νομιμοποίησαν ως φυσικές και αναγκαίες συνθήκες ύπαρξης και οργάνωσης του κοινωνικού.

Ως τέτοιες προσεγγίστηκαν στην συνέχεια η εφηβεία και η νεότητα. Από περίοδο μετάβασης, η εφηβεία των ημερών μας, ανάγεται περισσότερο σε μία ιδιαίτερη αναπτυξιακή φάση ποιοτικά διαφορετική ως προς τις ανάγκες και το περιεχόμενο της. Μέσα σε ένα κλίμα ρευστότητας, ασάφειας και απεριόριστων δυνητικά επιλογών, τα όρια της διευρύνονται και η ηλικία “ολοκληρωτικής συμμετοχής” στην κοινωνία των ενηλίκων απομακρύνεται. Η μετεφηβεία ή νεότητα κάπου εκεί αναδύεται, φέροντας τα διαφορούμενα νοήματα της εφηβείας μιας άλλης εποχής, ως προς την ευθύνη ή όχι που της αναγνωρίζεται.

Οι εξελίξεις αυτές συγκροτούνται και αποτυπώνονται στο δίκαιο ανηλίκων μέσα από τον προσδιορισμό των ορίων της ποινικής ανηλικότητας, αλλά και των πρακτικών που προβλέπονται. Η δυνατότητα επέκτασης των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων μέχρι τα 25χρόνια (Ν.3860/2010) αποτελεί ένα παράδειγμα που συμπυκνώνει τις τάσεις, τα ιδεολογικά ρεύματα αλλά και τους συσχετισμούς δυνάμεων που κάθε φορά υποβόσκουν.

Αν και διεκδικεί λοιπόν κάποια αυτονομία λόγω των ιδιαιτεροτήτων που το διακρίνουν, το δίκαιο ανηλίκων, ως μέρος του ευρύτερου δικαίου, αποτελεί κατασκευή και διάλεκτο εσωτερικής και εξωτερικής δυναμικής, που προϋποθέτει και απαιτεί την ύπαρξη του ανήλικου ως παραβάτη.

Όπως προαναφέρθηκε, μέχρι το 19^ο αιώνα οπότε και εμφανίζεται το παιδί ως παραβάτης δεν υπήρχαν νόμοι για να το αποτρέψουν από την τέλεση αξιόποινων πράξεων. Αν και με την πάροδο του χρόνου η ποινική μεταχείριση των παιδιών και εφήβων διαφοροποιείται έναντι αυτής των ενηλίκων, οπότε και αναδύεται το Δίκαιο Ανηλίκων, οι ορισμοί γενικότερα του εγκληματικού φαινομένου και οι απαντήσεις που κατά καιρούς δίνονται σε αυτό, επηρεάζουν τις πρακτικές που υιοθετούνται και

απέναντι στους ανήλικους δράστες. Έτσι η ποινική καταστολή, στη βάση της ανταπόδοσης, επιφυλάσσει αυστηρή τιμωρία για το παιδί που οφείλει αντισταθμιστικά να υποφέρει για την πράξη του. Η όποια βοήθεια μέσω του περιορισμού σε αναμορφωτικά ιδρύματα έπεται. Καθώς η προσοχή μετατοπίζεται από το έγκλημα στον εγκληματία και η Ιταλική θετική Σχολή προσανατολίζει προς ένα ιατρικό-θεραπευτικό μοντέλο μεταχείρισης, στη βάση της επικινδυνότητας του εγκληματία, το παιδί και ο μη ενήλικας, που ενεργεί ‘‘με μειωμένη, πνευματική ικανότητα’’, περιορίζονται και αποκλείονται από την κοινωνία, ως επικίνδυνα από την μία, ως έλλογα και περισσότερο τροποποιήσιμα από την άλλη. Υπό την επίδραση συγκεκριμένων δυνάμεων και συγκυριών που μιλούν για κοινωνικές ανισότητες και εξανθρωπισμό του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, το Δίκαιο Ανηλίκων αναδύεται ως δίκαιο προστασίας του ευάλωτου παιδιού και έφηβου, που η πολιτεία οφείλει να αναμορφώσει. Αν και μέχρι σήμερα, το Δίκαιο Ανηλίκων διακηρρύττει ως στόχο του την αναμόρφωση του ανήλικου ποινικά υπεύθυνου, οι λόγοι περί ανταπόδοσης και περιορισμού στη βάση της επικινδυνότητας εξακολουθούν να συνυπάρχουν στη συλλογική συνείδηση, να συγκροτούν παραβατικές ταυτότητες και να ενεργοποιούν ως ενδεδειγμένες προβλεπόμενες πρακτικές.

Η παραβατική ταυτότητα συγκροτείται στη βάση της ύπαρξης της μη παραβατικής. Και οι δύο προβλέπονται και συγκροτούνται ως τέτοιες στα πλαίσια του Δικαίου Ανηλίκων. Εντός αυτού, η ύπαρξη του ανήλικου παραβάτη νομιμοποιεί την παρουσία του Επιμελητή Ανηλίκων και την ύπαρξη του Δικαστηρίου Ανηλίκων, ως το πλαίσιο εξατομικευμένης και κατάλληλης μεταχείρισης του. Κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές ορίζονται διαφορετικά ως προς το περιεχόμενο, το στάτους, τις θέσεις και τους ρόλους που προβλέπεται να επιτελέσουν. Όλες όμως καλούνται να συνομιλήσουν στην γλώσσα του νόμου, μία γλώσσα όμως εξ’ ορισμού άνιση κατά τον Foucault (2011), ως λόγος μια τάξης προς μια άλλη τάξη που δεν έχει ούτε τις ίδιες ιδέες ούτε τις ίδιες λέξεις με αυτήν.

Η ερευνητική διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας ανέδειξε τη λειτουργία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και το ρόλο της στις διαδικασίες συγκρότησης ταυτοτήτων. Οι ταυτότητες αυτές συνιστούν προβλεπόμενες από τον νόμο επιλογές, συνυφασμένες με συγκεκριμένες πρακτικές. Οι πρακτικές αυτές ενεργοποιούνται στη βάση της υπευθυνότητας του ανήλικου, της επικινδυνότητας ή διακινδύνευσης τους. Η ευθύνη της παραβίασης του νομικού κανόνα εμφανίζεται να μοιράζεται ανάμεσα στον

ανήλικο, ως απόρροια ιδιαιτεροτήτων του, και στην οικογένεια του ως εξ' ολοκλήρου υπαίτια για τις ελλείψεις και αδυναμίες της. Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας αλλά και μετά την έκβαση αυτής, η ηλικία ως ενοχοποιητικό στοιχείο νομιμοποιεί ένα καθεστώς διαρκούς επιτήρησης του ατόμου, που αν και ανήλικος, τιμωρείται διπλά γι' αυτήν του την αταξία, ως ενήλικας σε επιτήρηση υπό προϋποθέσεις μέχρι και τα 25 του έτη.

Ο επιμελητής, ως πειθαρχία που νομιμοποιεί την υφιστάμενη τάξη και νομιμοποιείται από αυτήν, υποδεικνύει την εκδοχή του ανήλικου σε κίνδυνο έναντι του επικίνδυνου. Κατά αυτόν τον τρόπο, η κοινωνία με τους θεσμούς και τις γενικότερες αξίες της, όχι μόνο διατηρείται αλώβητη, αλλά και επευφημείται για την ευαισθησία της απέναντι στα ευάλωτα άτομα που θέτει υπό την εξάρτηση-προστασία της.

Οι ανήλικοι παραβάτες από την άλλη, όπως και ερευνητικά διαπιστώσαμε, εμμένουν στην κανονικοποίηση του εαυτού, χρησιμοποιώντας από την μία τους συμβατικούς θεσμούς για να επιδείξουν την καλή τους διάθεση, και την οικογένεια από την άλλη για να επιβεβαιώσει την εκδοχή τους ή να μοιραστεί την ευθύνη τους. Έτσι θέτουν τον Εαυτό τους εντός της κοινωνίας με την υπόσχεση κάποια στιγμή να πειθαρχήσουν, εφόσον αυτή αποδειχτεί επαρκής.

Δεδομένου ότι η εκδοχή της ταυτότητας που επικυρώνεται έχει συνέπειες για την πραγματική ζωή, η επισήμανση του τεχνικού χαρακτήρα των κατηγοριοποιήσεων, δεν μπορεί παρά να δημιουργεί προβληματισμό για ενδεχόμενες εναλλακτικές επιλογές που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν. Η Delmas-Marty (1991) κάνει λόγο για αντίδραση κρατικού τύπου, ως μη εφαρμογή ή δημιουργική εφαρμογή του νόμου. Η δημιουργική τήρηση του νόμου, αλλά και η εφαρμογή κατά παρέκκλιση διαδικασιών, δίνουν αξία και νόημα στην εγκαθίδρυση ενός αληθινού και ελεύθερου διαλόγου, με την ενεργητική εμπλοκή και όχι απλά επικύρωση του ανήλικου ως απαραίτητη προϋπόθεση του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Aries P., (1990), *Αιώνες Παιδικής Ηλικίας*, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα
- Βασιλάκη Μ., (2007), “Ο Νόμος 3189/2003 για την παραβατικότητα των ανηλίκων και οι δυνατότητες βελτίωσης του” στο *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη* (Κ.Δ. Σπινέλλη επιμ), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ.33-61
- Cole M.& Cole S., (2002), *Η ανάπτυξη των Παιδιών: Εφηβεία*, Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- Craib Ian (1998), *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2005), τελική έκθεση του έργου “Η Νέα Γενιά στην Ελλάδα Σήμερα”, Αθήνα
- Γεωργούλας Σ., (2000), *Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Delmas-Marty M., (1991), *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Diaz F., (2011), “Κατηγορικά σύνολα και κατηγορικά συνδεδεμένες δραστηριότητες: Η ταυτότητα από τη σκοπιά των συμμετεχόντων” στο *Κοινωνική Ψυχολογία, Η στροφή στο λόγο* (Ν. Μποζατζής- Θ. Δραγώνα επιμ.), Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ.95-112
- Δημόπουλος Χ.& Κοσμάτος Κ., (2011), *Δίκαιο Ανηλίκων, θεωρία και πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Edwards D.& Potter J., (2011), “Λογοψυχολογία και ψυχικές καταστάσεις” στο *Κοινωνική Ψυχολογία, Η στροφή στο λόγο* (Ν. Μποζατζής- Θ. Δραγώνα επιμ.), Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ.131-155
- Ελληνική Επιτροπή της UNICEF, (2013), “Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα”
- Ευστρατιάδης Σ., (2005), “Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων”, στο *Ποινική Δικονομία τ.7*, σελ.901-904

- Ζαγούρα Π., (2007), “Όψεις της παραβατικότητας των ανηλίκων και τα όρια της ποινικής της διαχείρισης”, στο *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη* (Κ.Δ. Σπινέλλη επιμ), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ.125-142
- Foucault M., (2011), *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γέννηση της Φυλακής*, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα
- Foucault M., (2010), *Οι μη κανονικοί*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα
- Goffman E., (2001), *Στίγμα, σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Herbert M., (1999), *Ψυχολογικά Προβλήματα Εφηβικής Ηλικίας*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Hopkins N. & Reicher S., (2011), “Μια κοινωνική ψυχολογία της κατασκευής κατηγοριών”, στο *Κοινωνική Ψυχολογία, Η στροφή στο λόγο* (Ν. Μποζατζής- Θ. Δραγώνα επιμ.), Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ.75-94
- Gergen J.K., (2011), “Η μελέτη του λόγου: ένα κίνημα σε εξέλιξη”, στο *Κοινωνική Ψυχολογία, Η στροφή στο λόγο* (Ν. Μποζατζής- Θ. Δραγώνα επιμ.), Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ.315-322
- Grawitz M., (2006), *Μέθοδοι Κοινωνικών Επιστημών*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα
- Θάνος Θ., (2009), *Παιδική Παραβατικότητα και Σχολείο*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα
- Καρύδης Β. (2008), “Βίαη συμπεριφορά-Εγκληματολογική Προσέγγιση”, στο *Επικίνδυνα Παιδιά ή Παιδιά σε κίνδυνο; : πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής παραβατικότητας* (Ι. Πανούσης επιμ.), Lector, Αθήνα, σελ.83-86
- Κατσιγαράκη Ε., (2005), “Συμβολή στη διερεύνηση των μηχανισμών σύνδεσης της νεανικής παραβατικότητας με το οικογενειακό περιβάλλον ανατροφής”, *Ποινικός Λόγος*, τ. 5, σελ. 1855-1865
- Κουράκης Ν., (2006), “Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων”, διαθέσιμο στο διαδίκτυο (www.niotho-asfalis.gr)
- Κουράκης Ν., (1999), *Εφηβοί Παραβάτες και Κοινωνία*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα
- Κουρκούτας Η., (2007), *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

- Κουρκούτας Η., (2001), *Η ψυχολογία του Εφήβου, θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Κυριαζή Ν., (2011), *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα
- Lehalle H. & Mellier D., (2009), *Ψυχολογία της Ανάπτυξης, Παιδική Ηλικία και Εφηβεία*, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα
- Μπεζέ Λ., (1991), *Εφηβοί*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα
- Μπουρντιέ Π., (1992), *Μικρόκοσμοι*, Εκδόσεις Δελφίνι, Αθήνα
- Νόβα-Καλτσούνη Χ., (2005), *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία, ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*, Εκδόσεις GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ
- Ντατσόπουλος Κ., (2007), “Το Δικαστήριο Ανηλίκων” στο *Ανήλικοι & Παραβατικότητα* (Ι.Β. Μπακάλη επιμ.), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ.511-529
- Πανούσης Γ., (2010), “Ο εγκληματίας ή ο εγκληματολόγος καθορίζουν τι είναι Εγκληματολογία;” στο *Εγκληματολογικές Αναζητήσεις: τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη* (Α. Γ. Πιτσελά επιμ.), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη σελ.659-672
- Πανούσης Γ., (2007), *Εγκληματογενείς και Εγκληματογόνοι Κίνδυνοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Παπαγεωργίου Γ., (2007), “Η εξέλιξη του Δικαίου Ανηλίκων”, στο *Ανήλικοι & Παραβατικότητα* (Ι. Β. Μπακάλη επιμ.), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ.469-510
- Πιτσελά Α., (2004), *Η κοινωνική αρωγή στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Potter, J. & Wetherell M., (2009), *Λόγος και Κοινωνική Ψυχολογία: Πέρα από τις στάσεις και τη συμπεριφορά*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα
- Phillips, L. & Jorgensen M. W., (2009), *Ανάλυση λόγου. Θεωρία και μέθοδος*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
- Salkind J.N., (2005), *Θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

- Ταταρίδου Χ.(2002), “Επικίνδυνες τάξεις και κοινωνικός αποκλεισμός”, στο *Εγκληματολογικές όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού* (Ι. Τσιγκανού επιμ.), Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ.219-269
- Turner C. J., (1999), “Προς ένα γνωστικό επαναπροσδιορισμό της κοινωνικής ομάδας”, στο *Διομαδικές Σχέσεις* (Σ. Παπαστάμου επιμ.) Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, σελ.299-326
- Χάιδου Α., (2010), “Σκέψεις σχετικά με την εφαρμογή των ποινικών κυρώσεων για τους ανήλικους” στο *Εγκληματολογικές Αναζητήσεις: τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη* (Α. Γ. Πιτσελά επιμ.), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ.1103-1112
- Χάιδου Α., (1989), *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Χαϊρπάλογλου Α., (2010), *Έφηβοι σε ρήξη με το νόμο*, Nissos Academic Publicing, Αθήνα
- Χαλάτσης Π., (2008), “Βίαη συμπεριφορά- Ψυχολογική Προσέγγιση”, στο *Επικίνδυνα Παιδιά ή Παιδιά σε κίνδυνο; :πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής παραβατικότητας* (Ι. Πανούσης επιμ.), Lector, Αθήνα, σελ.71-76
- Φαρσεδάκης Ι., (2005), *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Φαρσεδάκης Ι., (1990), *Η εγκληματολογική Σκέψη απ’ την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Wetherell M., επιμ., (2005), *Ταυτότητες , ομάδες και κοινωνικά ζητήματα*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Carroll A. et al., (2009), *Adolescent Reputations and Risk, Advancing Responsible Adolescent Development*, Springer Science + Business Media
- Carroll A. et al., (1999), “Adolescent Reputation Enhancement: Differentiating Delinquent, nondelinquent and at-risk youths”, *Journal Child Psychology Psychiatry*, Vol.40, No.4, p.p. 593-607
- Deaux K.& Martin D., (2003), “Interpersonal Networks and Social Categories: Specifying Levels of Context in Identity Processes”, *Social Psychology Quarterly*, Vol.66, No2, 101-117

- Emler N & Reicher S., (1995), *Adolescence and Delinquency The collective management of reputation*, BLACKWEL Publishers
- Ellemers N.& Rijswijk W.V., (1997), ‘Identity needs versus social opportunities: the use of Group-Level and Individual-Level Identity Management Strategies’, *Social Psychology Quarterly*, Vol.60, No.1 p.p.52-65
- Ellemers N., (1993), The influence of Socio-Structural variables on identity management strategies, *European Review of Social Psychology*, vol.4, p.p.27-57
- Hall S. (2000), ‘Who needs identity;’, *Identity: a reader* (G. P.Evans J-Redman P. eds), Sage Publications
- Hunt A.& Wickham G., (1994), *Foucault and Law: towards a Sociology of Law as Governance*, Pluto Press, Boulder, Colorado
- Hogg M.A, Terry D.T & White K.M., (1995), ‘A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory’, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 58, No.4, p.p.255-269
- Hopkins N.& Kahani-Hopkins V., (2004), ‘Identity construction and British Muslims’ political activity: Beyond rational actor theory’ *British Journal of Social Psychology*, Vol.43, No.3, p.p.339-356
- Howard A. J., (2000), ‘Social Psychology of identities’, *Annual Review of Sociology*, Vol.26, p.p.367-393
- Kamp A.K., (2001), ‘Where have all the children gone? The Archaeology of Children’, *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol.8, No.1, p.p.1-30
- Kroger J., (1997), *Identity in Adolescence, the balance between self and other*, Routledge, London
- Loeber R. & Le Blanc M., (1990), ‘Toward a Developmental Criminology’, *Crime and Justice*, Vol.12, 375-473
- Lopez-Romero L., (2011), ‘Reputation management of adolescents in relation to antisocial behavior’, *The journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 172 (4), 440-446
- Nesdale D. & Flessner D., (2001), ‘Social Identity and the Development of Children’s Group Attitudes’, *Child Development*, Vol.72, No.2, 506-517

- Reicher S., (2004), “The context of Social Identity: Domination, Resistance and Change”, *Political Psychology*, Vol.25, No.6, p.p. 921-945
 - Ritter L., (1999), “Inventing Juvenile Delinquency and determining its cure (or how many discourses can you disguise as one construct?)”, p.p. 1-20, retrieved from internet at 2/6/2013
 - Schwartz J.S., (2005), “A New Identity for Research: Recommendations for Expanding and Refocusing the Identity Literature”, *Journal of Adolescent Research*, Vol.20, No.3, σελ.293-308
 - Stets E.J & Burke J.P., (2000), “Identity Theory and Social Identity Theory”, *Social Psychology Quarterly*, Vol.63, No.3, σελ.224-237
 - Stryker S.& Burke J.P., (2000), “The Past, Present and Future of an Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 63, No.4 p.p.284-297
 - Soung P., (2011), “Social and biological Construction of Youth: Implications for Juvenile Justice and Racial Equity”, *Northwestern Journal of Law and Social Policy*, Vol. 6, p.p. 428-444
 - Tajfel H. & Turner J., (1986), “The social Identity theory of intergroup behavior”, in *Psychology of Intergroup Relations* (S.Worchel –W.Austin eds), Nelson Hall, Chicago
 - Wells L.E., (1978), “Theories of Deviance and the Self-Concept”, *Social Psychology*, Vol.41, No.3, p.p.189-204
 - Wetherell, M., Taylor S. & Yates S., (2001), *Discourse as data*, Sage, London
 - Woods N., (2006), *Describing Discourse: a practical guide to discourse analysis*, Hodder Education, London
- Η φωτογραφία του εξώφυλλου ανακτήθηκε από <http://www.google.com> την 29/6/2013

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

Αριθμ.

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ

ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

.....

.....

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

Αριθ.

Δικάσιμη

ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Όνοματεπώνυμο Όνομα πατέρα

Ψευδώνυμο ή παρώνυμο

Ημερομηνία γεννήσεως Τόπος γεννήσεως

Θρησκεία Εθνικότητα Επάγγελμα (ιδιότητα)

Διεύθυνση: Πόλη οδός αριθ. Αστυν. Τμήμα

Συνοικία.....

II. ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Πράξη για την οποία κατηγορείται (χαρακτηρισμός)

Χρόνος και τόπος τέλεσης της πράξης

Ύπαρξη συνενόχων

Δέχεται ότι τέλεσε την πράξη

Περιγραφή της πράξης από τον ίδιο

III. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στοιχεία για τα μέλη της οικογένειας του ανηλίκου

	Όνομα	Ηλικία	Μόρφωση	Επάγγελμα	Αποδοχές	Διεύθυνση
Πατέρας
Πατριός
Μητέρα
Μητριά
Κηδεμόνας
Αδελφοί

Γάμος Γονέων: Από συνοικέσιο - από αίσθημα - με εξαναγκασμό.

Συμβίωση: Γονέων: νόμιμη - αρμονική - όχι αρμονική - διάσταση - διάζευξη.

Μέλη που συμβιών με τον ανήλικο.

ΗΘΙΚΟ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ - ΠΩΣ ΑΝΑΤΡΑΦΗΚΕ Ο ΑΝΗΛΙΚΟΣ

ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Σωματική υγεία

Ψυχοδιανοητική υγεία

Χαρακτήρας

ΕΚΤΑΚΤΑ ΣΟΒΑΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Θάνατοι, διάσπαση γονέων, πτώχευση, καταστροφές, ανεργία κλπ.

ΙΥ. ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Είδος κατοικίας (περιγραφή της, αριθμός δωματίων κλπ.):

Ιδιότητα - με ενοίκιο (ποσό ενοικίου) - κατά παράκληση:

Άτομα κατά δωμάτιο:

Άτομα κατά κλίνη (ιδιαίτερα για τον ανήλικο):

Κατάσταση του εσωτερικού της κατοικίας (τάξη, καθαριότητα, επίπλωση):

Υγιεινή κατάσταση της κατοικίας:

Υ. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

ΑΤΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

Νόμιμο, εξώγαμο, υιοθετημένο κτλ.

Περίοδος κυοφορίας, γέννηση και στάση των γονέων απέναντι στο νήπιο.

Εμφάνιση ήβης και επίδρασή της στον ανήλικο. Σχέση με το άλλο φύλο κτλ.

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

Σώμα: ύψος βάρος

Κορμός (ασυμμετρίες, τριχωτός):

Άνω και κάτω άκρα (ολικό, μήκος, ασυμμετρία):

Οργανικές μειονεκτικότητες (μυωπία, βαρηκοΐα, ραχίτιδα, ατροφία, αριστεροχειρία, στραβισμός, τραυλισμός κτλ.).

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Στίγματα εκφυλιστικά. Διαστίξεις.

Μορφολογικός τύπος (αθλητικός ή λεπτόσωμος ή πυκνικός ή δυσπλαστικός).

ΙΑΤΡΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

Νοσήματα (λοιμώδη και μη, σπασμοί, γαγγλιακές διηθήσεις, επιληψία, μηνιγγίτιδα, τύφος):

Πλευρίτιδα, φυματίωση, αφροδίσια νοσήματα, τραυματισμοί, άλλα σοβαρά νοσήματα.

Όραση:

Αλκοολισμός, χρήση νικοτίνης ή άλλων τοξικών ουσιών:

Γενετήσιο ένστικτο (αυνανισμός, γενετήσιες σχέσεις, διαστροφές):

Ειδικά για κορίτσια: (παρθενικός υμένας, μηνιαία ρύση, τοκετοί, αποβολές, εκτρώσεις).

Πόρισμα ιατρικής εξέτασης.

ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΑΝΗΛΙΚΟΥ:

Εξέλιξη ανηλίκου κατά τη νηπιακή ηλικία (φυσιολογική ή μη ανάπτυξη κτλ.)

Συμπεριφορά προς την οικογένεια:

Συμπεριφορά έξω από την οικογένεια (σχολείο, εργασία, συνοικία):

Κακές έξεις (χρήση οινόπνευματων, καπνού κτλ.):

Συναναστροφές (σχέσεις με συμμαθητές και φίλους γενικά):

Ιδιαίτερες κλίσεις ή ασχολίες κατά τις ελεύθερες ώρες:

Ενδιαφέροντα του ανηλίκου (είδος ψυχαγωγίας, αναγνώσματα, αθλητισμός, κινηματογράφος).

Θρησκευτικό συναίσθημα:

Χαρακτήρας (κοινωνικός, εργατικός, φιλότιμος, ευέξαπτος, εγωϊστής, φιλόδοξος, επιπόλαιος, ευφάνταστος κτλ.)

ΥΙ. ΒΑΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Τάξη και Σχολείο (ημερήσιο ή νυκτερινό, δημόσιο ή ιδιωτικό):

Φοίτηση στο σχολείο (τακτική ή όχι επιτυχής ή όχι και γιατί);

Σε ποια ηλικία άρχισε η στοιχειώδης εκπαίδευση και σε ποία τελείωσε:

Επίδοση κατά τη σχολική περίοδο:

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΙΣ

Φοίτησις εις τεχνικὴν σχολήν:

Πρακτικαὶ τεχνικαὶ γνώσεις:

Επαγγελματικὴ επίδοσις:

Αλλαγὴ θέσεων ἢ επαγγελμάτων: (Σημειώσατε τὸν χρόνον καθ' ὃν ηργάσθη δια πρώτην φοράν ὁ ἀνήλικος).

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

Απολαυαὶ ἐξ ἐργασίας, (πῶς διαθέτει ταύτας)

Ἔτερα περιουσιακὰ στοιχεῖα (ιδιοκτησία, κληρονομικὰ δικαιώματα, εισοδήματα, σύνταξις, οφειλαὶ κ.λ.π.).

ΥΙΙ. ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

Ημερομηνία εισαγωγής και αιτία αυτής:

Αιτήσει τίνος εισήχθη

Ημερομηνία εξόδου του ανηλίκου και αποκατάστασώς αυτού (να σημειωθή εάν αποδώθηκε στους γονείς του και εάν απεκατεστάθη επαγγελματικώς), επί δοκιμαστική, αδεία ή οριστική απώλυση.

Συμπεριφορά ανηλίκου μετά την έξοδόν του από το Αναμορφωτικόν Κατάστημα

ΕΤΕΡΟΝ ΛΗΦΘΕΝ ΤΥΧΟΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΟΝ ΜΕΤΡΟΝ

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΝ ΜΕΤΡΟΝ Ή ΑΛΛΗ ΚΑΤΑΔΙΚΗ

(Ποίος ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου εις Σωφρονιστικόν Κατάστημα και ποία η μετασωφρονιστική του συμπεριφορά).

ΥΙΙΙ. ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΙΧ. ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΟΚΥΨΑΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΝ

Χ. ΑΠΟΦΑΣΙΣ

Επιβληθέν μέτρον

Μεταβολή ή άρσις μέτρου

ΧΙ. ΕΞΕΛΙΞΙΣ